

కూచిమంచి తీమక్రవి సార్వభౌముడు. ఆంధ్రభాషా
వాఙ్మయతత్త్వము నారసి భాషాయోపసేవ యొనర్చి య
శశ్చంద్రికను చిరస్థాయి యొనర్చిన వా'లో కూచిమంచి
తిమక్రవి ప్రసిద్ధుడు సరివారలమెప్పుగాంచుట దుష్కరము
అతివధుర కోకిలధ్వనులలర, నిర్మలచంద్రోమరక్రము ప్ర
స్ఫుటముగా కృతినిర్మాణవిశారదుడును సమకాలికాండగు
నేనుగులక్షుణ్ణాకవి “తేలియ తేటలు మాకూచిమంచి తిమక్ర
యమాటలే” అనిపొగడెను. సోదరుడును, చంద్రరేఖా
విలాపమను నూతనఘక్తిక గంధరిచనానిరాత్రయూ, నిర్ల
క్ష్యస్వభావుడైనగు జగ్గకవి. “మ నితానూనసమాని
నానావిధ వంగతిలిం, ప్రవిడనేశభాషావిశేష కూషితా
నేన కవితావిలాస బాసురాఖర్ష్య కర్వలక్షణ గౌరవంగ
హూర్దా మ రామాయణాదిప్రముఖ బహుళ ప్రబంధ బంధు
రవిధాన నవీనశబ్దశాసన బిరుదాభిరామ తిమక్ర సార్వ
భౌమ” యని వాకొనియున్నాడు. ఆధునికలలో సహజ
మాధుర్య కవితావిలాసులలో నీతడెన్నదగినవాడు పేరి
కాళురసమీపమందున్న కందరాడ, చంద్రమపాలెములయం
దునికిగలిగియు, తమయశోలతల బ్రేకించుటకై కవియు
పఘ్నుముల నాశ్రయించు ప్రభువులు గలిగియు తిమక్రవి
చంద్రుడు సంగంధములను సరాంకితములఁ జేయక, దై
వాంకితము లొనర్చుటయందు బమ్మెర పోతనామాత్యునిం
బోలియున్నాడు. ఇప్పటి కవులవలెగాక తిమక్రవినాటి
కవులు పండితులు వైయాకరణాది శాస్త్రవిదులునై తాము
బ్రయోగించు పదములను సమర్థించుకోగల వారైయుండిరి.

ంగ, త్రిలింగ, ద్రవిడదేశ భాషలయందితఁడు బ్రసిద్ధుఁ
 ‘సర్వలక్షణసారసంగ్రహము’ ను శబ్దశాస్త్ర మొనర్చి
 అభినవ వాగనుశాసనుడని ప్రసిద్ధిపడఁగెను.

నిన్న మొన్నటివరకు గవులు గురుస్తుతిఁ జేయుచుండెడి
 వారు. ప్రథమాచార్యుడగు నన్నయభట్టు గూడ గురుస్తు
 తితో బోల్పందగిన నారాయణభట్టు స్తుతిజేసెను. పెద్దస
 దక్షిణ హిందూదేశమునెల్ల నేకచ్ఛత్రముగ బాలించిన శ్రీ
 కృష్ణదేవరాయనికి హితుడై తానెదురైనచో రాయలు
 దన మదనకరీంద్రము నాపి యెక్కించుకొనునంతటి చసపు
 గలిగియు కొలుతున్ మద్దుట విద్యానిలయుం శరణోప
 యతినియని గురుస్తుతి గావించియున్నాడు. ఆ సాంప్రదా
 యము ననుసరించి తిమ్మకవియు “చిరభక్తిబొగదెమ
 ద్గురునాథున్ దెందులూరి కులపిఁవనునిం గరుణానిధి నప
 రాంతక హరమూర్తిని ఘనునిలింగ నారాధ్యమణిన్” అని
 బొగడియున్నాఁడు.

తనకు శిష్యకేశవ భేదములేదని చూపుటకై “సర్వపుర
 మహాతత్ర్యమును రచించి” భావనారాయణస్వామి కంఠిత
 మొనర్చెను.

ముద్దులొలుకుచుండు శబ్దాలంకారము లీకవి కవితనలం
 కరించుచుండును. వాఖ్యానము వలయునంతటి ఉత్పేక్షాల
 లంకృతములై న గంభీరభావములంతగా నీతని గ్రంథముల
 యందు గాన్పింపవు. అప్పటికే కవులు తీరికగా కూర్చుండి
 దీర్ఘాశ్వాసముచేసి కొలదిగా వ్రాయు నాచారము తగ్గి
 యుండును

తిమ్మకవి రచించిన గ్రంథములు.

- 1 రాజశేఖర వీలాసము. (భట్టానచరిత్ర)
- 2 సింహాచలమహాతత్త్వము.
- 3 సర్వపుర మాహాతత్త్వము.
- 4 సిలాసుందరీ పరిణయము
- 5 అచ్చతెనుగు రామాయణము.
- 6 రుక్మిణీ పరిణయము
- 7 సారంగధర చరిత్ర.
- 8 సప్తార్థవసంగ మాహాతత్త్వము.
- 9 రసికజన చునోభిరామము.
- 10 సర్వలక్షణసారసంగ్రహము.

తిమ్మకవి తన రసికజన మనోభిరామములో “ రావు నీలాద్రిమాధవరాయ నృపతిచేత” బిరుదుపొందినట్లు వ్రాసి యున్నాడు. ఈ చిన్నమాధవరావు (1759-1762) పీఠికా పురరాజ్యమేలిన ప్రభువు. కావున తిమ్మకవి 1700-1757 వరకు జీవించినని చెప్పవచ్చును.

సర్వలక్షణసారసంగ్రహము.

ఆంధ్రభాషా ప్రణాళిక చాలవరకు సంస్కృత భాషాపద్ధతి ననుసరించి యేర్పడినది కాని సంస్కృత భాషాసాంకర్యములేని కాలమందు సైతము తెలుగు భాషలో పాటలు పద్యములు గలిగియుండెను వాగూపమైన భాషయే కవిత్వభాషగా నుండియుండును. ఇప్పటికిని వ్యవస్థితములగు గనుగొనుటకు వీలులేని ‘వల్లకాడు’ వాస్తవ శబ్దములు పై యంశమునకు దృష్టాంతములు.

సంస్కృతభాష జేర్చుటతో ఆంధ్రభాషకు మహోన్నతదశ యేర్పడెను. నూతనభాషలు, నవ్యకవిత్వప్రక్రియలు, నూతన చందోవిధానము

లేర్పడెను. అదివరకున్న ద్విపద, ఏకపదాదులు మాత్రము నూతన సంస్కృత సంస్కారము నొందుచుండెను. ఏభాషయు నొక్కొక్కనాడు వెలుగుదు. దేశ కాల పాత్రలవలనబట్టి ఆపృథక్పృథక్ దేర్పడు నాశ్రయముల నని సరించి కవులు వ్రాయు వాక్యతలయుంగు. నూతన భావోద్ధిపకమలగు శబ్దము లాత్పత్తి యగు చుండును. అట్టి శబ్దములను విజ్ఞానముల కంటాడు. వీక్షణములచే సంస్కారములను గావింపబడును.

ఆంధ్రభాషకట్టి సంస్కారము మొట్టమొదట నన్నయభట్ట కాలమున ఆంధ్రాద్రి చిరకావయి యను వ్యాకరణశాస్త్ర రూపమున బడిగెను.

ఆనాడు సంస్కృతభాషా సాంప్రదాయముననుసరించి ఆంధ్ర వ్యాకరణశాస్త్రము సంస్కృతమున వ్రాయబడెను. నన్నయభట్ట రచించినా లేదాయను ఆధిశబ్ద చింతామణి యటుండనిచ్చి అధర్వణాచార్యుని తిలిగ శబ్దకాండము, విష్ణువివేక కాండములు మొదలైనవి పెద్ద శాఖముగాని అకార నిర్వహణల కిదియే ప్రమాధారములు. తిక్కన పెద్ద పాఠ్యము ఆంధ్ర వ్యాకరణమున నూతన అధ్యయనములను ఆంధ్రమున వాఖ్యానము విస్తృతి గలిగించెనది తిక్కన యజ్ఞరచిత భారతిమే.

తెలిస ఆంధ్రభాషా భూషణము విచ్చలవిడిగా నయబడుచున్న చుిత్ర సంగీత శబ్దరాయముల కిట్టిగడయగా నేర్పడెను.

ఇప్పటికే ప్రబలి ఆంధ్రకవులు లేరు. వాఙ్మయనలయందు జొనిన సంస్కృత భాషలకు అంశారములనగని ఆకౌటతను నివారించుటకై విన్నవించి పెద్దన్న కావ్యాలంకారి చూడామణియను అంశర గ్రంథమును రచించెను. భీమకవి విజవాడయము అంశరని చందస్సు వ్యాకరణవిషయము నంతగా విభిన్న పోడించలేదు. ఆనంతరం రసాభరణము మాత్రము కావ్యకర్తలకు సంస్కృతవాఙ్మయము లాని అపారమును చవిదాపించెను. వెల్లకి తాతలబట్టి కవి చితామణి వ్యాకరణ విషయమున నదివరకున్న గ్రంథముండ లికంటె నెక్కుగ యంశములను గూర్చి వ్రాసెను. ఒక్కొక్కవి సంస్కృత వ్యాకరణమును విడివి తెలుగు ప్రబంధములు వ్రాయగా వాని వైఖరులను శాసించుటకు కొందరు లక్షణగ్రంథములను వ్రాయజొచ్చిరి.

చిత్రకవి పెద్దన్న లక్షణసారసంగ్రహము మాలమేగాని ఎక్కూచి బాలసరస్వతి వ్రాసిన ఆంధ్రశబ్దచింతామణిటిక ఆతనిపాండిత్య మహిమను వేనోళ్ళజాటుచు అప్పటికి ఆంధ్రభాష జెందన మహోన్నత దశను వల్లడిచుచున్నది.

ముద్దరాజు రామన్న కవిజన సంజీవని, వెల్లంకి తాతంభట్టు కవించి తామణి కేతన ఆంధ్రభాషాగోషణములకంటె జాలవిషయ విస్తృతములైనవి యున్నది లింగంగుంట తిమ్మకవి సులక్షణసారము, చందస్సుకకావ్యము పయ్యుక్తము పిమ్మట అప్పకవి, ఎఱకూచి బాలసరస్వతి వ్రాసిన ఆంధ్రగ్రంథ చింతామణి టీకానాదారపఱుముకొని అప్పకవీయమును గ్రంథమునువ్రాసెను ఇతఁడు ౪ పరిచ్ఛేదములు వ్రాసెదననినను ప్రస్తుతము 5 పరిచ్ఛేదములు మాత్రమే అచ్చుపడియున్నవి ఇందులో వ్యాకరణవిషయము లంతగాలేవు ఛందోవిషయముమాత్రము సంపూర్ణముగాగలిగి ఆంధ్రదిగంతవి శాస్త్రీకీర్తిని వడసియున్నది అశిదెనుకొకవి రచించి కవిసూర్యవిచ్ఛేద మప్పకవీ యమునకంటె వ్యాకరణవిషయముగూర్చియు విన్నయని చెప్పనొచ్చును ఈకాలమున కస్తూరిరంగకవి రంగరాట్టండమును, సాంబసిమఱువును వ్రించెను ఇప్పుడే సర్వసూత్రసారసంగ్రహము రచియింపబడి ఇది ప్రక్షిప్తవిషయమున వ్రాయఁబడిన వానియందుకంటె వ్యాకరణ విషయములు మిక్కిలి యెక్కువ గాగలవు ఇంతవరకాంధ్రమున రచింపఁబడిన గ్రంథములలో నింతటిది లేదని యే చెప్పవచ్చును అనేక తాళపత్ర గ్రంథములనుండి యుదాహరణములను గైకొనుచుఁ గొన్ని ప్రయోగములను ఖండించుచుఁ గొన్నిటియుత్కృష్టతనువెల్ల డించుచు తానొకవియైయింతపరామర్శతో గ్రంథమువ్రచించుట మిక్కిలి ప్రయాసకరమైనపని

శిష్ట కృష్ణమూర్తిగారి హరికారికలు, చిన్నచ్యూనూరి బాలవ్యాకరణ ములతో ఆంధ్రలోకమునకు చాలభాగమువరకు సంపూర్ణమైన ఆంధ్రవ్యాకరణము లభించినదని చెప్పవచ్చును ఇంక సంస్కృతమునుండి గైకొనబడవలసిన నేకవిషయములలో ముఖ్యమైనదియగు నాటకలక్షణముగూడగలిగిన సంపూర్ణాంధ్రవ్యాకరణము నూతనఘోషినిరచించి ఆంధ్రకవిపండితుల శాశ్వతాభివాదములకు పాత్రులుగావలసిన వారెవ్వరు పండితాఖండలండగు బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు అట్టి గ్రంథరచనకై ఆంధ్రజనులపండిత వర్గమునఁ బ్రార్థించెదరుగాక !

ఆపకబ్రతులను నవారించుటకై నన్నయకాలమునుండి నేటివరకు గల భాషాకోవిదులు సర్వవిధప్రయత్నములుజేసి ప్రపంచమందలి యేదేశమందున్న ఆంధ్రులకైనను తెలియగల ఆంధ్రభాషయొకటి సృష్టించి ఆంధ్రబాంధవుల పరస్పరసంబంధము నభివృద్ధిపరచిరి గదా ! కాలవిపరీతము, నేను నూతనతెలుగు అనుపేరట నొకవిపరీతపు తెలుగుబయలుదేరుదున్నది. ఇందు సుళ

బ్రతుల పశబ్దములుగా, ఆయపశబ్దప్రమాణమే ప్రయోగరమ్యముగా పరిగణింపబడుచున్నది

వలసిన, వలసిన, పగలు, పొగలు, ఇట్టిసదప్రయోగముల కికలోకమే శరణ్యము. అలోకము నన్నయ తిక్కనాదిపత్ని-పుల లోకముకాదు కాదు పెద్ద నాదులలోకము- తాగు చిన్నయచూరిలోకము ఇకయేలోకము- ఇత్య పులుగూనేలోకము. నూకన్న నెలులోకము- ఆంధ్రభాషాసవీ !

మ. మహామన్ వాగనుశాసనుండు సృజయింపగుండలీంద్రుండుద
న్మహనీయనీతిమూలమైనిలువ శ్రీనాథుండు పోవన్మమహా
మహాలైసోమఁడుభాస్కరుండు వెలయింపన్ సాంపువాటిల్ల నీ
బహుళాంధోక్తి మయప్రపంచమున దత్పరిగల్గిరిమూహించెదన్.

ఆకాలమైపోయినది. ఇకనీవు మాతంగ సభామధ్యమున శాశిపలుకుల కికిలింపవలసిన కాలమువచ్చుచున్నది ఆంధ్రభాషాపరులు, ఆంధ్రకవులు మాత్రము నిన్ను విడువరు

ఇట్లు సజ్జనవిధేయుఁడు,
నందిరాజు చలపతిరావు.

ప ర మా త్మ నే న మః

— 100 —

అర్చనామాల సార సంక్రమము

అగజాఘ్ర స్తనచి-- స్ఫుత్వైరసంకుమరైః సాధిసం
 తాగి-- శిశుస్సృటభుజాంతక రింబుభావయాశ్చద్య
 గ్భూమిగోక్షేర్తి పీఠపు-- టలింగమహాప్రభుః--
 మనతభ క్తపా-- రాయణుడిప్రతిమ-- కన్పిము

క. రాణించ ధర్మ-- దేవ-- వాణిద్యంధ్రవంశ-- పరిపాలిత
 రాజ్య-- రాజ్య-- రాజ్య-- రాజ్య-- రాజ్య-- రాజ్య-- రాజ్య-- రాజ్య--

2

చ. కరములు-- ముని-- ముని-- ముని-- ముని-- ముని-- ముని-- ముని--
 సుగ-- సుగ-- సుగ-- సుగ-- సుగ-- సుగ-- సుగ-- సుగ--
 బిగ-- బిగ-- బిగ-- బిగ-- బిగ-- బిగ-- బిగ-- బిగ--
 సుగ-- సుగ-- సుగ-- సుగ-- సుగ-- సుగ-- సుగ-- సుగ--

క. చిరభక్తి-- చిరభక్తి-- చిరభక్తి-- చిరభక్తి-- చిరభక్తి-- చిరభక్తి-- చిరభక్తి--
 చిరభక్తి-- చిరభక్తి-- చిరభక్తి-- చిరభక్తి-- చిరభక్తి-- చిరభక్తి-- చిరభక్తి--

క. నన్నపాత్ర-- శ్రీనాథు-- నాచిరాజు
 సోము సమరేతు-- దిక్కు-- సోమయాజి
 శంభుదాసుని భీమ భా-- స్క-- రుని పుత్రయు
 గణాతికెకి-- న సుకవి పుం-- గవుల-- దల--

5

వ. అ-- యిష్టదేవతాపార్థి-- వాణిగణేశ్వర స్తవంబును గురుచరణ-- స్మర
 ణంబును మహాకవివర్ణనంబునుగావించి.

6

సీ. కాండినగో-- తవి-- ఖాతు-- కూచిమం-- చగనియాంబో-- చి-- హరికరుడ

గంగనమృతిశే-భరునకుబరమపా వనియగు లచ్చమాం బకునుసుతుడ
వెరవొప్పరుక్మిణీ-పరిణయంబునుసింహ - తైలమాహా త్త్వీంబు-నీలుపెట్టి
కథయునురాజశే-భరవిలాసగునచ్చ-తెనుగో రామాయణంబునుమొదలగు

గీ. కృతుబరచియించిపార్వతీ-పతికిభక్తి

తోడ నప్పన మొసంగిన-వాడగండ

రాడపుర సంస్థితుడగ - బోడి నేను

దిమ్మకవి చంద్రుడను జగ-ద్వినుతయశుడ

క. జగదుపకారార్థముకొని | త్తగలక్షణలక్ష్యములువి-తర్కించిబుధుల్

పొగడగకృతీశైవననె | వగులక్షణసారసంగ్ర-హావాయ్మయమొనరన్ 8

గీ తెనుగునముచ్చలగుణంబులుమహాక

వీశ్వరులుపెను-రచించి-యిడిరిశేల

గూర్చునెన్నచొద్దిమ-రొజగునాకు

దెలిసి తెంగునొకకొంతి-తేటపటుకు. 9

క. నన్నయభట్టా నులగృహంబు ల్పొలి నెన్నమును-లక్షణములుయు

క్రిస్తైమకీకృతియొనర్చును మున్నగునాంధ్రులుదగద-మున్నికరింతున్

క కరతిలధృతసారంగా చిరతీర్థకరుణాకరైగ-సింధునిషంగా

కరిదైర్యవిషంగా గుణకావోగాగుగంగ పుక్కు-టగింగా 11

వ. అవధరింపుము. 12

తెనుగుబాష 5 విధములు

గీ. ధాత్రిపైవత్సేమమునొచ్చుచున్నదప్పునంబు

నచ్చతెనుగు సుదేశ్యగా-మ్యంబునాగ

దెల్లమగునెదు తెలుగుల-దెనుగుబాస

దనరుడుద్విధమెఱిగింతు-వినుమహేశ 13

తత్సమములు

గీ హరుడనంగ హరియనంగ-గురుడనంగ

గురుననంగనబయనమహే-శ్వరియనంగ

గర్తయనభర్తయనంగ-హర్తయనంగ

దత్సమంబులు చెల్లుభూ-ధరనిశాంత. 14

అ. సవితసవితృడనంగ-జనువిధాతవిధాతృ

డనంగనొప్పనాత్మ-యాత్మడనంగ

గృతులదత్సమములు-వితతంబులగుచుండు

ధనదమితచారు-ధవళగాత్ర. 15

సవితృఁశః

క సమరంబునభటులుగక్షణః । శ్రమమోదిశ్రమగుగవిసిరి-సంగాచిసము
దన్తమందరంభుఁగవ్వడికి పమయంబనిశోలఁగినట్లు 'విశ్వ' డ' గుంకెన్
'విరాటపర్యము'

విధాతృఁశః

గీ అతనికీతికృతాపంబు-లవనిగలుగ
నేలయివియంచుమగిలోన నెపుడుదలఁచు
నపుడుపరివేషమిషమున-నష్టనాశ్య
మండలముల 'విధాతృండు' -గుండలి-చు 17 'నైషధము'
గీ హా! యుధిష్ఠిరుఁడెచ్చల-నడఁగియున్న
వాఁడొభీమునిపార్థుని-వర్తనంబు
లెయ్యెడల సేమిచందంబు-లయ్యెనోః
టా! 'విధాతృఁడు' -వలెంగు-డాగిరొక్క- 18 'విరాట

క అలరఁగభూదివ్ శబ్దం । ములుభువిదివియనఁగఁబరగ-ముక్తదమునకుక
జలమునీ-లురైనాసద । నలుభుల వలొచ్చుల-ముదైర్భహరా 19
క వాసుమర్చగవత్సరమును । తనివడేవా-మౌలిశుభఁగ-భగవంతుఁడనక
వాసుమానుఁగ భగవాన్ గు-ననుగుబ్రహ్మగింపజెల్లు నుబరవననా 20
నీ భువనమునకుభూ-గుణ్య భువనమునకొక-వచ్చెదరి నీకొక-వాసు-
జిత్విదంబునకింద-జిత్తి-దనైతరంబువిత్వదంబుకొగు-వేదవిధుఁ
దిత్విదంబునకుని-దిత్వి-గ-దనైతరంబువిత్వదంబుకొగు-వేదవిధుఁ
రాట్టదంబునకును-రాట్టగుమఱియొక-జపదంబొప్పు-రాజనంగఁ
గీ దనరువిద్యత్వదంబుని-ద్వాగసుండఁగ । నమ-కున్సభ్యులుగిల 'స్వ'నుగ
టప్పలనఁదగుద్వదం-బొప్పునుగిలను-దిశలఁగను-దిపురవైరి. 21
నీ 'శేయోమనోయశ-నైజపదంబుల కొనరంగ శేయ-మనముయశము
తేజముచాఁగవ-ర్తిల్లునుమఱియుశ్రే-యస్సుమ-స్సుయ-శస్సునాఁగఁ
దేజస్సనఁగనొప్పు-నోజపయోంభస్స-రశ్శబ్దములమఁజేగమమువర్ణ
మరయనోజస్సుప-యస్సునంభస్సుస-రస్సున-దనరుబూ-ర్వబ్రహ్మనకు
గీ పుగముకిమ్ శబ్దమునకును-బొసఁగఁగిమ్ము । జగమనంగజగ త్తన-దగ-జగత్వ
దంబునకునిట్లువిలసిల్లు-దత్తమములు । కుంభిదై తేయనుద నాశ-నకు-తేశ.
గీ వనధనభుజంగకీరశా-కర్వరపదములు
వనముధనముభుజంగము-నొనరగిర
మునుమఱియుశాకర్వరమునఁ-దనరుచుండు

గురిభయచాగనతభూ దరనివే

23

క దూగిపదముస్త్రిలింగము! రీతిములింగములు-గృహలద-శ్చన్
గూతమునగును ఉరగా! గూరేమహేనిభిల గున వాసివా

94

దూత

సే నివృత్త్యుప-నివృత్త్యుప-నివృత్త్యుప

కమరంగ 'హాశక్త' - యభిమతంబు - 'ఆగణ్య'

న పుటియును

క. దైత్య దత్త 'దూత' యుచి-రంగుగజాంతువులు 'ఉద్యోగ'
దూతంగు

క. ననడకచచ్చియెగిరిగా! దనినాడగుదూతపలుకు-టకుగోపింపన్
జగమునవాధు-న'మా'గని' జుపుటచరకమాట-దుగ్రవమనిగా మ్రోత్.

'శాంతిపర్వము'

ముద్దరాజు రామన్న కవిజనసంబీచినియ - మాత యనేకానిదూత
దని లేదనెను గాని రెండునుగలవు

చ ఇదితత్పవప్రకారంబిక దద్భవప్రకారం బెఱిగించెద

29

2 తద్భవములు.

సీ. అగ్రమగ్గురయాజ్ఞ - యోగములునుగుజ్జ, భంగంబుబన్నంబు-ప్రాధికాప్రాధిక
విష్టుంకువెన్నంకు వీర్వంబువీరంబు, పుస్తంబుపాత్తంబు-భూతబూది
గుణములుగొనములు-కులముకొత్తమ్మగు, బృందంబుబిందంబు-పుష్పినిపుడమి
గుంజ్జకున్నయ-శ ముండుకునంబు, తాంబూలమునమను-గమ్యలంబు

గీ. స్త్రిగ్రమునగునువిద్దంబు-శ్రీకిశిరియుం, జంధ్రమశ్మబ్దమునకును జాదమామ
వీరశబ్దంబునకుంబిట-పేర్కొనిట్లు! తద్భవంబులు చెల్లభూ-తలశశాంగ. 30

సీ. వినయకారమునకుం-దెనుగునదదద్భవం, బైజకారమునిచ్చు-నమపురాజ
యజ్ఞంబుజన్నంబు-యత్నంబుజలించుంబు, యంత్రంబుజంత్రంబు యమునజమును
జన్మనియునతికి జన్మతాయువు, యోధునిబోదులు-యోగిబోగి
యాత్రకుజాతం-యయ్యెక్కయ్యకుసజ్జ, కార్యశబ్దమునకుం గర్తమయ్యె

గీ. నిట్టలాద్యంతములకొన్ని-యెడలజెల్లు
కుండుబూర్వకీ వీర్ద్రప్ర-యోగసరణి
జరకృపాపాంగకరతలాం-చితకురంగ

కౌశధవశాంగశ్రమక్కు-లేకలింగ

31

క. దోసమురోసమువేసము! భాసలు తోసంబునంచు-బలుకంగవలయున్

భాసురః తిగ్ర్యతుల్కబలః శాపకపూర్ణిగద్భా-హలమరయన్

31

సంహాసము

ఉ శ్రీకృష్ణకన్యారాశికిని-సెల వాప్తన పెండ్లికెద్దల
 బ్రాహ్మణ-దంపతులతో-రమ-గంధునించినవాడుచేయు
 ల్లాసము పలవింపనుప లాలనఁజేసినయెమ్మెల్ల 'సం
 హాసము' యన్నకుందునయి-హాడ ముతిల్నినృపుణ్యభామనున్ 'స్యాంహ
 గీ సర్వతోశబ్దచాధ్యాయ నానములను యాశుద్విత్వకకారంబు-గదిసిఁజూచు
 నాక్షకారంబుతో డహ-ల్లింపె నేని రాదుద్విత్వ కారంబు-రాజహంష
 గీ ఋక్షమునకురిక-యతులుజక్కులు పక్షిపక్షి-యయ్యె-ల-క్షలక్ష్మి-
 యతురమునకరయ-నక-రంబగుమఱి లక్ష్మి-ద్వియాగని-లాశ తాం
 ఆ శిఖిము-ముఖముననగ-జెలఁగుశబ్దములకు
 సిగయుసికయుమఱియు-మొగము మొకము
 నాగగృతులఁజెల్లు-నాగేంద్రకేయూగ
 దుతేదూరసిర-పురవిహార

36

సిగ

క. 'సిగ' సంపెగపూలూసపరి
 వగకస్తురినామమెఱపు వలెవాటెరా . . . "విజయవిలాసము"
 సిక
 సీ వినితియొక్క-తెఱుప వాసనయొడఁగూర్చె
 నొకకొమ్మవిరిగడ-'సి' నుజుట్టె 'రాహుభృదయము'
 సీ ఒకయింతయొఱగిన-సిక'మీదమడిపువ్వు
 టెత్తులువలయుతా-యెశులఁజుట్టి 'నంద్ర భానుచరిత్ర'
 మొగము
 సీ అలచెంద'వలవిందు-చెలువెందువెలజింగు
 'మొగ' మనకొకవింత-జిగిదొలకె 'పారిజాతాపహరణము'
 సీ పురుషునిగికిన్వల-మునసెసంతోషింతు
 'మొగ' మెత్తనేరవు-మగనియెదుట 'కాశీఖండము.'
 క. సగరసుతులట్లుజగముల కొగిబాధలుసేయుచున్న-నోడిమరుత్వ
 న్నగవరులరిగిరినాలుగు-మొగములుగలవేల్పుకడకు-మునిసంఘముతోన్.
 'భారతము-అరణ్యపర్వము'
 మొకము .

చ వికవికనవ్వియక్క-పట-విప్రకుమారుఁడు మేలులెన్నవా

సర్వలక్షణసారసంగ్రహము.

నిశినయిరాగబంధమున నిల్పెమదిందరలాయతాక్షిమీ
 సక్రియవివాహవేళఁబుర-శాసనపాణిఁబరిగ్రహించుచో
 'మొకము' నబుస్సురంచనహి-యోగినయట్లు భయంబునొందునో   43
 'శ్రీనాథునిహరివిలాసము'

క ఒకమాటచక్కెరలపా! నకనూచమసౌరుసౌమ-నసకందుకుమా
 తృకమాయావాతుకమా! నికమా 'మొకమా' సరోజినీరిపురకమా   44
 'బహులాస్యచరిత'

క 'మొక' మెఱుకగలదుగదవే! మకరాంకునియనుగుమేన-మామకునీకున్
 జికమకలుసేయవలదను! మకటా! మేడపయికిగే-నపుడైనచెలీ 'విజయ'

ఆ ఇలశవర్ణమునకుఁ-బెలుఁగలయందున! కారమొదవునొక్క-కడలదాని
 నేత్యమెకు-చండు నిండుకశాధర! భుజగహరకీర-పురవిహర   45

ఆ. శంఖముకుసుమ శాణంబుకుసాన! శయ్యయనెడుచోట-సజ్జసెజ్జ
 శల్యుడనెడుచోట-జ్యంపసెల్లుడు! శక్తిసత్తియయ్యెఁ-జంద్రజాట   46
 సెజ్జ

ఆ 'సెజ్జ' యందుమేను-సేర్పియర్జునకార్య! చింతపలుకకుండి-కొంతవడికిఁ
 బవ్వళించికురున్పు-పాలకజలకాయ! దారుకుండుగొలువ-నూరకుండె. 'ద్రోణ'

ఆ. చెట్టయొడసెపట్టి-'సెజ్జ' కుదివియుచో! నడుగుబిగ్గెదొక్కి-యతివయపుడు
 కూర్చివిభునిమీదఁ-గొనయమెక్కించుచో! నల్లవంగుమకుని-విల్లుబోలె.
 'కవికర్ణరసాయనము'

సీ. శేషపన్నగరాజు-'సెజ్జ'గానాతడు,వాల్చినాడితడు-దాల్చినాడు.
 'కవిలోకబహుశివజ్ఞానదీపిక'

సీ 'సెజ్జ' పైఁబఱచిన-చేమంతిరేఖలు, కలయనిందివర-దళములయ్యె.   47
 'జక్కనసాహసాంకము.'

సజ్జ.

చ తకుకుపసిండియోవరులు-దంతపుఁబావడలర్చనాగ్రహం
 బులుగుడినీరుమేడలును-భోజనశాలలుగెంపుటోడవి

శృలుగఁజీల్ సుశీలశి-లాతలమల్ భవనేశ్వరంబులు
 జ్వలజలయంత్రధామములు-'సజ్జలు' దాటిధరావతీర్ణనై 'వసుచరిత.'

సీ ఉండునేవీటమా-రిగండేయమునిరాజు, 'సజ్జ' లింగమనంగ-శాసనుండు.
 'కాశీఖండము'

సెల్లుడు

చ. వెరపునులావుఁజేవయును-వీరలకారయనొక్క-రూపును

స్థిరభుజశ్చ క్షిప్రభుజాశ్చ-సెల్లునిరూపడగించియవ్వముం
ధరగొనునొకా-నేడితెన్ దాసమయించిసమస్తమేదిని

శ్వరుడుగఁజేయనోపునొకా-శల్యుడుగౌరవరాజనందనున్. 'శల్యప'

అ. 'సెల్లు' డట్టులనేల-దెల్చిచెచ్చరలేచి

యొడలుదుడుచుకొనుచు-నొయ్యనరిగె

వానిజూచినడుచు-మానుగావిపులు

భూమిసత్తుభీము-బొగడిరోలి. 54

'దోషపర్వము'

సెప్పించు

క. నృపసీపుమదీయంబగు జపముఫలంబడిగి లేని-సమృత్తిసీగా

విపరీతఫణితులాడిన! 'సెప్పించు' జమ్మియొలుగఁజెప్పితిసీకున్. 55

'కాంతిపర్వము'

క. ఓలిక చటతపవర్గల నాలవయక్గ-రములెల్ల-నవికబ్బులులన్

గాల్గుచునుండునుమూడవ! వ్రాలె రెండవవిమొదలి వ్రాలగుశర్వా.

చతుర్థ వర్ణములు తృతీయవర్ణములగుటకు

కా. ఏడక్షోహిణులెన్నఁబాండవబలం-బేకాదశాక్షోహిణుల్

'రూడిన్' కారవస్త్రైవ్యమియుభయమున్-రోహహతాన్యోన్యమై

యూడన్యోవకవీరకమైబొడువఁగా-నేపారుఘోరాజన

ల్లాడెన్ ధాత్రిశమంతపంచకమునం-దస్త్రదశాహంబులన్. 'ఆదిపర్వము'

ఉ. జాదురజాదురంచుమృదు-చర్చలుగీతులువారుణీరసా

స్వాదమదాతిరేకమునఁజగ్గడికగాయగదక్షవాటిలొ

'వీరుల' వీరులంగనక-వీణలుమీటులుపాడిరచ్చరల్

మోదమెల్లఁగాభువన-మోహనవిగ్రహుభీమనాథునిన్. 'శ్రీనాథునిభీమ'

ఉ. వీదశచీవిభండుదితి-బిడ్డలవారులువారుపల్కఱున్

'బాదలు' పెట్టఁగాఁజెలులు-బట్టఁగనుండుటభారమంచురం

భాదిమరున్నివాసలస-దప్పరసల్చనుడెంచివచ్చిరో

నాదరపుట్టపద్మవద-నల్వివరింపుదురహ్వరంబునన్.

59

'అంగరబసవయ్య యందుమతీకల్యాణము'

క. కాడేనిబిరుదులాడక! 'సాదుల' మైవినయమొప్ప-జనికురువాధుం

డేదిపనిచినంజేసిద! యాదృష్టినతండుచూచు-నట్లుండఁదగున్. 'కర్ణపర్వ'

క. విదురుడుతండ్రియుండనకున్! బదిలేవ్విధములనుజెప్ప-బాటింపకను

ర్మదమునఁదగియెడుబుద్ధులు! 'విది' మూడినమర్దుండెల-వినుచుచిత్తోక్తుల్

'స్త్రీపర్వము'

దిగ్గో విశవంశం ప్రభువృద్ధిచ లగ్నం

క. అరవి పుటగీర్థనా వ్రా విగ్రహమువచ్చెమాపు తంబు లెఱువుగాఁ
 కల గ్రహముల సృష్టికల్యాణముల జెప్పె మొనెప్పమనబలా. మనుచరిత్ర
 శా. ఒచ్చ వింగయ లేక హంసలయో నొంగూరములూపుచుం
 బచ్చుటాని-కొన్ని డెవులగనో-కాగై నెఱుఱుముతో
 ననచ్చుచు-నొక గుగట్టి-లిగో-న మాటజే-కప్పు-న
 వచ్చెయ్యో-వచనం గులలోగలగా-వామి-న నీర్థికున్ కె
‘ప్రీనాచు’ వీధి నాటకము

క. పుచ్చునొట్టికి నీలగలకై నిలిచిన నది ఇది లెప్ప
 ప్రకారంబింక నచ్చలెనుండు జెప్పెన

3. అచ్చ తెనుఁగు. 4. చే శ్యము.

క. సూరికపల్లవ శృంగ హరింబగుబాస ‘చే శ్య’-చంద్రవియోహితం
 వారంగనచ్చ తెనుఁగని యారూఢిగఁగొండల ను-రగజాఫీరా

5 గ్రామ్యము

గీ లగలివర్ణంబులెక్కువ-తక్కువలుగ
 నియమమెడలించిపలుకు-న వియెతిలంప
 గ్రామ్యమగుచుండెనొరుల దె-గడెడు చోటఁ
 జెప్పడగునదికలధాత-శిఖిరదన కె

అ పాక్రిటముగఁగ్రులుల-నాకడ నీకడ| యనుచుబలుకు-చోట-నాడనీడ
 యనినవర్ణలోప-మగుఫలములగుట లాలనంగఁపొచ్చు-నీలకర. కె
 ఇటువంటి గ్రామ్య పదంబులయినను ను శబ్దంబులగుట కు దాహరణ
 మహాకవి ప్రయోగము

వర్ణ లోపము.

విడ-చ. అసమునమీఁదెఱుంగకమహాగ్రహవృత్తిగఁడంగిచెచ్చెరం
 బసులనుగాయఁగాఁజనియె-బాపడుగౌరవసేన ‘యేడ’యొం
 టిగనుట ‘యేడ’ నాకిదిక-డిందిచిచారముఘట్టెనై న్యమున్
 వెసఁజనితోడుగావలయు-వేగమెపంపుడుచాలునట్లుగన్ ‘విరాటప ,
 చ. అనిమదిమెచ్చియొచ్చమొక-యందును లేనిమనోహరాంగముల్
 గనుఁగొనిమానికావ్రతిము-గై కొనియుండెడినన్న నేలతో
 డొనియిటఁదెచ్చినీవెడగు-కోమలిభూజగ ‘మేడ’ మారుతా
 శనజగ‘మేడ’నెంతఘన సాహసమింతులకంచునెంచుచున్. ‘విజయ’

నీ 'విడబోయెనొగదా' శ్లో. 'మ బిష్ట, పెనా' లక్ష్యము
'కాశీభండము'

విష్టాద్యర్థము

నీ రమణులార 'ఫలాలు రాల్చివేసె' త్తా. చా. వామదస్యినారు 7
'వరాహపురాణము'

శా తల్లియిన్ని 'నినా'కే' నియునుధా భారాలను రియ్యి
యుల్లంబుండసింపజేయుపం కెట్లోవింటనిప్పీడిల,
బెల్లాకొన్న 'కతాన' నేనొకడనే భిక్షునొప్పిస్తా
యెల్లన్ మృగగొంచువత్తునొనిజం బేర్పాటుగాబుగ్గి మా భీమభండము

ఫలములకు ఫలాలును దోములకు దినాలును నివి వర్ణాధిక్యములు
లక్ష—క మల్లెయలంజెయుగ ద్వయు

నొల్లెయునను పగిదిపలకు లాప్తవటంబం

బొల్లెను మారయ కేరస

తెల్లంబుగ నవియుగ లపు తీపురారాశి

9

మల్లె

రగడ రిలెమిటికిగొ అంజేమల్లెల తాతలకొసె వంతులదెల్లెల 'యయాత'

రగడ మూలమూలల 'మల్లె'లంత టి హాపామో హరిణాక్షిగాచిత

యేలయేలకిపాదాంబుడకెద వింతవింతలయెందుజూచిత 'కనువత్రిల'

గీ మెండుమీతినపగటిపేరెడదాకి యెల్లచూచుపెన్బంతు 'మల్లెపొదల

'అముక్తమలగద'

లంజె

క. అంజెదవుగాక ననుచె. తింజేరంగనీకయెం తతగ్గిమిరియా

లుంజొన్నలుసరిగానే. 'లంజె'తనమునందునొవారు లంకెలువనొకో 13

'నాచనసోముని వారివిలాసము'

అ 'లంజె' తల్లులనంగ లక్షింపగానిట్టి కట్టదులనుననువ కరుణితక

బాతిమాలినట్టి పతులకునిడుపగా. జేసివిటులగోడు వోసికొనియె 14

'కవికర్ణరసాయనము'

గదె.

గీ. చంద్రికాపాండుకాశేయశాటియెన. యతనజగజంపుగొడుగెవ్వడవిభండు

పెద్దగాలంబుముత్యాల గద్దయెక్కి. వసుధబాలించునేకోష్ట వారణముగ

'కాశీభండము'

ఒల్లె.

గి వాకేభాసవపుడిపు టూరుపాలయవలిపే డ్దొంటొల్లెతి నురిస్థలులగాయ
ప్రియలఁజేకువతో నెచ్చ రిచికలసిరెలమిధన్యులపరపువె న్నెలబయళ్ళ. 16
“ఆముక్తమాల్యద”

నూ! ఏదంతతాపనామ్న మన్యతరస్యామియాంతానాం॥

అని శబ్దభాసన నూత్రమున్నది గనుక మల్లె, లంకె, గద్దె, ఒల్లె యని
యనవచ్చును

లక్ష. ఆ చనియెఁ గనియెఁ గొనియె ననుటకుఁ జనెఁ గనెఁ

గొనె నటంచుఁ జెప్పఁ గూడ దనుచుఁ

బలికె నూత్న దండి పరికింప నివియును

గలవు కృతుల శిశిర కరవతంస

1

చనె

క అనిమదోదరి జెల్పిన! వినిజైత్యుఁడుసిగ్గుకొంది వెలఁదియుఁదానుం
జనె నభ్యంతరమునకుఁ | మనమునజయకాంక్షమిగుల మల్లడిగొనఁగన్ 18
‘భాస్కర రామాయణము’

చ మగఁటిమిజుండ్రుగుడ్డరక మట్టిన వామపదాంబుజంబునై
నిగళమునన్పురాసురుల నించినయందియ ఘృఘృఘశృంసం
హృగడులు బొండుమల్లియలు పొన్నలు పొగడ నెల్లియంబున
న్నిగిడిచి వీగభద్రుఁడు ‘ చనెన్’ శశిమాలి సమీప భూమికిన్ 19
‘ భీమఖండము’

ఉ భీముని జానుదేశముల భీషణవాయువు లుప్పతిల్ల సం
శ్రామ తలంఘన ర్విసర గాఁ జతుంగ సమస్త నైనిక
స్తోమము నభ్రమండలము తో నొరయంజనె బొందితోడను
త్రాముని వీటి కేగెడు వి ధంబున దివ్యులు చోద్య మందగన్ 20
‘ జైమిని భారతము’

కనె.

క వనకన్యకయఁట నేనఁట! వనమునగాంధర్వమున వి వాహంబఁట నం
దనుఁ గనెనఁటమఱచితిసఁట | వినఁగూడునె యిట్టిభంగి విపరీతోక్తుల్.
‘ ఆదిపర్వము’

ఉ అంత సుమిత్రయుగనెన, నంత విలాసుల ధర్మశాస్త్రు సి
ద్ధాంత రహస్య కోవిదుల- ‘ రామాభ్యుదయము’ 22

గి సవతి క్రుదువ శేషతక్షకులుమొదలు | గాఁగవేపురుభుజగపుం గవులఁగాంచె

నండములరెంటిగొలదాత గొడ్డెలసన్నిభంబులగనె' బుణ్ణ సాధ్వివినత.
'కాశీ ఖండము'

కొనె

మ. అసమస్తేమ కిరీటి పాశుపత దీ డౌరంభముండై 'కొనెన్' 'హరివిలాసము'
ఉ పూనిముచుందునాజ్ఞ కను బొమ్మనె గాంచి యజాండ భాండమల్
వాననుమీదఁ బోవ నడ వంగొనెఁ దన్న నన్మగనిశ్చల
త్వాను చుల్పొల్లె స మస్త జగంబుల జాడ్యచేతనల్
గా నుతికెక్కు- సైన్యపతి కాంచనవేత్రము నాశ్రయించెదన్. 25
'అముక్తమాల్యద'

ఇది పంచవిధాంధ్రలక్షణాంబిక తదవస్థ ప్రకారంబుఁ జెప్పెద

వర్ణ ప్రకరణము

సీ. అఇఉఁబిఱు నవిదీర్ఘ సహితంబు లైశౌలుకగచజ లరయఁడణ
తదనలుపబమలు దగయరలవసహ శఱులుచెనుఁగున వఱులుగాని
తక్కినవర్ణముల్ దగులవుపదముల మొదలవాక్యత్వోత్ప ములుగలుగవు
లేదెయ్యెడలశుశ బ్ధానియకారంబు వచ్చునచ్చులతుది యచ్చునకది
గీ తుదలకియదక్క- నేత్వమెం దులనుదాని
కెనయ నేరదు సత్కవు లిటు లెఱింగి
కావ్యములుఁగూర్ప వలయు వి భ్యాతిమీఱ
నిభదన జభంగ కుక్కుటా ధీశలింగ 1
సూ॥ వికృతిపదాదౌ ప్రధమాత్తస్థ తృతీయాను నాసికానస్తః । కృతిరపి న స్త
ఉదోతౌదంతోఽప్తభవస్యవికృతబ్దౌదౌ॥
అని శబ్దకాసనుఁడు చెప్పినాఁడు గనుక వకారమున కుత్వోత్పములు
ను యకారమును దెనుఁగ నఁ బదాదిని లేవు
లక్ష. క కాఱాలుచారురేవయు వాలాయంబుఁ దెనుఁగువాయియుగృతుల్
గాల్గుచునుండునుదొడ్డగు । వాల్లై దేశ్యంబులగుట వలనమహేశా 2
అర్ధాను స్వారము
సీ జాణరాణువరాణ గాణవిన్నాణంబు కాణాచియనెనుదీ ర్ఘములమీదఁ
గానిప్రాస్వములకాగలుగదురవణము రముణయతక్క- నాంధ్రములయందుఁ

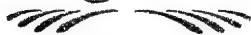
బలుకుకూడగలకుచుండెను. ఇందులకును గల బ్రహ్మగనుటవాదేశకడ కి
 పోయి వడుగుటపై గురుమహిమ నొసేతనకడ దిమువెడలదబడదు
 గీ యాగముగై పదిహేను బైదను ముత్యములను లోరియందు
 ౩ నొకటి పై పదిహేను కలజాతి భాగములను పూరింపబడినచిందు
 లక్ష—గీ సర్వసాధ్యమునగల సర్వములైనది దేగుల జెల్లును కృతుల
 దిద్ధరణమునాస్తి ౫ బద్ధింపు పై-రణ యురగాభూతా 4
 ఆ చూడమందమనెను గూడవి గురుగీ! ద్ధము నొనగూరపుం బడంతి
 యనకాకమునక నాగేకమైవ ౫ బయ్యెగావ్యములు సురాదిహప ౫
 క. అజస్సులూదపురింపల నెఱుంగు సెగద్యములను నిండుగృతు లో
 నజస్సులు నెఱుంగు ౫ గ. అందు కైకిలియందును గుమ్మ బలింగా 6

కళాదుర్విప్రకృతములు

నీ కొంటిమితింటిమి వింటివికంటివి మనరరనెడల జ్యధ్యములను
 గూజ్చయున్నదితియ ననుశేషవృత్తికి వామధర్మము ప్రధమలందు
 సారయోహోయు నద్భుతార్థములను క్కటయించాయనివగ గుటిలనిచు
 కరవంతునియెను కడలబళామజ్ఞు యనుకృతనముల జనిపారించి
 గీ యనెడిచోమిన్నకూరక యనెగుచోట
 నప్పడపుడనుచోనిన్నె యనెడిచోట
 నరిగెనయనుచోనేమి యనెగుచోట
 మొదలుగా బైనకారింబు లొకపక్షి 7

క కళలచదుగునివిమతియుమి! గిలి పదంబులుదుర్విప్ర కృతులనెరగున్
 లలిబొల్లునకారముపై గలిగించి టనుగృతుల గౌరీరమణా 8
 ఇది సంజ్ఞాప్రకరణంబు సుధిసంగణంబెఱిగించెద.

సంధిసంగ్రహము

నీ అనతిచ్చుటయు మేనత్తియేమయ్యెను మగనాలుపురుటాలు మగువలిగిండు
 బండెడ్డుపెండ్లాడి వెంశుంగరంబుపై డండెలుచనకుంట యలువదాటు
 నూటొక్కటియుదొమ్మనూటాటుపాలిండ్లు తండ్రేడిమొంటొల్లెదాసరయ్య
 యింకేమిటికిబుట్టి నిల్లురావాకుమ తేమియెల్లనుగు కోమటక్క
 గీ. యనగల బరగెడు నుడవుల యగుదుసంధు
 లడగను బొడముచు నుండు నిట్లంధ్ర కవుల

యామతంయ కైల క న్నా న్నానీశ
మన్ భయ నాన్ లికా పున్ వే

1

ఆతిశ్శుట ఇకార వికల్పసంధి

1 తమ్మి కేలుంగఁ బెజుంగఁ బండె యిచ్చు

లేను, అండిపె? లే జాపు లేమ వోడఁ

వాలకు దాఁడేన్న చిలువ్వ తోడఁగలత

వచ్చు జలవాదం డెల్ల చి 'యూతిప్పె' 'అనుక్తమాల్యద' 2

క లిక్కిమురువ్వకులు ద్రాది రులములు యజుఁగఁగఱు

కేదిగఁగీయనిశద! యాద్యప్తినీదువ్వుజూచి 'యాతియాకే' శాంతి|| 3

2 మేనత్త, అకార వికల్ప సంధి.

గీ. గర గరని నాఁకు నవ్వ మి గఁబువాఁకు

చూడఁ గలనా డు మేలైన సొబగు వాఁడు

వాని 'మేనత్త' కొనకు 'వలయు వార

వర్జునుడం పరాక్రమ పార్థునుడు 'విజయ విలాసము' 4

3 మేయత్త

ఉ. మంబగ 'మేయత్తు' నమాదరణం బడగంగఁ బెట్టి పు

త్రొంచిన మంచి కజ్జములు గేనిను నేతనుదోచిదోచి 'చందవిలాసము'

4 వినియ్యె ఇకారవికల్ప సంధి

గీ. అగ్గు 'లేమయ్యెన' న్నా నిర్మలములైన

కృల్కిములఁ బాపె దైవఁబు కినుకనిలు 'మరురివిగ్నము' 6

5 వినియయ్యె

ద హరిహరం 'దేవియయ్యె' నొకడాసద నాని తాపవేదనన్ 'నైష'

'6 మగనాలు, ఇకారవికల్పసంధి.

సీ. ఓర్చిమైచప్పిడి యుపవాసములనుడి,

'మగనాలి'సరివోల్ప దగదువిధవ 8 'కాశీఖండము'

7 మగనియాలు

ఉ. ఆసమయంబునన్మగని యాండు'మగన్యలు నాకసాచ్చిధా

త్రిసురరాజువై శ్శులరు... .. 9 'ఉత్తరరామాయణము'

8 పురుటాలు ఇకారవికల్పసంధి.

క. పురుడివోఁటికింపిరి! పురుపించిక గాకయెరులు పురుడేయనుచున్

'బురుటాలికి' బదిసినములు! పురుషునవర్తించిరెలమి బుణ్యపుగరితన్.

'భగవతము'

9 పూటయాలు

సీ పాదివిఠేగానక పాతులలోపల్లె,
 పానాడుకొనినలే 'బుటాయాండు' 'రామాభ్యుదయము'

10 మగువలిండ్లు. ఆకారవిల్పసంధి.

సీ. వానిన్ననునీమహత్వంబు ఘనమె/ పవనపల్లాంబుభతులై నడిసియినుప
 కచ్చడాల్లటకొను మునిముచ్చలెల్ల! దామరసనేత్రలిండ్ల బందాబుగారె
 'మనుచరిత్రము'

పెండ్లాడి

తే పాటుఁడొక్కఁడు 'పెండ్లైన' బాలదాను
 తాల్యముననీసుననుజెల్లు బడినిబుచ్చు
 కొనినలిద్దవుమెఱిగె గిత జ్ఞాకుడలిగి
 తిట్టివెదలిపొమ్మగుఁడబా ర్థివసుతుండు 13 'హరివంశము'

పెండ్లియాడి

ఉ. కొమలచారుమూర్తి పురుషత్పుండునర్మద 'బెండ్లియాడఁడే' 14
 'విజయవిలాసము'

పెండ్లియాడు

సీ పంచాంగముస్థియు/ వాణికవిత్తయు,
 నొకజాణ్ణివేలి 'కంఠంగరము' 'శ్రీనాథుని హరివిలాసము'
 రావియాకు నిత్యసద్య నిత్యత్వము

సీ. ఆలకులుఘణివీరుల భంబునుడి 'రావి'
 'రావి' పైకతిమలనందొనలు 'రుక్మాంగదచరిత్రము'

15 పెల్లెనుగ. ఆకారవికల్పసంధి

ఉ పైనికలంతనతరణ సన్నహనంబెడరించుపాని
 న్నానయనచ్చుంబుమది నాటుకొనంగ గపాలమండలి
 దానమిళద్విరేఫనిదంబుల ఘోకృతులుల్లసిల్లవె
 'లెనుగు' మీదడికొలిపి 'యంద్రునిదాకెనుద్ధతిన్' 17
 'పారిజాతాపహరణము'

వ. ఇటువలెనే కడమ యన్నిటకని చెలిసికొనునది.

లక్ష—క. ఇమ్ముగల్బముతుదివ

ర్ణముదరిన్ వచ్చునచ్చునకు యాయొదవున్

గొమ్ముగలహల్లుప్రథమా

తమ్ముయినడంగునచ్చు ధవళశరీరా

చ. వాయరధదంతసంతతిని రంతరద్గ్మమశీఃజ్యేష్ఠే
 లయవిసిమూఁగినట్లగుఁ బలంబులతోఁడఁగఁ రసంతయున్
 రయమునఁగోవులంబొదవి భక్తుఁడలొక్కటయార్చితాకిన్
 భయదమహాస్త్రిశస్త్రపటు హితరయంబులదున్నిరద్ధతిన్   'విర్హాటప'
 వ కడమసులభము

లక్ష—క ధరప్రథమమధ్యమోత్తమ
 పురుషలబహుళవనములనుబొదలెడ నచ్చల్
 బెరియును నెరియుచునుండున్
 గురుతరకరుణాంతరఁగ కుక్కుటలింగా

నూ—నిత్యమనుత్తమ పురుషక్రియాస్వీతిః

అని శబ్దానుశాసనమునూత్రముఁ జెప్పినాఁడఁగను ఉత్తమపురు
 షగాక ప్రథమ మధ్యమపురుష క్రియలమీద యచ్చాల్ స్థిప్తమాట సిద్ధమే.

16 విడియంబుటకు ప్రథమపురుషకు

సీగీ చంద్రహాళిభరద్వాజ సంయములను
 హంసపదియనునొకకిక్కు రాగనయును
 నాప్రవాళోష్ఠినుగఁ వాణి పిలుచుడు
 సిద్ధిఁ బొందిరియవి ' ముక్త సీమనుఁడు 21 ' గాళిభాద్రము '

మ బలభిద్వహ్ని పరేత రాజవరుణు ల్పరుష్కతున్కత్వంబుల
 ధుఁ గూర్చుండిరి యొండొఁగుం ' గదిసియర్థితప్రృగేశంబుల
 న్నలవాళీకమృణాలనాళలతికా నవ్బప్రణాళీమిశ్ర
 ల్లలనాలాపక ధానుధానుభవలీ లాలోలచేలను' 22 ' నైషధము '

ఉ. 'నూ డిరియొండొ రు'ల్లారసి' కుంతలకాంబులొసంగువీడుజో
 గాడిరికొల్లుదాటిడుచు నాళులతోవేలిదమ్మిధూళిగా   'రామాభ్యు

క. మనుజులలోపలఁగర్కం
 బొనరుచువారెల్లదండ్య లోవారలలోఁ
 గనుగొనఁగొందఁజెదండ్యలో
 యనవుడుహరిభటుల ' కనిరి యప్పాశ్శ్వచరుల్ ' 24 'కవులవష్టము

మ. గురుభీష్మాదులుచూచుచుండ సభమీ కుంగీడునాడట్లము
 పగిరులై ' చేసిరి యంతచే ' నియునుబ శ్చాత్తాపముబొందనో
 పరువారెన్నఁడునట్టిచోటఁగృపయున్ బంధుర్వయిండుఁబు—మె
 వ్వరుగోపింపరెయాబరాత్మికులగ ర్వకౌర్వముల్పాచినన్ . 'ఉద్యోగ '
 ఉ. కొంచెముగానిజాంగకము గుంచెధరితికినెంతయెంతలం

గి వారునితోడవిరోధించి-య గ్రహము
యుద్ధ మొనరించుచున్నా-డో' వాటని
యంగవోను క్తమొనరి-తాడచచ్చద
బాణార్భి-పక్షప వాసుడిగులు 15 'కాశీఖండము'

కి విమలస్వాతకహాటక
రమణీయరీనిగతి రస్మితినగేం
దగుమాల్యకంతా ము

ప్రియచరిత్రము-చరిత్ర-శిష్యునిమనక 16 'అగ్రాపర్వము'
సి రాజుల(దారుమ్య-గ బుచ్చెనడ, శైలినిచును-ప్ర-కర్మకలన
'దినరుచోకపురా' 17 చునద పరి, 18 'రాఘవపాదపీయము'
లక్ష--3 అనియనుభవముపైన

బొద్దపెడ చో-గలయు నెడయు-19 న గృతులం
దయేటిక నేటిక-క

విశిత-బుగసుధినిఖల-విశ్వాధీశా

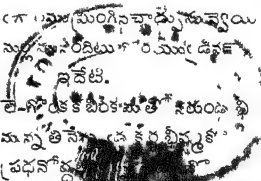
37

ఉ దక్కెనురాజ్యము-క-టాటుకసాదరరాజ్యభాగమీ
పె-గట్టమింగజూ-చెగి-యేటిక' దక్ష-గుమినలా-లతక

గి కు-నామిష-బుచవి(గ) ము-మంగినచాడ్చునువ్వెయి

గి క-వైదేననీకొడుకు-మ-నానీదిటు-ము-డినక

'ఉద్యోగ'

ఉ. కొండగనొండ-చోట-బలె-గొండకీబిరిక-మతో-నెరుండ

ముండెనిమిటిమాటికిస-మన్నతినే-దక్ష-రవీన్ద్రుతో

దండగు-సకాపవతి-తప్రధనోద్వ-కొ

ద్వందతిల-చుకైనమితి-దార్ప-విదేమ-నెప్పచెప్పమా

'రాఘవపాద'

లక్ష--4 అనుచువినుచుకనుచు-ననువతేమానార్థ

పదమవర్ణమునకు-బరగులాప

మొదవినిండునున్న-లాదవునొక్క-కయెడ

నంచువించుకంచు-ననమహేశా.

40

అనుచు.

గి 'అనుచు' దొలినడియభిలాష-మెనయమూగి

పలుకదరహాసనర్ప-ర్పంబుగాగ 41

'అమక్తమాల్యద'

అనుచు.

కా. 'అనుచు' నేర్వెలుపుమిలచుబో-అనుభో-దర్ప-ంబుగాన్నిలవదీ

విచిత్రాన్ని విచిత్రములను పుట్టించుట - పీఠాన్ని - త్రిగోళకర్ణభూ
 పాదాన్ని దిష్ట్యాన్ని - పీఠాన్ని పశ్చిమమున పాదాన్ని పుష్కరితమున
 'విజయవిలాస' - 'విజయవిలాస' - 'విజయవిలాస' - 'విజయవిలాస'

మరియు 'విజయవిలాస' - 'విజయవిలాస' - 'విజయవిలాస'

మరియు 'విజయవిలాస' - 'విజయవిలాస' - 'విజయవిలాస'

43 'నైషధము'

అక్ష - 'విజయవిలాస' - 'విజయవిలాస' - 'విజయవిలాస'

మరియు 'విజయవిలాస' - 'విజయవిలాస' - 'విజయవిలాస'

సరవిశ్రుతువులు - 'విజయవిలాస' - 'విజయవిలాస'

గోటికొట్టెను కాశ-కుసుమ-తేజ.

44

అక్ష

* తుమ్మిదయప్పురి పండ్రిము-తో విజయించిన 'యప్పు' వారిపా

నమ్మిదయప్పు దళ నంబు భుజించినయప్పు నమ్మ వ

స్రీమద్ధరించినయప్పు తిమ్మలూచించినయప్పు శ్రీకా

ర్యమ్మలయప్పు పోయియును-నంటినయప్పు వారువందగు.

45

చప్త

గీ కాసుమోకముకాసుమ్మ-ముద్దరాలు

తారెనడి 'చప్త' లేకపా-తాళమునకు

దాసుగొమ్మకుకొక కొల దడసెనే

గుటిలపలుప రెన్నపుబంట్ల -గుదెలవారు

46 'క శిఖండము'

అక్ష - గీ పదముమీదటియదియును-పదముమొదలి

యత్నముడగు చుబోడమును-చలకసంధి

నమ్మయదియున్నయదికాప యదియనంగ

నమ్మయదియున్నదనకాప-దన మమేశ.

47

ఉదా-అ కర్ణుకలుకలొక-గపికాతుడగుకన్న

నేను చెప్పుకంటె-శిఖియపాతె

నడగినారునంబు-నతిదారుణక్రియ

నేను 'చున్నయది'మ-పీఠాదుండ.

48

'శరణ్యపర్వము'

ఉ. హాలహలద్యయంబుకల-శాంబుధిపుట్టి వినీలపాండుర

జ్వాలితోడనందొకవి-షంబొకవేల పుష్పింగ నెందరే

వేలుతులొలిమైననుభ-విచిత్రరెండవయ్యావిషంబుని

హృదయముగాక 'యన్మయది' - సుద్దియపాంధులపాపమెట్టిదో. 'నైషధము'

లక్ష - ౧. ఇహమిహవిష్కృత-చక్షుఃస్పృహ
పదమునూమీదనెనియ-నృసమునిలుపు
నపుడుసంధుల నగు నేని-యగునయేని
యనగనొప్పు కేంద్రక-న్యాసినాద

50

ఉదా-గీ అనలసంబంధవాంఛనా-కగునయేని
యనలసంబందవాంఛనా-కగునజువ్వె
చాలు సదేహవక్రభా-షణములింక
దరుణచక్రింగవాధకప-తింగళక్రి. 51

'నైషధము'

లక్ష - ౨ పడియెన్నదంబ-సరమునగలప్రథ
మాతతబ్ధములకు-నగుముకార
మడఁగుఁబూర్ణ వి-గు-సంధయపడిభయం
పడియనగ గృతుల-ఫాలనేత్ర

52

ఉదా-చ విసజభవృశభౌవుడఁగె-వారివసిష్ఠనపర్యవోకము
నృసనిధిశా-నందచియ-వారితపీర్థుల-నిన్నుదొట్టియ
య్యనిమిషశైలవానిక-భ-యంపడుచుండు' దుర్యోధనుగ్రహ
పనుకడకేగుమిప్పుడని-పాడియెన్నునినిన్ను బంపఁగన్ ఆదిప. 53

ఉ. క్రచ్చరనొక్క-రక్క-నుడ కాఁగును రానురులెల్ల నడ్డమై
వచ్చినవచాడఁగన-నార్యబాహు-తీజేసివారలన్
ప్రచ్చిరధి-తుగాకయిట-వచ్చి శ్రమంపడి' యుగ్మవీరల
న్నిచ్చగవీరైసనుభ-విదకుభంగమునేయనేర్తునే

54

క. ప్రజయేనకామనన్ను బ్రజసంరక్షిండుననిభ-రంపడికోరం
బ్రజనిడిచెదనా-మందది! యజేయముచునవ్యయంబు-నగుపదమిచ్చున్. 55
'కాంతిపర్వము'

చ అనుటయుమృత్తిమాటకు బ్రతి-యంపడి యాతనినాదరించియి
మ్మినుజకులేంద్రుడు 56
'ఎఱ్ఱాప్రగడరామాయణము'
భయపడిశ్రమపడియనుటనులభము.

క్ష - గీ తిగనుకారాంతి గురికిర్ప-ధారయమున
షష్ఠియగుచూపైనచ్చు-గంధుటిల్లె
నేనిసంధులయొడన-న్నిలుచుగొన్ని
యెడలఁగలుగకయుండుమ-హిశతాంగ.

57

కర్మధారయమున డేకారమువచ్చుటకు.

గీ. అగ్నిభియపోతే నంటసుడాయసు

జూడగాని-పట్టి శుభచక్రత్ర

నెఱుక లేని 'కరకు-తెఱుక' పేషీచె 'గా

దనకతనగునాయు-ల్పమై

58

'అరిగ్యపర్వము

మ కమనీయ-బృతయోగ్యతేకానమల వ్యష్టనాశ్యామయా

సుమభాణాంబకవిాయమూల్యమణియా-చాక-పుంపుబూబంతియా

సుమనోవల్లంయాసుగాసరసియా-సాంపాప్యడాల్టీవియా

కొమరుంముబ్రామపుంభయా 'చిగురిటా-మబోడి' నీకేతిగుక 'వసు'

క. జననాధనాదుమొదలుగ నెనయముబురరక్షణ మ-నాహవసమయం

బుననస్తమనైయతినికీ నలుం డిల్ల బపుటల్లు-డై' వతికంచున్ 'జైమినీభా'

ట కారమురాకుండుటకు

క. ఈనెఱుకగనిమ్మధుఁ డైననుజగురకు 'బవ్వు-టమ్మల' పొదలుక

లోనుగసెజ్జలుసేయఁ దానియమింపఁడెగిరహ-తాపముపేష్మిన్ 'విరాట'

ఉ. ఎమ్మదిగారణ-బుగమ-పీ-పతియంచిత దైర్ఘ్యకంచకుం

బయ్యతినుండుసిందె 'నల-రమ్మలచే' నదిగారణాబుగాఁ

డొయ్యలిరాజనలదుని-తో గెడెగూర్చిదోంచియున్నమా

దయ్యమునెత్తికోలుతుడి-దాచుటగానగనయ్యెయ్యెడన్ 'నైషధము'

సీ. 'చిగురాకుబోడిమై' -చమటపన్నీటిలో,

నానుటతొన్నవణ-స్నానమయ్యె. 63 'కవులవృత్తము'

ఉ. తెల్లనిదీవితమ్మినెల-దేటికలెందగుకొత్తువాగిడిక

నల్లనివానిలచ్చిరత-నంబునుమచ్చయెదందలివరం

జిల్లెడువానిచుట్టలగు-చిందమునంటినవానినింపుసాం

పెల్లెడగల్గుపాలి-డలి- 'యిల్లటపల్లునిఁగాం' రయ్యెడన్ 64

'రామాభ్యుదయము'

వప్తికీ నకారమువచ్చుటకు

గీ. 'చెంచునింటికీబో' యిచెంచితకల్పియము

చెప్పినమ్మించితలమీదఁ-జెయ్యివెట్టి. 65

'కాశీఖండము'

నకారమురాకుండుట

గీ. తరుణివైదర్భినీవెట్టి-ధన్యవొక్కొ

భావహావవిలాసవి-భ్రమనిరూఢి

గౌముదీలత్తెయప్పాల-కడలివోలె

నలరజేసితినిషధ 'రా-జంత, వాని. 66

'నైషధము'

ఉ. అల్లుడురామరాజునుగూ-టల్లుడుగొబ్బరియాభాశుడా
 వాల్లకహారిగన్న 'మను-వల్లుడు' పోషణబుద్ధిగట్టురా
 జల్లుడువింటి నేర్పునను-మంచితేయావమునిండుజందమా
 మల్లుడుబేవేరిమణు-నల్లుడుశత్రుగమిజ్జయంబునకా 'రామోదయము'
 క అన్న మొగమువెన్నుని 'యన్నన్న' జయించుకన్ను-లన్నన్నలినా
 సన్నములుగముమిక్కిలి సన్నగుమాటగునుదాప్-సన్నములెన్నన్. 68
 'విజయవిలాసము'

లక్ష — ఆ రెండుమాగులుచ్చు రిండుశబ్దమునకు
 సంత్యపదముమొదలి-యచ్చడంగు
 నన్నయన్నయానక-యన్నన్నయేమేమి
 యనగవలయుంగృతుల-నగనివేశ

69

అన్నన్న
 క అన్నగరిచిరుతియేనుగు! గున్నలపై నెక్కినిక్కి కోయగవచ్చున్
 మిన్నేటిపసిడితామర! 'లన్నన్న' మరేమిచెప్ప-నందలికగులన్ 70
 'మాదయ్యగారిమల్లన రాజశేఖరచరిత్ర'
 ఏమేమి.

కా 'ఏమేమి' యనువిన్నమాటయవినున్-వీక్షించునెమ్మాముసాం
 దామోదంబునబతుముల్ నిపురుహ-స్తంభోజయుగ్మంబునన్ 'నైషధము'
 వ. అప్పుడు అబ్బబ్బ మొదలయినవి యిటువలెనె తెలియునది.
 లక్ష — క- అనామనుచోగిమనునెడన్

విహితంబుగనంత్యహల్లు-దిత్వముఁజెందున్
 మహితప్రబంధములలో
 నహమ్మనియుఁగిమ్మనియును-నంగజదమనా.

72

కిమ్ము

ఉ. కమ్మనికు-దనంబుకను-గందనిమే నెలదేటిదాటులన్
 బమ్మెరబోవదోలుఁడెగ-చారెడువెండుకలిందుబింబముం
 'గిమ్మన' నీదుమోముగిరి-క్రేపులుమూపులుకానుగానరా
 దమ్మక చెల్లవానివిక-చాంబకముల్ శతపత్రజైత్రమల్. 'మనుచరిత్ర'
 కా. ఆతన్వంగియనంగర్పూంకరిణవ-జ్ఞాముక్తచూతాప్రసి
 ధ్ధాతంబోర్వకతమ్ములంచుతటిసి-గర్భైక సంజాతకిం
 జాతవాక్రీతముమాటుఁజెందనవియె-చంజొచ్చెమున్మున్నగా
 జ్ఞాతిశ్చేదనలేన 'కిమ్మనెడి' వా-చారూఢిసత్యమ్ముగన్. 73 'మనుచరిత్ర'

వ కడమ యీలాగే తెలిసికొనునది

అను — ౧. ౧. ౧. ౧. ముచ్చాదుల యెడన చుగినప్పుగదిసె నెరివిరగల్
నెడన బుయ్యకొంటగును చుగవీర చ్చిరివిహద-మృత్యువిదూరా.
నమ.

సీ గీ. ౧. ౧. ౧. ౧. ముచ్చాదుల యెడన చుగినప్పుగదిసె నెరివిరగల్

మనజిజ్ఞాసున నా 'నమ' - అనుచు మొక్కిరి 76 'వసుచర్మిత'

వ. నమోనమోయ నియమగలగు

ఉ. పాయక దైత్యగిట్టుబహు-ధరగలవాధలో ర్పిచ్చుజే
వాయ 'నిమో' నిరంతవిధ-వాయ 'నమో' బలబలయాకళ
త్రాయనమోనితాచరణ-రాయనమోయనుగానికవ్యభు
జ్ఞాయకమారనంగనల-లమోయన (అంకిం చుకేనును న్ 'చరాహపు'
గీ కనవె కారాధిగి-శుతో - 'గిర్వ ౧. ౧. ౧. ౧. 78 'చంద్రభానుచర్మిత'

ఉ. నవ్యవిలాసరమ్యనలి-సంబనిబాలముఖాబ్జసౌరభా
భివ్యసనబునం రచ-భంగలలి 'త్రమరస్వియోగజా
పవ్యధ(బా)గిరిల్పదుకృ గానమేర్పడవారిహృదయోగహం
'తవ్యయనంగ' నొప్పవచ-నగ్ధితిమంద కెఱుంగజేయుమా. 'భిమకవిచాటుధా'

అను — క పొల్లులగుహల్లులెల్ల ను! బెల్లులగానచ్చు బాసి-ద్విత్వముజెందుం
బెల్లుగననుకరణంబుల హల్లుకహితనుప్రక శ-హరపరమేశా 80
కా, ఆత్మార్థింపుద్ధిష్ఠ్య 'జేత్తనె' వా-స్యం' బ్రహ్మతచేపా 'కాశీఖండము'
వ కడమనన్నియు నీలాగే తెలిసికొనునది.

అను — గీ నాంజనేయములపైసక్త మగుపదముల
కవటతపలై దువగుచుండ - గజదదబలు
పిఱిదిసాల్పున్నలగునినుచిలచెనని
నుంగొలిచె నాంగదివిజు-న్నుశమమేశా.

కకారము.

కా సింగంబాకటితో గుహారమునం-జేట్నాటు మైనుండిమా
తంగన్నూర్జితయాధదర్శనసము-ద్యత్రో-ధమైవచ్చు'నో
జంగాంతార' నివాసఖిన్నహతి-స్మత్యేగపైపిడెవ
చ్చంగుంతిమతిమధ్యమంజు-సమర-స్తేమాభిరామాకృతిన్. 'విరాటపర్వము'
చకారము.

ఉ. ఆంజనమానవాయుగుణ-మంతయుఖంజత(జిక్కి-నజ్జనో
'వృంజనియు'బుచ్చిక్కి-నిస మానవువాయువులొనొకండు. 'ఆముక్తమాల్యద'

తెకారము .

క. అందులకుఁగఱిగఁబ్బస

నందనులందఱుముదఁబు-నంబోయె' చే

' ద్భగంబు ' లోగలపాఠమున

గ్రంథములే యెవఁడు-గఁబెయ్యమునకు 85 ' అదిపర్వము'

పకారము.

క. అంబాలికకునుగుణర

త్తుంబుధిపాండవరాజి-తాంగులప్రభవం

' చెంబాంబు ' రాజుహతుడ

శంబుపతిప్రియధర్మ-సత్యవతుడై 86 ' అదిపర్వము'

అక్ష-క. తెల్లమిగఁగఁబడబడుట. పొల్లను-రెండుతోడఁ-బొదలియెడల

బొల్లులెనిల్చునొకొకఁగాఁ | శెల్లును సెఱుసున్నులగుదు-శ్రీగౌరీశా

పొల్లునకారమునిల్చుటకు

శా. భారద్వాజపవిత్రగోత్రవిషలా-గస్తంబసత్సూత్రువి

ద్వారాజీవభవుండమారయకుఁబు-శ్యాచారభీమాంబకుఁ

గార మైనతిసూజానన్తనఖ్యశ్రీ-నాథాఖ్యుచిత్పించిన

తాగరంబొప్పఁగగారవించిపలికెఁ-గంభీరవాక్పాధిపక- ' నైషధము

క. త్వరితముగఁజనుము 'సఖుఁడు'

స్థుఁడు' గదానీకునర్థ-నుఁడిప్రకృతిత

త్పరుడై నెగఁబుటను త్తిమ

పురుషులువేమతరివచ్చె-భుజశౌర్యవిధి 89 ' ద్రోణపర్వము'

వ. కడమవచ్చి టికి నీలాకె తెలిసికొనునది

పొల్లు చెడివిందువగుటకు

గకారమునకు

క. తుంగమహిమనఁజెలఁగుమా

తింగమునకుమిగిలియడవి-దరికొనుకార్పి

' చ్చుంగడచియ ' చటిబలములు

భంగించెఁగుండుఘోర-బహువిధగతులక. 90 ' ద్రోణపర్వము'

జకారమునకు

ఉ. అంజనమానవాయుగణ-మంతయుఁఖంజతఁజిక్కనజ్జివో

మంజనియుబ్బుచిక్క-నిన-మానపువాయువులొనొకండుక

' ల్లింజనియించు ' దుర్యోశము-మేల్గ-నిలేహనవేళవాజులూ

‘ఝంజి’ మాణి’ మంథనిక-దంబులకాళిమఘేగదాహ్లా నన్ ‘ఆముక్తి’
 క ఆంబదవుగాకననుచెరి శంజీరగనీకయెంత-తగ్గినవిరియా
 ‘లు-జొంగ్గు’ లుసరిగానే లంజెననులంయకొమగు-లంగెలువనొకో 92
 ‘నాచనసాముని హరివిలాసము’

దకారమునకు

శా. చండాంశుశభచిక్త తిమ్మయతనూ-జాంభవివిప్రపా
 మండంబైన తిలిగభాగవతవ్యస్థంధకావ్యంబునీ
 ‘కుండ’ క్కెంజతు రానత్యుభయ-ప్రిల్మిరవాణీమనో
 భంగారోద్ధతచూరకారిది-ద-ప్రఖ్యాతిసాధ్యంగన్ 93 ‘కవులవ్యవస్థము’
 దకారమునకు

సగ్ధర. తలసిట్లుత్రాహమందం-దనయజనపసి-తాళిణమర్థించి ‘యక’ ౧
 దళితా’ పత్యానర క్తిహిపు-నుగతిగా దానురాబూనకుండన్ 94
 ‘రాఘవపాండవీయము’

మకారమునకు.

లయగ్రాహి కమ్మనిలతాంత ‘మల-సమ్మోహి’ వస్తుమధు
 పమ్మలసుగీతినన-దమ్మ సంగంజా
 తమ్మలసుగంధమల. 95 ‘ఆదిపర్వము’

లయగ్రాహి. అమ్మహినురోక్తముఁకు-నమ్మనుజభోజియును,
 సమ్మలనుగ్రోధమధి-కమ్మగుచుమీజన్
 హమ్మనుచుడాయుచిశ-రమ్మలనిబోయుచుగ,
 యమ్మెసగ నేయుచుజ-లమ్మెదవఁగానొ
 కుమ్మడిబుర్రాకమ ‘ము-లమ్మెరసిర’ క్తములు,
 గ్రమ్మకొనిమేనులగ రమ్మదిగజారన్
 రమ్మనుచుజీనిచుజ-వమ్మెసగనుగ్రసమ,
 రమ్మపునుచేసిరిబ-లమ్మలుచెలంగన్. 99

‘ప్రాథకవిమల్లన రుక్మాంగదచరిత్ర’

మత్తకోకిల. అమ్మనీశనివాసశక్తిద-దంగరాజ్యమునంగుమే
 ఘమ్మలెల్లకెలంకులంగహ-గ్రమ్మిరవజనప్రమో
 దమ్మగాబ్రపతదృప్తహజ్జల-ధారలొప్పగవృప్తిచే
 ‘సెమ్మహానదులు’ న్మహానక-సీవ-మ్మలునిండఁగాన్ ‘అరణ్యపర్వము’
 లక్షణ-క. అమరగృతులందుబ్రధమాం
 తములపయిన్ నిలుచుకచట-తిసలక్షనాదే

సముగసడడవలగ్న

క్రమయాత్యైస్సత్త బ్రతుల - గాకమహేతా

98

శి కాకుసంబోధనావ్యయ-విర్హార! యంబలనచేచినంబల-నగువిక్ర
మనియెమునుముద్దగానా రా మనసుల-గ్నమలవి-మానాకుసంబోధ-నలకుభగ్గ

ఆవ్యయమునక జేశమురానందునకు

మ. ధృతరాష్ట్రం ను ధృతిన్ వనముదం-తీ-చంద-ల్ని-హమ
ల్కతినుహించనసి-హ పై నవనమన్ మర్కికులెందువనా
వృత్తస్పృష్ట బుల-గాని-హమ-చ-వ్య-బ-జేటొందుగా
'నతగలబొంద,'టకార్యగానూ నయను-స్సంశుష్టి మైయున్కి-కిన్ 'ఉద్యోగ'
శి ఏచినయాపురత్ర-మ-సే-శగంబు-రూపుమ-ప-గా-
జూచిన-బో-వ్ర-గాని-వెల-చొ-వ్వనబోవడ-ంగ-రో-మ-ఖం
'డెచను-దెల-చ' నేమిద-నాంతకుచేనది-చెల్లని-ర్ల-గుం
గొ-చర-మెటగు-ంబ-గ-గొ-బ్బ-న-మీ-రు-మ-హ-త్తు-పా-కి-కి- 'కర్ణ-ర్వము'
ఆదేశమున గుర్తుకు

క. ప్రదగప్రవాహమున

చ్చుదవద్విరచింబుపటుగ-మనమాడిపిముదం

బాదవినసాత్యకివి-బి

'టుగునిమె-చ్చు' గధనాధు-డ-మహా-గుండై 'నో-పర్వము'

క ఆసభనమైయినీడు

శ్వాననుడప్పొండుపుత్త-న-తి-గూ-రాత్తు-

'డెస్సీ-లొ-ల-చి-పెద్దయు

గాసిం-పెట్టంగ-నెఱి-గి-క-గి-న-మదితోన్ 103 'స్త్రీ-పర్వము'

చ అసమునమీ-దెఱుంగకమ-హా-గ-హ-వృత్తి-గ-డంగి-చె-చ్చెరం

బసులకు-గూ-యి-గా-జనియె-బా-ప-డ-కొర-వ-సే-న-యే-డ-నొం

'టి-స-న-ట-యే' డ-నా-కి-ది-క-డి-ం-ది-వి-చార-మ-పు-ట్టె-స్స-మ-ల్

వె-స-జ-ని-తో-గు-గా-న-ల-య-వే-గ-ము-ప-ం-పు-య-చ-లి-న్ ౧౦౪

'వి-రా-ట-పర్వము'

క ర్షధారయము-కు-హ-దేశము-రా-న-ం-దు-ల-కు.

చ అకుటిలు-దార్యవతి-క-ను-డ-హ-ం-కృ-తి-దూ-రు-డు-నీ-తి-ర్-ల-లా

త్త-కు-డ-న-వ-ద-్య-శీ-లు-క-ను-ధ-ర్మ-హ-భీ-ము-డ-కు-ం-తి-మ-ద్దు-నే

'యు-కొ-డు-కు' మే-ను-లే-త-త-న-య-ు-ల్ల-మ-మె-త్తి-న-యి-ట్టి-యీ-త-డె

ట్టొ-కొ-యె-రు-నా-శ్ర-యి-ం-చు-వి-ధి-యో-ప-డె-యె-వ్వ-రి-న్-సి-నే-య-గ-న్ 'వి-రా-ట'

ఆదేశము పచ్చినందులకు

చ. పెరిమల్ క్షయమును-చెరిచినవ డెరిచెల్లనింకనొ
 'దుగడముచో' వసుంధరగ-వైడ్యుగ్గయేకపాలముం
 బగులులుగోదాగివాళి-వాగ్దగవని-బ్రహ్మజ్ఞై
 పొయినవాచెయికి త్రిపున-అంగుళ్యులయన్ 'కిర్తిపర్వము'
 'వేసేకులు' నది పగ బా

జాననము గుణస్వనోగ్గ-మూలబ్ధగను

ల్లానంబు-ద్రుప్తమిహు

రాసురునువరాహుడొప్పె-చళింపవ్వోనిన్

107

'ఎల్లా' పగడ హరివంశము'

క. నగరులలోపలి మాట ని తలచే 'తినుగ్గడింప-చనకర్పడనొం
 'దుగడనుబ్బట్ట' నపటము నిగుడి చెప్పెడిసిగా-యాశ్రయచన్ 'విరాట'
 అచెరినములకు ఆదేశము రానందునకు

క. నాపక్ష లగుగడద్యుల 'చేస' దృతి-చెవి-చె-సిహబు-దీ
 పాపాత్తునిజొడుచుదు రి-వ్యవహారంబుగొంచె నగు ని-అయున్
 'విరాట పర్వము'

ఆదేశము పచ్చినందులకు

క కావలియెగురరాజ్య! 'శీవానింప-క' దగుని-శేషంబుననం
 భావితులనునమూఁడున-జ-యావిభు-గనితాయవారు-నధి-ప్రేతిన్
 'ఉద్యోగపర్వము'

క విదపగలికాళి చోళుం ద దయంబై జలధిపతిమి-తోర్వీవలముం
 'బుదనకు-బరిట' పాలముగ నెరురెందుమోక-పేర్తి-నెనుకంబెసగన్
 'ఉత్తరరామాయణము'

క 'కై నేసిమదవి' కారో! ల్లానంబున మేనుపొంగ-అఘుగతివత్కిం
 రాసవపానవిధాన! వ్యాసగతరంగితంత-రంగుండగుచున్. 'విరాట'

వ. ఒకానొక చోడ గ్రియాపదములకు నాదేశము పచ్చును అందుకు,

చ. కుదురును స్తధర్మముల-కున్నినుసత్యముయోగమోక్షున
 త్వదములుసత్యకార్యములు-పాపమసత్యముకంటెనొందులే
 'దుదల-చనశ్య' మేధియులు-తోమ్మిదినురులువెండినురునై
 యొదవిననీమగాదుభర-తోత్తమసత్యముతోడనారయన్
 'శాంతిపర్వము'

వ చేతనములకు వికల్పములేదు.

లక్ష — క తెనుగుగృతిఁగొన్నియెడలఁ దనఁగ వాక్యంతగతప దములనకారం
బునున్ లోఁబొదవును. ఘనతరఘోరాట్టురంగ-కలువవిభంగా 122
నకారము లోపించుటకు.

గీ మత్తితామహుధీపితా మహునిదలతుఁగలితకావ్యక ఛాలాభుఁగమలనాభుఁ
న ద్రవచవనమందా-సదృశకైః సగససాహత్య సామ్రాజ్య-చక్రవర్తి
'కాశీఖండము'

లక్ష — ఆ ఏఁగ నూరనంగ మూడునాళ్ళనఁగను
బాహుగృహ్యంఁ బరగుశబ్ద
ములనకారములున వలనొప్పడూత్రో
శ్లిష్టమగుచునుండు శ్రీమహేశ 124

నీ కాశీకాగరూప కంఠదేశముడాసి 'యేఱ్ఱుడు' ముఖముల నేగెజలధి
'కాశీఖండము'

గీ ఇంక 'రెచ్చాళ్ళు' జూచినీ వంకఁదెగువ
గలుగవండినఁబ్రజయూళ్ళు దలిగిపోవు
మానివగుటాండెయ్యిండె విహీనసంధి
నతనిఁగనుఁగొంటాకొండ మతముగలదె 126 'ఆముక్తమాల్యద'

లక్ష — 9 సంస్కృతపదంబుఁదగవిశేషణముజేసి
సంధిఁగూర్చంగనాలను శబ్దమునకు
మొదలరేఫముగదియును సదయురాలు
పుణ్యరాల్దయ్యరాలన భజగభూష 127

గీ ప్రియముల్లిననంకి రింపవలయు ముండదీవెనరేపాడి మొగముఁజూచి
బైసిమాల్సపరమని 'ర్భాగ్యురాలు' విధవదానిచ్చునాయువు విషసమంబు
'కాశీఖండము'

నీ ఒకింతకంకంప మన్న 'సాహసురాల వేటికివెగపునీ కితైఱుగున 129
'హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము'

వ కడమచానికి యీలాగే తెలుసుకొనునది

లక్ష — గీ ఉండురందురుకందురు కొందురనఁగ
నుంకురెతురుతగభుజి యింతురనఁగఁ
దగుఁగియలమీదిరేఫలు దాపలిదెస
యక్కరముతోడశ్లిష్టమై యలరునభవ.
ఉండురు.

గీ. మమ్మరక్షించితనియేల మాటిమాటి

కభిరుతింపంగదక్షవా టాధినాథ

తల్లిదండ్రులదక్షిణప దలచు శంకడి

ప్రజలభీషేనబహువిధో వేదవము 131

‘భీమఖండము’

ఆంధ్రుడు.

సీ. ‘వటమండ్రు గొండలు వటమేనియూడలు

వారిమండలమెల్ల బ్రబలవలదె వివిర్ణగసాయనము

అనుభవించురు

ఆ లగలిగజయజరయు దైవవశయిన

నయ్యెనేనిదాని ననుబవించు

గాకయెఱిగియెఱిగి కడ గియారెట్లెఱి

కొందురయ్యయెట్టి కుమనైన 133

‘ఆదిపర్వము’

గీ బలముగలవానిబలువురు ఒలిపిహీను

లాక్కొనైకూడినిజింప నుత్సహించు

మధువుగొననున్నహించిన పనుజుట్టి

కుప్పనిజింపమధుమఱి కలము 134

‘అరణ్యపర్వము’

అత్తు — క బాలులునరపాలులుగుణ శీలలునరలలగురాలు జెందుంగరుణా

శాలులుదృఢతాలులునర గాలిలుకురులురావు కాయదమనా.

గీ దేవతాభతకశంభుప తివ్వజేసి

సురగణంబుల లోకపా లురను జూచి

యనియెమిరునుభీమనా యకునివీట

సిద్ధశివలింగములబ్రతి ప్తింపవలయు 135

‘భీమఖండము’

మ. మరుదండభోయహ సేత్రలంబరధునీ మధ్యంబునన్నిల్వని

పురతిత్తినపదోధరాహతిజల స్తోమంబునల్వంగం

దెరలన్నా భివయంబుగొనియెవా నింజాల ‘గాంధీర్వశీ’

‘లురుసం’ త్తోభమునొందువారిసెవటక లోగొంచువతికంపరే. 137

‘పారిజాతపహరణము’

క. ఇరువదియేవురు ‘పాంచా’

‘లురు’ నూర్వురుకేకయులును లానాంగుత్త

ధరదొరిగి వీరరక్తము

కరినికిరమరొంపిబడిన గతినుండెన్మహా 138

‘దోణిపర్వము’

అత్తు — క. మల్లులనుశబ్దమునకున్ మల్లులుమల్లురనికృతుల మానుగబలుకం

జెల్లునుగవియనుమతినహి వల్లభకేయూరదురిత వారవిదూరె

గుణము

క పులికాశే దేను సుమనః గాత్రేనోహగతిభే
 బుద్ధిమృగవాగునింకాశు ధారక కూరియట్ల స్థితిగా
 వలము బాగువిగ్నమెయి వగముజేచ్చిపెంకు 'జెట్టిమ',
 'ల' కు 'క' పరివర్తనము సామాన్యకీర్తనసేయుచున్ 140
 'విరాటపర్వము'

మల్లు.

మ ఆరరేయద్యురరామగాజుకవతి మ్మాక్తిశుబాహాభయం
 కరకడయ-వారిభాగదగ కృత్యచెప్ప 'పిరారిను
 'బ్లికాశన్' పుష్పముగుగదవీరుబళివూ గుప్పంగరావెవియ
 ప్పరకంరా పాపివిగ్నపాకా కృత్యమిచ్చిపెంకు. 'రామాభ్యుద'
 లకు--క విన్నరగుకన్నారగు
 'న్నారగు'నుబలుక సోష్టవృత్తులం
 కెన్నిగుమధ్యమపుగువగు
 బన్నగకులరాజహా ఫవభయసారా 142
 'విన్నరరు

క గురుఁడునుగీవునుమద్రే
 శ్వరుఁడునుగడ్డండుగృపుఁడు సౌబలుఁడున్ నన్
 ధరయేలింపగ 'నున్నా'
 'రరు' నీంజన నెసంగ రములొంగలంగన్ 'దోణపర్వము'
 లకు--క చులుడులెరచుమంగలపద
 ములయుత్తములడగుఁగావ్వి ములఁజిల్కయనం
 జిలుకయనగిల్కకనుకన
 నలిగాడ్పనగాడుపనగ నందితురంగా 144

చిల్క.

ఉ చంపకగందిమోవిసగ సంబగలిబమటంచుబట్టిజే
 లింపుతెలింగుతోడమిద లిచ్చంగబలిగనఁజెక్కగీటిన
 స్థింపుననుద్దుజ్జేకొని యెప్పుడుమన్ననసేయునున్నదో
 పెంపుదు 'జిల' నొక్కమర పింతుఁజుమి చెలిసన్న నేలినన్. 'విజయ'

గాపు.

క. చిచ్చునకు 'గాపు' తోడై
 పచ్చినగతిమరు కబ్బ వైరియుదోడై

వశ్యునదీయాదకలరిఁ

మచ్చకలలొగింపన్ ముచ్చకలలొగింపన్ 'కవికర్తవశ్యునదీయాదకలరిఁ' 147

కలిమిమిలిమి వెలిమి తెలివియనఁ

కలిమిమిలిమి వెలిమి తెలివియనఁ

కలిమిమిలిమి వెలిమి తెలివియనఁ

కలిమి

శ్రీ గరభాంజనము 'కలిమి' కాల్పింపన్ మచ్చకలలొగింపన్

మధుపానమునన్ మచ్చకలలొగింపన్ 'కవికర్తవశ్యునదీయాదకలరిఁ'

కలిమి

చ. 'చిలుకలకొలి' కంఠనబ జింపఁగఁజెల్లె చెకంధరాంకమున్ 'వసుచక్ర'

ముల్లి

ఉ. ముచ్చకలలొగింపన్ మచ్చకలలొగింపన్ మచ్చకలలొగింపన్

మచ్చకలలొగింపన్ మచ్చకలలొగింపన్ మచ్చకలలొగింపన్

మచ్చకలలొగింపన్ మచ్చకలలొగింపన్ మచ్చకలలొగింపన్

మచ్చకలలొగింపన్ మచ్చకలలొగింపన్ మచ్చకలలొగింపన్ 150

'విజయవిలాసము'

కడ్డి

చ. 'అడగులగడ్డి' పీఠియన లారగఁడధయునెమ్మిబల్కిర

పూక మచ్చకలలొగింపన్ మచ్చకలలొగింపన్ మచ్చకలలొగింపన్

మచ్చకలలొగింపన్ మచ్చకలలొగింపన్ మచ్చకలలొగింపన్

151

'శత్రుపర్వము'

చ. కడమ అన్నియునీలాగే తెలియునని

ఉ. కడమ అన్నియునీలాగే తెలియునని

కడమ అన్నియునీలాగే తెలియునని

కడమ అన్నియునీలాగే తెలియునని

కడమ అన్నియునీలాగే తెలియునని

152

యుష్మత్పదంబు.

కా. శ్రీమంబేటికిచచ్చినసంస్మృతిభవ శ్రీసౌఖ్యగంధంబెదాఁ

నాఘానింపనిమ తనూజులదురా తాత్పర్యంబులజేసినన్

నాఘానింపనిమ తనూజులదురా తాత్పర్యంబులజేసినన్

నాఘానింపనిమ తనూజులదురా తాత్పర్యంబులజేసినన్

153

'కవులపర్వము'

మ జయ ' లక్ష్మీనపు డై ' నీవుసగమ తానామృజ్యభోగంబుల
 నిడులనన్నింటిని పారితోరి న్నిరెడపతానయితా
 తుయమాత్తిండును నీంద నుండునరు సుండునవిధ్వంసున
 వ్యయిగావై ధజించియవిధున సే వంగాఁతుగిష్టార్థముల్. ' జైమినీభా '
 మ జనన బొందితిదుగ్ధనానిధి నా ' ర్వశుజూబంబుపై
 యులైప్రాద్దులకడన నేయ ' మం గలబైతి ' నీచిగిధవల
 బునకుంబాఁధునాప రామగు నా పూవిట్టనింకూడెవా
 రినిదుచ్చితికాగతిబులబలుచం చార్చి హిణీగల్గెభా 156
 ' పిల్లలమట్ట పీరి ' కుంతలాపరణమును '

చ అరుదుగనివిమానముల జాడవు పండుగ మోత్త సుం ' ,
 కరుడునుదక గ్రహస్థులమగాదధిరోహమొనర్చ ' ము
 ధ్నికెల జావిశేష ' న ' దిష్టాడైన ' పాఠంబున నే
 నరచిరస్వస్థులగ గంబులపా ' వగునీకొ సంగతిన్ 156 ' వసుచక్రి '
 క ఏనీకనకట పైపెదా దానవకలముఖ్య దేవ తలక ' వధుత్తం
 డైన ' నినుబోటవాడే! మానవులయింపవీక మను నుంగలదే 157
 ' ఉత్తరరామాయణము '

అన్యుత్పదంబు

అధికతాప ' పరీతాత్ముడైన ' నాకు
 నెల్ల వచ్చితచలిగాడ్పు నట్లునీవు
 పూర్వజన్మమహాతమ స్ఫురణనాకు
 నీకున్నది సమూహ నిధియనోనా 158 ' నైషధము '

సీ. గి. రిండునగు గూడియోపరి వాట్టులార
 వల్సలతిగూఱుమీరేల వత్తురయ్య
 పరమ ' నిర్భాగ్యుడైననా ' పజ్జడగితి
 కటకటాసాఖ్యజలరాకి గాకించాసి. 159 ' కాశీఖండము '

చ. హరిహరపద్మగర్భులను నాదిక బీంధులనూత్న సత్కావీ
 శ్వరులనుభక్తిగోల్పితగ వాక్యపంగవితావిలాసవి
 స్తుర ' మహానియుడైన ' నను సర్వగుణోత్తరమూర్తికమస్మభూ
 వరుడుదగంగరాచిలిచి వాగనిమన్నన సాదరింపుచున్ 160
 ' ఉత్తరరామాయణము '

చ. వరమునబుట్టితిన్భరిత వంశముజొచ్చితికదుబాండుభూ
 వరునకు ' గోడలైతి ' జన వంద్యులబొందితినితివిక్రమ ' ఉద్యోగ '

అక్ష — 3. కుష్మదగ్ధంబాహులచ నోద్విష్యతి
 కప్రపశులుబ్రహ్మిణ్యై నమవేముల
 కలరమచలగాకకంబ్రసి గ్ధులమూర
 నంగజయగావ్యములమందనందమన

162

చ భరతకుల ప్రసిద్ధుల ' బాసురక, త్రుగుళ, త్రుగ్ధ, బం
 గగళ, త్రుగ్ధ, డేవగు గౌరము ' విద్యులక్ష్మి ' విగాసు
 మ్మేమ గ్రహతిగోబవేన కాంచనగోగోంగ నేరం
 గౌ గోగో, జాగోగు మంపగనమై యంపామహిమలన్ ఆవిపర్వము
 క గూరుసుగతియునుపాపరి! వారమహామాత్యభృత్య ' వట్టలరై నా
 నార జ్యోత్స్నాతోఽని! సారసుతింజే మీడెందు సతతోత్సవముల్. 164
 ' ఉద్యోగపర్వము '

సీ. వడముడియునునీవు వాయువాన నైశ

క్షుధరించిన ' మగ్ధములకు. ' ' శాంతిపర్వము. '

అక్ష — 4. గురులులుబుపొల్లులగు ను

ఇముగదైహిభగదసి ద్విత్వముఁజెందు

స్వేపిణి వేదెయింపిన్

గరిదైత్యవినాశశైల కన్యాధీశా

166

వ నులులకు సులభ మేకనక దుకులకుఁ జెప్పుచున్నాము
 ఉ, త్యాగులుబాతికేతరుగు నైనుతికే గానాకలాపి
 లాగరిమంబునంబురము లాగుదనర్చినసంస్కృతోల్లస
 ద్వాగభియుక్తి నామ్యుని ధత్విముసిద్ధకనోద గాసుదా
 యోగము ' నొంగుదున్నతిస ' యోధిమధిందిరసజ్జలై కవుల్. 167
 ' ఎష్టాప్రగడ హరిచంకము. '

క. వినమురిచివునవతనయుం

డనసూయ తతారనైజుఁ డతనికీమువ్వు

' ర్తనములు ' సుమతియున్మధును

మగు ౨ పతిండుఁబ్రవ కాశితలేజుల్. ' ఎష్టాప్రగడ హరి

సీ. శాకపాకమలతో సుధారములతోడ,

బ-పశ్యుగు ' పెస రెప్ప ' తోడ ' భీముఖిండుము. '

క భూతప్రేతపిశాచ! వాతములుండో గాఁగఁ బ్రమథులు ' షగలున్. ' 170
 రాతియునుఁబ్టదక! జాతిప్రపదనుదుద్ధ శలుసఁధింతున్.
 ' శ్రీనాథుని హరవిలాసము. '

మ పరిహాసంబునఁదేలిభృత్యులయొడన్ బ్రహ్మాదమున్బొందుభూ
వరునాజ్ఞఁజేసిరిగిమెచ్చరుపని న్వరించురెగ్గాడజొ
త్తురుకాతూహలవేషభాషణములందుల్యభిప్రాయంబొందియే
తురువారెల్ల పదంబువే మిదుఁ ' సిం తుయాభి ' మిమారొందునన్ 171
' కాంతుసర్వము '

శి కటరెఫ.

సీ. మగడదన్యాత్తుచో ' మాత్మాత్తు ' నలివేణి
వ్యాఘ్రిమైచరియించు వనమునాన- ' కాశీఖండము.'
లక్ష—అ లేనెత్తుటయును చావకయుంగట
వెఱవకుండుటయును మఱువకుండుట
నొవ్వనేయుటనెడు నుడ వులఁగలవకా
రిమ్ములొపకెందు రాదుకట 172

లేనెత్తు

మ. అనతో న్నిసావాణిపాదములమీఁ దన్చాగ్రి ' లేనెత్తునా '
య్యనపాశ్చాత్యనిజాస్యతన్మృఖిల చన్యస్యమొక గ్రంథము
బసమబ్బంగజతుగ్భిభిత్వమ ఫలి- ప. జొ-పద్మాసనుం
డనవద్యాయురదీర్ఘరేఖుచిరతి మ్రాధీశుతిమ్మాధిపున్ 'కవులవృత్తము'
చాకుండ

కా. ఆశేశధ్వజుడంతనాపునిరా బ్యంబెల్ల జేరన్ ఫలం
బాకాండీపగగెల్లుమృత్యువునవి ద్వింబుట్టకుండందుదం
' చాకుండ ' న్వలెనంచుయోగనిరతిన్ జ్ఞానాశ్రయిండుమహా
నీకంబు నొరచియించుచుండొకటికిన్ దీక్షించితాసున్నచోన్. 173
' ఆముక్తమాల్యద '

క. ' చాకున్న ' నీదుముత్తులు! శ్రీరాశీక్షేత్రమెవ్వ రికినిదినిక్కం
బీరుధరమిచ్చుకిఖరా! ' కనమాత్రమునముత్తు లుకురంగాక్షీ ' (కాశీ)
క. నాలుగుదిశలనుదాప! జ్వాలావలిగడినమండ్ర ' చానోప ' గృహ
లోలానన్నొక్కసరి! తూటముజేరంగనెత్తిగొనిపొమ్మదయ ' ఆరణ్య '
వెఱకుండు

సీ. చెంచునింటికిఁబోయిచెంచె తతుఁబ్రియము
చెప్పినమ్మించితలమీఁదఁ జేయివెట్టి
' వెఱకుమని ' తన్ముఖంబున నెఱుకుఁజేనిఁ
గాంచియాతనితోడన భింబుఁజేసి, 178
' కాశీఖండము. '

3. నామలుముడిచడఁగఁబడికిని

‘యమ’రివికో పంబుతోడ కాగఁగఱగునున్

‘యమ’చాడ్చుననాహరియ

‘గమ’గాఁబఱుబకటదామె గంబుచేసిన్ ‘ఎత్తా’ప్రెగడహరిచంశమ’
అమర్చి

ఈ కాలసగిగఁగా నని లంపులసాఁకులతమ్మిచూలియ

‘వేలకఱి’నిచ్చ ‘గగి’డ నమర్చినయ’ నమృతముచే యుగూతిచరిత్ర
టచ్చ—గి తాయె’యుగయ్యె’యుగయ్యె’దయ నంగి

గఱగద శ్వేదముమధయు కామునకు

ననుగుముగుముద్ద రాజురా మనవనిలక

గానియత్వంబుగృత్తులగుడ గ గుశర్వ

190

తాయెదయని యెత్తి నవచ్చటకు

ఈ. పెకయింతయెరిగిన సికిమిదకు డిప్పువ్వు

‘పెత్తులవొలయ’ ‘తాయెదలు’ జుట్టి ‘చంద్రభానుచరిత్ర’

ఉయ్యెల

ఈ. శలిదమయంతిబాపనమ కట్టిపొరింబొరిఃబాయనోనగదా

అనననన సోహృదబ లంబుననిట్లు లురెంటియలదన

న్నలుఁకువిమోహరజ్జలబె నంగిగతాగతకారియయ్యె’ ను

య్యెలయు’ నుబోలెనూరకయ యెంతయుఁబొద్దువినిశ్చితాత్ముడై 192

‘ఆరణ్యపర్వము’

పయ్యెద

ఈ. వలబెడ్డజగ్గవల్ బలెనన్నజిలు గుబ

య్యెదగాన’ గుబ్బపాలిండ్లుమెరయ ‘యయాతిచరిత్ర’

ఈ. పదమల్దొట్టిలఁగొనుదీవవెలయిం పంగేశముల్దూలఁ బ

య్యెద’ వ త్తొరుహపాళిచేరకనుదో యిన్బాప్సముల్గరిమ్మగ

ద్దదకఁరంబునవాక్యముల్లడఁబడన్ దగ్గేహముంజొచ్చియా

నుదతీరత్నముగాంచెఁబాలునిమన శోకానలజ్వాలునిన్ ‘కవులవృత్తము’

ఉయ్యెలయని అత్వమువచ్చటకు.

ఈ. గీ. ఆడుచున్నవిపిప్పల్ల నంబరమున

నేయునున్నవితిభువనా శ్లేషకంబు

లబ్ధనాభునితూగు ‘టుయ్యెలలు’ గంటె

వేనవేలుపయోరాశి వీటిఘటలు 165

‘భీమఖండము.’

క పలుమరుచలయఁజేతగ న్నున్నదిదో యిట్టిజలము సంబోధించిం
చిలించిచ్చుచు నున్నట్లు నూపుచు బెన పడొడ గెనావరశిశువున్
‘ శాపూర్ణోపయము.

శా శ్రీలీలాత్మజస్త్వరాయసమరో న్విన్నగువైరితుమా
పాలుల్వీరిహదో ధిరూధలగుచున్ బాఁస్వీశాఖా
ఖాలగ్నయితేతేతపాశలయితూ గంగేకిన్లొట్టి
య్యాలో జొంపములందు బాడుదురిభిల్లాభోఁడు
పయ్యదయని అత్విము నచ్చుటకన్.

చ కదరినవేడిబాష్పములు గ్రమ్మిపయించులు బర్హభీతిమై
నదరుచువిన్న నెంతాద యందున బొల్పుగుహరణాప్తి ‘ ప
య్యదదడి ’ యంగఁగానబడె నంచలినఁ లరన్నభూషణ్
దనుదితదృశ్యమానమణి దామసముజ్జ్వ భాతిదోపఁగన్ భా. ౧౮౮
లక్ష—క ఇలనాయాయేలగుపద

ములపై బెరవొలుగదియ మొలవిసాగుల్
లలిగుంగుగుంగునెడవల
పలివొలజ్జడలొదవు బర్హతనిలయా.

193

ఆ. అక్షమాణియనగ నకుఁ—మరియనంగ నీయొలియనగ నిగ్గయాని
యేచెనంటియనగ నెచ్చెనంటియనగఁ జెల్లుగృతులయందు శ్రీమహే
క ఆరియఁదచ్చబ్బాదల పైరేపోమ్మములమెదల బడవదనులిడన్
జేరవుహాస్వద్విత్వము లారాఘవుఁడౌశరణు లనొప్పశివా

102

క తగఁగృతులగకారమునకుఁ నగునొక్క క చోవకార మాంధ్రపదములన్
నగరనగనవరనగఁ బగడముపవడఁ నగఁ బర్హతనిలయా.

202

క వివిధోత్పాతలబుటకును ‘ నవభృత్యో ’ దోఁడుకీడు నకుదోడ్దోశాం
తివిధానముననిరసనం ‘ బవును ’ పురోహితునిచేత ననవద్యముగన్.
‘ శాంతిపర్వము ’

203

క అవయవములెట్లుకూర్కము! ‘ నిపుడించును ’ లొనికడఁచు నెరినల్లనభూ
తివితతిభూతాత్కుండను బ్రవర్తనముల బాల్పడఁజేయున్

204

లక్ష—క కావింపుటకావించుట భావింపుట మణియుదీని భావించుటనన్
గావెలయుగృతులఁదుహిన గావెనుతపాణినాథ ప్రమధసనాథా.
కావింపుట సులభమే కావించుటకు

ఉ. మంచిగమేనయత్తలు.....పు
త్రెంచిన.....భ

‘ ఏదమిదో దల్లిదండ్రితన నిన్నికరాంశుళివంది యనా
 ‘తంబుమ’ నాడెమిదగమి తేల కచూరకుడొగట్టుంగలన్
 ‘ శ్రీనాదునివారవిలాసము. ’

‘ మ. నేత్రీయవస్థాన నిమిషమైన
 చ. చలత్వంబుమది ‘త్రాకా కెండు’ యండె
 పాలరూపల-భృసిం పంగబోలా
 రమణమాతపశంగచ 1 కమలతోడ 117 ‘ నైషధము

శి. చరితలనే తరాల్పునా జాత్యున్ 11 గండుతేనె
 శ్రింగినబాహు తెంగికబ లించతనూమ్మకుండలాగ్గురా
 ముంచకుచేస్తగాంబియొక నెనుగంగునెంగుగునునాము ‘ వీ
 క్షీరచగ ’ దోని లేనపు నెరుగు నొట్లొకొప్పాణమున్ ‘ ఆముక్త
 కళాసర్గర

పరభూభృత్వా స్తినబ్ధిం బహువిధానం శాధివా ‘ తిరిచివెంగున్ ’
 సరిగాచచ్చింకృతులైనై సగ ‘ వివాహా జాయకున్ రాంతున్ ‘ వసు
 శా. అనున్ రాయజీవన్మైరాల్పు గతీ డాసీనులూతల్లానం
 బంచాస్యబులగల్గిష్టాపహరశాస్త్రం బహుచారాల్ ‘ మవ
 లించన్ ‘ బహువాక్యోపాదప ‘ శ్రి. ల్లుట్టమమ్మంబులొ
 చందద్వాపాములు చుమంకపమాప ‘ చుట్టకవిశ్రాంతుడై
 ‘ కాకమ్మపరాయని బహులాశ్వచరిత్ర ’

శి. వంచనజేసియిట్లుచెలు మగొనిపోవగబడెన్ వైరినై
 రించు నెదుర్కొనాధిపకు ములుగొట్టిపూలి ‘ గా
 వించడె’ పిండిపిండిగనుజ్జీర్ణతోధికిరీటరత్నముల్
 దంచడెఘోరశీరమున ల మలువర్జిమ లేధకింబుటల్. ‘ విజయవిలా’
 మత్తకోకిల పంచసాయక సాయకంబుల వారిశోర్వంగజాలకే
 నంచయాగవరి ద ‘ స్పృహ’ కిప్పునన్ మిము ‘ గూడివ
 తింప ‘ రాదని 412 గుక్కొంగదచరిత్ర’
 కడమ తెలుసుకొనునది ఇది సంద్ధిప్రకరణం బిది విభక్తి ప్రకరణం
 బెఱింగించెద

వి భ క్తి ప్ర క రణ ము.

అక్ష—గీ మహినకారాంతములుతత్స మంబుజేయు
 నెడల్పపధమకువచ్చుదుల్ చెడుసమాస

మలమకొక్కెదఁగుచు నేయు పుణ్యమనిన
నదియెక్కొందఁజున్నయిం చుద్రుకర్ప

1

చ. అమితజగద్భయంఁ గవి మెగ్నియునప్రతిహన్య నానవీ
ర్యముగలయట్టిసర్పముల కా 'జనమేజయునేయు' సర్పయా
గముననుదగ్రపావక? భాతతిహామెరుగ గగారణం
బమలచరిత్రయేమిచెపు మయ్యవినంగడువేకుకయ్యెను. 'అవిపర్వము'
చ. అనుపమతేజానుతిభు జాగ్రుగురున్దయ్యవైన్నిగహుం
డనఘఃఘవాయునూను, మ 'ని జాగజానేసిన' సత్యపాశబం
దనమునఁజిక్కి .. .. 3 'ఆరణ్యపర్వము'
గీ అపుడురాధేయుడయ్యెయి 'సనుజువమట'
జూచియేనుంగుకనసిత్తు చూపిన్లు 4 'విరాటపర్వము'

ఉ. 'అన్యతీరాష్ట్రసేసిన' ను గర్భమణిప్రవరానుబద్ధవో
భాధృతినిష్ఠాచున్ముఖ .. 5 'సభాపర్వము'
అల్లుడు తమ్ముడు ను తెనుగుపదాలకును మకారలోపమునచ్చును
గీ 'తమ్ముసేసిన' దురితంబు దలకఁబూతి
ధన్యుబుద్ధి నెతఁగుల ముఖేసి
తనఁగునీకునభిష్టంబు తెనవతము
లగుగుమిచ్చెదమిచ్చెదగుడవగుడవ 6 'అనుకాసనికము'
ఈలాగె ప్రథమారతఁబు అన్నిటికి తెలుసుకొనునది
లక్ష -- గీ పాణిపదములుగానిక బ్రహ్మ
భక్తులందుద్వితీయకుఁ బ్రథమము
మరిద్వితీయయునొకొకచో నెరయురద
మెక్కెనరదంబునెక్కెనా మృగధరాంక.

7

ద్వితీయకుప్రథమ.

గీ. 'పసిడిరథ' మెక్కివిపులవై భవముమెరయ
చూపకులకెల్ల వేకంబు చోద్యమొదవ
పాంగమైవచ్చుభాగధే యంబువోలె
మామయింటికివచ్చెజా మాతయపును 'కవికణకరసాయనము'
రెండవవిధము ద్వితీయనిలుచుట.

చ. 'అరదమునెక్కి' కేతనప టా చుచంచలమైనతాల్మితోఁ
దురగజవంబుమున్దడవ దోచికడంగెడుతత్తరంబుతోఁ

ది నెడి బండికండ్లపగి దిన్ భ్రమియించుచునున్ నా
హరి ముదెంచెనత్యసను దంబితకాచనసాధవీధికిన్.

9

గ. 'అరవవ కెక్కి ల' చనిన సునగమునాంబెలొకగొల్పు
జ్వరపరగన్నులాగఁగని సంతకమందెనవానికొడుమ
చ్చుముననొక్కొనానదయై పుష్పమిచ్చును. సునగము
స్ఫురణునిర్మనోష్ఠవలె సాంపునజ్యభణగొదె బ్బనుల్

10

‘ఉత్తరరావనానము’

గీ. ‘విహగవతి నెక్కి’ - ‘వెళ్ళిపిప్పివారిదిగొల
బంచమియున జాముండయు సుచరించు
నాత్మివాహనములనెక్కి యహగహంబు
ననభుక్తికాకికాపురా ద్యంతరమున

‘కాకిండిము’

క. విమలవాణివయములగదూ లవిలంగిలములగొడ లనువేగులగు
ట్టిమములబట్టినపాకా ములంగిల నొప్పునుండ పదియిం చెనుభన్.
‘సుభాపర్వము’

చ. తేలియల నెల్లఁగోనికర త మరగమృతికెల్లిఁగొప్పఁగా
నలరుల నెల్లఁగోనిసఖ రాచలదీప్తుల పైనిగొప్పఁగా
జేలుకలనెల్లఁదోలితమ చిన్నియెలుగులభంగిజూపఁగా
‘జేలువముకొల్ల’ త్రయైసరిల వేసనవాటియొప్పెయ్యెడన్.

13

‘కవికర్ణరసాయనము’

లక్ష—ఆ కూర్చియనుద్వితియ్య కునని క్కప్పెక్కి
పైవిభక్తిగానఁ బడఁగరాక
యడఁగియుండదుఁగృతుల నాచార్యబణమిలై
రాజుకొడుకంగ రాజమకుట

14

కూర్చియనుద్వితియ్య

ఉ. ఇమ్ముగసర్వలోకజను లెవ్వనియేవిముఖామృతాంశుచిం
బమ్మననుదృవంబయిన భారతవాగిమృతంబున్
ధ్రుమ్మనునంజలిందవిలి తావుదురట్టిమునీందుర్ల కవం
ద్యుమ్మరముం ‘బరాళరసు తుం’ బ్రణమిల్లి కరంబుభక్తితోన్.

15

చ. అనితగనేకవాక్యతబ్బి యుంబుననాతనితోడనీవునున్
గనినదివిన్నయట్టిదిబ్రమ కామకతూహలచిత్తుడైన ‘కృ
ష్ణసీనుపింపు, నావుడమ నోజ్జకధాకధనంబునందువే

దగ్గరకు వచ్చును నీచుగ్రువి కాసునున్ = పనులని గన్

• అనుభాసనరమా

గీ. సమయముచింత్యులువాకో సరణివెలయు

గోరసుగుగోష్ఠివహ్నః తొంత్రహస్త

జనికెనలచుతాన్ = సంయుగాంధు

బలికెనిట్లొవినియాసం పదలు కొలయు 17

ఒక్కవక్త

మ. అకటాజుత్తమనేలకుదగదెస ప్తాంధిప్రభవ

త్యకలద్యిపకలాపభూమకుటాం శక్తిర్మరాగోపల

ప్రకరానేకవిగ్ధశత్రురణశుం భత్వాదుడైన్ద్రీ 'రా

జుకుమారండనియే ద్వైకన్ముగవనశ్రుత్ కాల్యై పారగన్

1

'హస్త్యుద్ధో' - 'హస్త్యు'

లక్ష—గీ సప్తమికినిత్యతీయకెం చన్ద్యతీయ

వచ్చువనిజేరేహేతిని ప్రచ్యననగ

సంకుజేతననందగు నట్టియెడల

పన్నగాధీశకేయూర భయవిదూర.

19

మ హరిమైపాదిసిరంబుసాదిమయిజా త్యక్త్వా తమాంగులు 'గూ

డరణోర్బన్' రఘునాథశౌరి 'యసిజెంజన్' దివ్యమందారవృ

ష్టిరహింబ్రాణయాతాబులైగగనవా టింబర్విగ్రధర్వశి

న్నరూపంబులుదాల్చినారెవియా నెదిలగ దచ్చార్థమున్ 'వసు'

లక్ష—క కైయనగగకారముకై

నైయనగవిభక్తులొప్పు నరయగ్రాతులన్

బాయక నెవుడుజతుర్ధికి

కాయజదుర్దర్పహరిణ గౌరీరమణా

21

కొలుకు కై చతుర్ధాస్తః

అని చతుర్ధికి కొలుకు కైలు వచ్చునని స్నాయభట్టు చెప్పినాడు

అందుకు కై వచ్చుట

ఉ. నావుడువాయునందనుడు నందనపాశ్చుచమిగావధూటి 'నీ

కైవశమైన' లెస్సయిటు గాకనినందలమితానేనిదా

దౌవుననిచ్చిమద్దనగ దాటువిక్రమతాడనంబులం

జేవయడంతు నెందుగురు శిక్షగదానుతిగాంతురంగనల్ 'జైమినీభార'

కావ్యముమీద నైవచ్చుట

౧. అకణినగ్నివోడము కేరణిదోకియంగు

విశ్రయజ్ఞకర్మ 'వేదగుప్తి

నైజగంచ' నైవ్వడవ్వసుదేవనం

దనుభజితునేక తానిరూఢి 23

'కాంతిపర్వము'

౨. అలిత్యతీయాదులకువిగ్ర కులగునెల్ల

కలుగుమగ్ననకాగ్రం గుండుమంతు

రాముచేరాముకొలుపు' - ముకంటె

రామునురామునందన రాజభూష

త్యరీలగు రాజభూషమగుట

౩. హేమక 'గర్భచేతి' గమ 'లాగుచే' జగురాస్మకంధశృం

గాటకవీధికాక్యగిని గాహచమశ్రుతిరేవచేతా

కోటికిరీటపంఘటిని కోనులు 'సాదసహజుచే' జగ

చ్చాటర 'గామగ్రీత' గృతిగామర, గామజిరాములన్నగుల్

'వైషదము'

వతుధికాకి.

గీ నగులాఁచైదఁబెార్వత 'నాధుకొలుకు'

26

క తనముల తనయ గగనముల

దనయునిచే 'దఁగంకొలుకు' వనయునివలనన్

27

'వెద్దిరాజబంకారము,

పంచమి

క పదియేనేకలబాని

నదమలగుణంగాకపక్ష సంయుతునేని

ట్లదయతఁబుత్తేజాలను

నదయుడవగు 'రామువలన' సంయమివర్యా.

'భాస్కరా'

సీ. రాత్రిమైదాకికూర రతఁబోరిమగటిమి,

బాసినయంగార 'పర్ణకంటె.

'కర్ణపర్వము'

షష్ఠికి

౪. లాలనగ్రోత్తబెబ్బలిక శాసమువెట్టియాసనంబుగా

గోలయుసాధునైనయొక కోకటికిన్ నిషధేంద్రుబచ్చుకున్

'నైషధము'

క రామునిశుభచితంబును

రామాయణమున్రచించి 'పొచ్చేతిసుకున్'

వ్యక్తిమతముగా గిరిజిత, 1900

ధామమనకు ఇరగూ గాక 'జియోన్' 'హాస్పి-రరామా

నీ 'తూపుకోక్క' నిటఁజేయుచున్నావనినూ,

సలకమువ సలక బాయకొచ్చెను 'కవితార్జున'.

సీ సహదోవ-కులవా సమసతేభీషులఁ,

గమమునకులువురికి గోరి చిను

కొక్కొక్క, 'మేము' నుక్కొక్కచోనాడై,

అంబికాదేవి నామకవచనము 'నభావర్పము'

ఉ పంతులు వచ్చినట్లగుచు ముగియెల్లనటంబు మానినీ 'పాజ్‌బా'ప

చ ఆహమహిమ్యం తాపురగు నాక న నాదురగు బ్రహ్మగతుకు

దుహిత్య - త బునీన - ఈ చోట - న రిచ్చగమరిబుంకగర

[గవాణము నేరము . . . 'రామూ యుగము']

ప సప్తమికి గానం నడచుచు వచ్చిరి కొందఱు నకలగా పలు పేదాదులు
అనఁచుఁ బూజింపఁజేసెదేవుల కెన్ని యైనాకానను గూర్చునవలయు
రామచంద్రుని, రామలక్ష్మిని, రామకృష్ణుని, రామచంద్రునిని కలవని
వ్యాఖ్యానము వ్రాసిన రామచంద్రుని కాగితము భంగము పట్టునగునక
రాముని అని చెప్పుచున్నాను.

అక్ష—శ పెల్లదన గొన్ని పదములు దెల్లుగుగాఁజేసిననుత్ప త్తి కు కుగృతులం
జెలును మెచ్చునుటము . త్తెల్లొందఁగోరుం గకలుపవిభుగా 36

పై దుర్గాభిషేకమున తోటితోడలు నాగు

‘నారి, మే’ చూడనీ కొప్పుగాదె. ‘నెవ్వరము.’

నీ 'ఓర్మివై నుప్పిడి' యుపవాసమలనుండి

మగ నాలిసగివోల్చు నగగువిధన   'కాశీఖండము'

మ 'అమలా'దా త్తమ నీషమే' నుభయకా శ్చ, పౌధిబాటించ సి

అమృతబాహుదన్ గా భావిచుండి... 'నిర్భయనో త్తరదామాయణము'

లక్ష—క, గురుఁడనజ్ఞునకుఁడనఁదగు

పురుషాఖిలమనందోలంగి పాదపునిఃసక్త

పరికింపఁగవచ్చు కనుక

పరివృద్ధపరిపూజతాంసి పద్మమహేశా

40

క సకలభువనములు నరచే। ఊరి దోరింజాల్సి టి ధీమంతుఁడుచే

వశీతాక్షకుగలందు 'ధర్మజ్ఞుని' పాద దేతిక నిలుచునైతివా. 41

క. వివిధమణిమయరథంబులు! జననాశ్వంబులనభ్రద సామజములలి

త్తివిభూషణములుదాని నిభూషణములజూల 'గృహ్యస్థి' నేనితున్ 42
'ఉద్యోగపర్వము'

క దశకల్పనహస్తంబులు నిభూషణములనుచేయుచు 'ద్యౌరతికన్' 43
విద్యుదవోధమునకున్ వ. 'విష్ణు' విమలమతి
'అనుననిము'

లక్ష—క ప్రథితముగఁగొనిలపక్షికే 44
బ్రథమపిష్టేణములైల్లె గోసంధిషవో
నృధనం రామునకెనయే
ప్రృథవిండిలుదొరలనగ వృషపతిగమ 44

చ. తినుతరమద్యయాగమవి ధాముస్పకయుం మానచే 45
ననమతిగాఁచియొక్కిగిని యంబునఁదఱనామతిందిరి
ల్పనగమక్రొవ్విగనక పాత్రికలంఁగి 'యిద్వేనా
యనమలంబునీప్రభులై సర్వ బది' అనువేలనన్
'పారిజాతాపహరణము.'

క అపరాష్ట్రసమయమునని స్థిపమాతీతానుమోద యుద్ధంబయ్యెన్ 46
విపులభుజబలుఁ బ్రీ మనకి క పరిమిత బలుఁడు గౌర వాధీశునకున్.

క మీమిపునరాజమపా లీపోత తినుభుజకు నీకున్న భుజా 47
హాప భయ కరం దృఢకాకోచాన గుఱుచుట కు నొనఁదేవారికా
'ఉద్యోగపర్వము'

కా భారద్వాజపవిత్రగోతువిదలా పస్తంబనత్సూతువి 48
ద్యా 'రాజీవభవుండు మారయకుఁబు క్యాచారభీమాంబకుఁ
గారామైననూజా ... 'నైవధము'

లక్ష—క కశినిముకాగాంతములగు 49
పదములపైసప్తమివి భక్తియొదవుచో
ప్రహదమునప్రహదమునయందున్
ప్రహదమందున్ ప్రహదము 'గృహ్య' అనుకర్తవ్య

చ. 'ఉరమునయందు' గన్నులుపు గాఁగ 'శేష' అను నోరుబ 50
స్ఫురితిభుజదవ్యయంబుగుల భూమిధరోన్నతభావముగగరం
బరుదుగనుగ్రమైనవికృతాకృతితోడనశేషసత్వము
స్ఫురఁడుగుచున్న వానిబలు సత్త్వగబంధునిగాఁచుచుటన్ 'అరణ్యప'
మ. హరుఁడాతారికైల 'దుగళమున' నధ్యాసీనుఁడైరాజశే 51
ఖరవిఖ్యాతవహించుచందగిరి 'దుగళంబందు' శ్రీవేంకటే

శక్తిఁ దొప్పన్ మురారీ కే న బుద్ధిఁ బ్రజ్ఞాఁ జేయఁబయి
 ధృఢఁబెరింగి న నిర్దగలఁ నదర్శన్ము 51 'వసుచరిత్ర'

నీ 'అవిముక్తమంచును' వాసుదాత్యయటంచు,
 గాజ్ఞానము సంపాదించి కావతిచ్చె 52 'కాశీఖండము'

మ. 'వా-గ్దా-ప్యాయామ-గు' దా-గ-ద-కై స-స-గ్య-దా-భో-త
 త్వ-గ-జ్ఞ-య-ం-ః సి-ధి-ష-ణ-న-కు-స-ధ్ధ-మ-మ-గ్ని-గ-మే
 గ-గ-ధ-నీ-ప-ం-ః గో-ని-రా-గా-వే-ర-ః ద-ద్ర-ప-ు
 మ్మ-ర-ణ-ః ప-రి-మా-న-మ-ః గ-గ-య-ః గ-ల్ప-మ-క-ధ-న్-గ-గ- 53
 'వికర్షణసాయనము'

లక్ష—ఆ విన్నునున్నకేల వీనిహోలినచేడ
 వింటుమంటకేల వీటపోల
 నాగనొప్పమఱియు నలులెయ్యవ్యసమైన
 కారమొకవదగొన్ని ఓడలనీ? 54
 నాగమువచ్చుట

ఉ 'విన్నున, నేగుతామరల విందుకిలాలిపులివలెప్పునన్
 వెన్నెలరాచరాలగని .. 55 'యనూతిచరిత్ర'

క వీనుచదివించెయ్యెడ
 వీడనివేకుకబలారి విబుధులతోతే
 వీనుమణులనంగదగుతన
 'వీడున' గలమానికములు విదానముల్. 'వసుచరిత్ర'
 పోలిను.

క. కనకమయ సైంధవా పోలి
 లుగ 'వసుసుకులాహవంబు లోనమరులచే
 తినవచ్చులుగామఱియ
 వ్యవజజాజేబ్రాడసిరసుర వనితలుగరుణా. 'అరణ్యపర్వము'

వ కవసులభము.

క్ష—గీ. నోరునీరుగుగోరను నుశువులగు
 నోటనీటగుగోటను నోరనీగ
 గోరననమఱిసోగున నీరుగన
 గోరుననంగజనుమేగు కుధరచాప.

223

నా సాన్నిధ్యమునే నానందింపు
మరియు ప్రార్థనను ముఖ్యముగా గ్రహించు

క నమలించు పుకాడేవుల ను
బ్రకబిధులను, గా నన రాతిలము పే
లంగొలను-దెనుగు గో

מחזורי חיים, מחזורי מות

הערה:

- 'చిరకల్పి' మునిక యోగము విన్నవించి
 బహుమతావహగిని పతిని పూజ
 నియమింపజేసెనొకా - ౧ తాత్పర్యమునుబా
 డినగద్యైకమునకు నాచరిం -

'మృత్యుశిశువార్య' విశ్రమసేనము
 అ. 'నీతిగము' కాంగలార్య' బిలు
 మొక్క-మంగళములు నీ నానప్రమా
 రాజ్యము కుశలము నామా నాదిరి
 దానియిచ్చుకొనుచి ధగలులేక. 62 'ఆదిపర్వము'

நீட்ட

శ్రీ (బ్రహ్మచారి) శాగరం నాథాచార్య సరస్వతి

ಬಟ್ಟುಗಾಣೆ ಟ್ಟುಗಾಣೆ ಎಂಬುದು 'ರುಕ್ಮಾಂಗದ ಚರಿತ್ರೆ'

గ పాపముల్లే సంతాప మలిగెను. "

నేనునీకేలగుల్లనో నీరహరి

' నీలు ' బుట్టె వాడెగా డోలురహి

కొల్చి చిన్నాడనుడ మెల్ల నుణర్చె. "4 ' మనుచరిత్ర ' "

గోరున.

ఉ. కారణమేమిరంగి-నున ఖంబులన్రచ్చితి నాడు సీతుడబెం
పారకురారమబ్బుదోపు రారివిరించులుచేసియేటికిన్
'గోరున' బోవునేతలకు గొడ్డలియన్న దొరంగితోవినం
గోరెదన్న యిందిరకు గోరికలిచ్చుముకుందుగొల్పెదన్

‘కంచీరాజు సూర్యకన్నప్పచరిత్ర’

వ. కడమ యీలాగే తెలుసుకొనునది.

లక్ష—క. ఒనరదృతీయకుస ప్రమి

ఁనియొక్కెడ బ్రభమవచ్చు గృహమునందు

దెగుచిచ్చుకెనంగా

ఘనతెగోరాల్గుల కనుపవిధుగా

ప్రేతీయకు బ్రభమవచ్చుట

సీ సీ బ్రహ్మగోళులదసపులు భక్త మృ

నెఱపలుచుద్రవ్వుతుల నుని సృహులుమొసలు

కగనోష్ణమై అబ్బణ్య కని పగలు

వీరెకనుగొను 'సుఖమున్న' వాగలియు 61 కాశిభాగ్య

చు ప్రమకెబ్రభమచ్చు

9 ఎన్నికకురోమకూపము లెన్నిగలవు

దిక్కుచున్నదియున్నెడ 100 'గె

నాభిభునంబుల ప్రి నాథునిహు

వెదపొకిరియులేక 'చు చురకె' గేలి. 105 'కాశిభాగ్య'

సీ తిరుచూచియచ్చునె ద్దానిబ్రహ్మదత్తి,

'జూరమోడెన' పైడె చుట్ట కొనె... 106

లక్ష—గీ మనముకాలముప్రాణము ధనముదెలు

మనముకారాంతములటనా లెనయినోగ

తెరినిమూల్యయిదీర్ఘము ల్లాపదెన

వర్ణములకల్పితుల చచ్చినభవ

క. మానుగదృతిరాప్తాడె, 'పాగి జానం' గలుగించుచు 107 'కర్ణ పర్వము'

శ్రీనాగమునుద్దామయ, 'శోనా' మ, తేయ సేట 108 'కర్ణ పర్వము'

సీ గీ ఇంకనినుబోటిదొడరిన నింతకంటె

నెడెడవాటిల్లువేగబొ మ్మింటికికి

హరియపార్థుడినున్నెడ కై నకేగు

మేను దెగనిదు 'పాగి'జాన కింతనిజము 72 'కర్ణ పర్వము'

ఆ. వెండిపింజతోడి వెడదయమ్ములజిత్ర! సేనధరణినాథు శిరముదుర్చి

వాడినారసంబ వర్షుని 'నిటలాన' నాటసేనెదివిజ నాధసుతుడు. 73

లక్ష—క ఇలగొన్ని యచేతనముల నలరదృతీయాదికంబు లైనవిభక్తుల్

నిలిపెనుచోటనకారం బలవడ సేకవచనముల నగజాధీశా 74

చ. అనుపలు 'కంకుశంబున' క్రి యంగుదియించిననిల్విభూరుహం

బున దెసవోక మత్తగజ పుంగవుచందమునన్ సమీరసం

వనుఁడుశరీరదోహలని దాషరిశోభితవికసాద్యమం
 బునివిలసిల్లి యుట్లనును ధూరిపటిఫాలము కరింపఁగన్. విరాటపర్వము
 లక్ష—గీ భువివకారాంతములకునం బుద్ధియొడవు
 నపు విష్ణుఁడవిష్ణుఁడయఁగనొప్పు
 మణియువిష్ణు ముటంచుగొం దలుపుతంబు
 పల్కుగురువైల్లకా పాఠినాథ

76

పూ॥ ఏలదొకు పుతన్యూస్సం గద్దావిశ్వతాంవిమృశేచిత్ ॥
 వ. అని వాగనుకాఁచుని మూర్త్యును జనతామ్రా మునిశ్రేష్ఠియని ఆయన
 ప్రియోగమును చున్నది
 సీ శ్రీకంఠధర్మధురీణ శంభూ కమ,

లాధిపయీతాన యనుపతిమ్మద శ్రీనాథునికాశీఖండము'
 లక్ష—గీ పదనలకన్లెల్లనరయన్ బలుకృతుల
 బొదవుబహువచనమునం బోధనలకు
 ప్రీతిపురుషశబ్దములకొకి చెంతనార
 దొలఁగిపర్ధమాబహూక్తియ ట్లడరునభవ

78

వ. పృగమలార, భగములా, నరులార, తరులారయని ఆరవచ్చట
 సులభము.

పర్ధమాబహువచన మట్లువచ్చటకు
 క ఒప్పులుగలిగినమెచ్చును దప్పులుగలిగిననెఱింగి తగఁదీర్చుఁడుద
 ప్పొప్పునకుఁడొప్పుకొప్పని చెప్పకుడీ 'కవులుపాస్తి'జేసెదమిమ్మున్.
 'అభినవదండి'

చ. అశుమదియ్యవతకానము నఁదొ దోషమగన్నవారొనా
 యనుజుగులత్తులుండుదన కహాకాముగానిగతింజరించెనో
 జనకతనూజనాకుఁబరి చర్యలుసేయుతరిన్దపస్విని
 జనపరిచ్యలేమరెనొ సంభ్రమకారణమేమిసంయముల్. 'రామాయణము'
 వ. ఈలాటి ప్రియోగములు బహుళముగాఁగలవు
 లక్ష—క. ఓరియ నెఱుసంబోధన

సేకునఁబెక్కండ్రినొకనిఁ బిలువఁగననుపా
 నోజనులొయనగా

నోరిజనుఁడాయనంగ ముడుపతిమకుటా.

ద్విపద

'ఓరిరాక్షసులార' యర్విపై నేను

కూరతవిలసిల్లు సుగ్రీవుబంట 'రంగనాథునిరామాయణ. సుందర'

81

అక్ష — 1 మొనసికృత్తుల నుకారాంలి ములఁడెనుంగు
 నేయునెడలన పూర్వచ్చు చెడునొకొక్క
 తనిరాహుపు బాహువు తరువనంగ
 రాహుబాహునుతఁగన రాజభూష

రాహు

క ఉచ్చిచక్రమువడఁకెను

పర్వములేకయును 'రాహు' భానునిబట్టెన్ 'శల్వపర్వము'

2. సతిరెనువు 'రాహు' సోమామృతంబుమింగె
 చక్రేనుమింగ మెడగఁటి చాచు బొలిచె. 85 'అముక్తమూర్ఖుడ'

బాహు

3. శేనాదుగువరఁగల నృపులకులువు! లందునేనువర్తింతు నవనినాధ
 ఎగ్గరించి నాయెదుట 'బా' పృథ్వివిగమవఁజాలెనుమల్లుల గాననెందు.
 'విరాటపర్వము'

ఉ శు

న. శుభ్రరక్తజీర్ణశత యుక్ గుహరోన్నతియున్ గుచంబులన్
 సునిశఘాతాన మును జన్మదవిలాసము శమ్మొగంబునన్
 గరికగర్భక్షయక గదలికాతిరువిస్ఫురణంబు 'నూగులం'
 గొరఁచుట చిత్రమయ్యె నృప పుత్రికకాయుల జన్మనంబునన్. 87
 'కవికణకరసాయనము'

రఘు.

మ రజనీనాథకులై భూషణుడవై రాజ్వివై ధారుణీ
 ప్రజనెల్లన్ గయనోడ ధన్యులతం బొగపుమందొంటి ధ
 ర్మజువా భాగు భగీరథుం దశరథున్ మాంధాత రాముక 'రఘున్'
 విజయున్బోలితి సద్గుణంబుల జగ ద్విఖ్యాత పోరుతా 88 'అనిపర్వము'

త శు

నీ అరిగెడిగయమునఁ 'ద' ము' బాల్యడిమొగ్గఁ బదఘట్టనంబునఁ జదిసి రాలు.
 'అదిపర్వము'

మ హాలికుండెంత మునోజగున్నఁగనునీ రాగంబునన్ బోకిపా)
 ణులసేకంబులు జెచ్చు హింసయదియకా నోకాదో వేయేల మ
 ర్మ్యులు నేల జరిఘించుచోఁ బదములం దొక్కఁబడుం బెక్కు 'జం'
 'తులు' హింసావిధి గాదనంగ వశమే దోషజ్ఞ యూహిగపుమా. 89
 'అరణ్యపర్వము'

లక్ష—క. జడపదతిర్వక్వదముల

కడరగఁబుల్లింగమట్టు లగుఁగొన్నిటికి

కెడలసముద్రుడన నుర

గుడనన్ వాయునుడనగఁ గుక్కుటలింగా

91

ఉరగుగ

చ. ఆరిదితపోవిభూతినమ రాసుల బాధలు బొందకుండగా

‘నురగుల’ నెల్లఁగాచిన మ హోరగనాయకుఁ డానమత్సరా

సురముకుటాగ్రరత్నరుచి శోభితపాదుఁ డ న్దినందనే

శ్వరసకు భూషణంబయిన వాసుకీనాథఁ బ్రసన్నుడయ్యెన్ 92

‘అదిపర్వము’

క. మృగయాధమరిగిహిమవ! న్మృగభూమలయందుఁబవన నందనుఁ డొకప

‘న్నగు’ చేతఁబట్టువడియి! మృగధర్మశూనాజుచేత మోక్షీతుడయ్యెన్.

‘ఆరణ్యపర్వము’

గాయసుఁడు

క. తిలకొనిజలములబళి ౦! య నదుండముదోకజోకఁ బోరిబొరికగ మన్

బలమరిమై దిగఁబడఁగా! సాలసియెగయలేక ‘గాయసుఁడు’ వెగడొందన్

‘కణకపర్వము’

లక్ష—క. ఆమరగనొక్కొకయెడగఁ

బృహులఁబయోగింపఁజెల్లుఁ బరికింపఁగ హం

సములనహంకలనంగాఁ

గుముదాప్తనిభోజ్యలాంగ కుక్కుటలింగా

95

హంసము

క. బలకాలియైన ‘హంసము’! బిలచితిబురణించిపారఁ-బెలుచదనమునన్

గలవేయింతకుమునుహం! సులతో బురణించువాయ సంబులుబగతిన్ - 96

‘కణకపర్వము’

ఉ. దుందుభివాద్యనిస్వనము తోఁదూఁదూఁగెడు బక్షపాతమం

దందయతిర్కితోపత మైవినఁబడ్డవిహారలిలం

జెందిపరాకునన్మెలగు చిత్తములుద్దవిడింగలఁగఁగా

నిందునిభాస్యలపృథుస మీక్షణజేసిరి ‘రాజహంసము’ ‘నైషధము’

హంసలు

గీ. వీరసేనకుతుడు వీరుండు ‘హంసల’! నడఁబెడంగుజ్ఞాచి నగుచువాని

సేచియెగిచి వేడఁగెనయకుండఁగ నొక్క-హంసబట్టుకొనియెనతిరయమున

ఇది విభక్తి ప్రకరణము

శా. పారావారనివంగీసంశితజన ప్రాంచత్ప్రపాపా గమ
ర్వారాఘాఘతమఃపతంగీఘనసం గ్రామాంగణాభంగనీ
హరిక్షీరపటిరహీరఘనపా రాభాగ్రపగాహరిక
ర్వాచేందూపలశోభితాఽసతత పోద్యద్యుజః ౨౭ దా ౧౧

గద్య ఇది శ్రీమత్కుంకుమేశ్వర వర పసాద ల్భావిత నామ్రాజ్ఞః
ధురంధర ఘనయశోబంధుర కాండన్యసగోత్ర సావిత్రి కూచినుల
రంగనామాత్యపుత్ర బుధజనవిధేయ తిమ్మయనామధేయ
ప్రణీతంబైన సర్వలక్షణసారసూత్ర వా ౨ బస
కృతయంగు ప్రథమాశ్వాసము
సంపూర్ణము.

శ్రీ రస్తు.
శ్రీపరమాత్మనేనమః

సర్వలక్షణ సార సంగ్రహము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

కలితాచలకన్యా
పాత్రాటపూనయాబ్జభృంగ పాణిసురంగా
భీకరదనుజ విభంగా
గోకర్ణ విభూషితాంగ కుక్కుటలింగా

1

వ అవధరింపుమింక సమాస పకరణం బెఱింగించెద

2

లక్ష—గీ పరిమితంబగునాధ్యక్ష బ్రంబుగృతుల
సంస్కృతిపదంబుతోడబా సంగికర్మ
దారయంబగుబోడగం ధర్మకాంత
లలరనశైలజాధీశ వారమహేశ

3

ఉ. 'వాడిమయూభము' ల్లలుగు వాడపరాంబుధిగుంకెధేనువుల్
నేడిటవచ్చెనేతమ నిష్టమెయిన్బవదగ్నిహోత్రముల్
పోడిగవేల్వఁగాబడియెఁ బ్రాగ్ధనువోయెఁగ చుండు నేనియుక
రాశువరంబులొనమృగ రాక్షసపన్నగబాధబొందెనో. 'అదిపర్వము'

ఉ. 'మేలిమిదావళంబు' లును 'మేటికాయంబులు' దమ్ముసిండు నా
భీతఁజుట్టురాగరధ బృందముతోఁగురురాజుకర్ణుడో
ల్లగుదోడ్పడంగరధ శేఖవుడీగ ముగానతండుపాం
చాలబలంబుపైనడరె శౌర్యసముద్భవ బాహువీర్యుడై 'కర్ణపర్వము'

సీ. 'జిలుగుసంధ్యా' రాగ చీనాంబరముఁగట్టి,
కుసుమగర్భపుకీలు కొప్పుదురిమి. 'కాశీఖండము'

గీ నవతికారశుద్ధికులు గవినికడిమిఁ •

బొందువుటయు 'నన్విశరముల' భూరిరయము

మెరయనందందఁ దెగటార్చి తరమనసనిఁ

దాకెవేయునున్నారదం తావళములు. 7 'విక్రమము'

ఉ నన్నునుగొంగలించుకొని నావదనంబునకున్నిజాస్యమా

సన్నముజేసియొకఁగొమ్మను శబ్దమునించెమనోహరంబుగా

నెన్నఁజునట్టిశబ్దము నీశ్వరమున్నినియే నెఱుంగన

'య్యన్నువ్రబహుచారి' మఖమబురుహంబునమంబుచూడఁగన్

'అర్చనార్చము'

లక్ష—గీ. అరయఁగర్పరగంధియు హంసయాన

యనుసమాసపదంబులు దెనుఁగునేయు

నలరఁగప్పురగంధియు నంచయాన

యనఁగొకకొన్నిపదముల ధనదమ్మిత

9

కప్పురగంధి

ఉ అప్పుడుశౌరిఁజూచిప్రమదాతిశయంబుహృదంతరంబులం

జిప్పిలిసంభ్రమించికయి నేయు తెరంగలరంజిరంబుగా

గుప్పనఁగూరియొండొరులఁ గూడఁగనీకడంగిజేలుపుం

'గప్పురగంధు' లెకిరధ గద్దగిలోన్నతహర్మ్యరేఖలన్. 'పాఠజాతాప'

అంచయాన

మత్తకోకిల. పంచసాయక సాయకంబుల బారికోర్వఁగఁజాలకే

'నంచయాన' వరించునప్పుడొకప్పుడున్నముఁగూడివ

తికంచరాదని

'ప్రాథకవిమల్లన రుక్మాంగదచరిత్ర'

లక్ష—ఆ. తెనుఁగుపదముమీఁద దేవతాభాషయు

సంస్కృతంబుమీఁద సరవిఁచెనుఁగు

రూఢిమీఁదత్తు రుఘులయివతికల్లు

నిభవిభంగకుక్కు టేశలింగ

12

తెనుఁగుమీఁద సంస్కృతమునకు

సీ. కస్తూరితోఁగూర్చి గంధసారమలంది,

'ముత్యాలతాటంక' ములుధరించి 'కాశీఖండము'

గీ. 'చెలువనేత్రవిలాసంబు చెవులసోక'

'విజయవిలాసము'

సంస్కృతముమీఁద తెనుఁగునకు.

సీ. ధరయేయపాఁసులఁ దలచూపరాకుండఁ,

‘దశకూర్మిరేని’ య ప్పననెమునచె ‘వసుచర్మిత’

లక్ష — గీ తెలుగు సంస్కృతపదమును గలియ్యగూర్చి
 సరవిశైవిననదికవి వరులుగృతుల
 యంగమిశ్రసమాసంబు టంచునండు
 కలితవృషవాహదురితాభ గంధవాహ
 స . కటికచీరకటిదిండి కరముల’ గలిగింత,

16

నెవ్వఁడ తొగకన్నె నవ్వఁజెనకు. ‘మనుచర్మిత’

లక్ష — క తననాయనుపదముఁ గొనఁగొన్నతపబ్రవితతిఁ గూర్చిసమాసం
 నొకఁడై యుగృతులక. ధనపతిసన్నితకరటి దానవజైతా
 పి తనయగోవింద ’ ము క్తాసాధపాళికి,
 నంబుదాయనమవా తాయనముగ ‘వసుచర్మిత’

లక్ష — క దినవచ్చుము గరకంఠుడు
 ‘మనుచర్మిత’ పదములుకొన్ని యలరుంగృతులక
 ముగ్ధ కవులరచనల
 వచితభవాదివిజ వందితశర్వా.
 20

గీ కైలాసుని బంటు మైలారవిభుఁడందె,
 దినవెచ్చమెవ్వఁడు దీర్ఘగలఁడు ‘కాశీభండము’
 కరకంఠుడు.

క ఎరుకనివీణుఁగక నీకు
 మరుకున నెదిరించిన నీవు నుముదీని
 * : గరకంఠా’ యమముఁ వుము
 నొనెవ్వఁడు నెఱుంగగలఁడు నీచరితింబుక. ‘శిరణ్యపర్వము’

లక్ష — గీ సంస్కృతపదంబులొగిసమా సములుగూర్చు
 నపుహక్రాసనుగూడిన యక్కరంబు
 లూదియుండ నొకొక్కచో నూదకుండుఁ
 దెనుగుగృతులుదు సామజా జిననిచోళ
 23

ఉ కావున ‘గామక్రోధముల’ గాగ్రిదుచునాతికోటిఁగాచుచుక
 భూవలయుప్రజన్వమతఁ బోచుచు రాజ్యము సేత మేలుభి

* గరకంఠాయనుచోట గరశబ్దమునకు గరళ మర్థముఁజెప్పి సంస్కృత సమాసముగా నిర్వహించవచ్చును

తావిధిగోనుగాఁడులుగు సారపుధర్మములికఁగుటించుమే
 ల్వావిరినప్రయత్నమున వారికివచ్చుపాపములన్నియుకా శాంతిపర్వము
 సె. సంధ్యాభివందన శ్రద్ధయుజ్జనసేయు,

గీతవాద్య ' వినోద క్రియాల ' దగులు. ' కాశీఖండ'

చ. అనవుడునిట్లనకవిదురు డక్క-టధర్మగుతుండుబాంధవుం
 డుచుజెలికాఁచునుందగుభ టుండునుబెగ్గఁయున్ గురుండుగా
 డెనరవరేణ్య ' ధర్మపక టీక్సత ' చిత్తుఁడుశాంతమూర్తికన్
 ద్వివయవివేకశీలముచ విశుతుఁడాతఁడుగ, బలు-నే. ' ఉద్యోగపర్వము'

చ. కృపకృతహస్తలంగడిమి గిట్టి ' శిఖండిప్రభద్రుతు ' మహా
 ప్రపువడిదోడ్పడంభుజ గర్వముజూపిననాబలాధ్యులుం
 గుపితిమినునుగ్రయ్యుబలు గోల్తలజేర్చినలావుచెవగ
 య్యపుమెగివేల్పు డయ్యసరి నచ్చెయివాటునిముంచెజూపరన్. ' శల్యపర్వ'
 శ్లో సంగము కేసంస్కృతాదృశ్యా తస్యగమ్యధపదంబుః । భవేదాద్యస
 మాశీరి రేఫాన్తాన్మి-చా-చచేపివతధాత్వంస్యాత్ క్వచిన్నైవ
 సరేఫకే । సర్వాన్మపిచగ్రాహసురహాయకేతురేపరే । పూర్వవణాన్య
 లక్షుతా చేష్టానున్మి-కేతి

౩ వ అని యధర్వణాన్మి-మూన్నది గనుక గీర్వాణమందుచు నీలాగునఁ
 గలదు

శ్లో పాప్ర ' నాభిహదముజ్జన ' మితి 28 మాఘకావ్యము

శ్లో కప్రాజ్జీవనిహేసఖే ' విష్ణుకిన్మి-జీవామ్యహం. ' చాటుధార'
 లక్షు-గీ సంగస్కృతపదంబులను

కడలక్రొలింగములకుడి ఘోషములుకురుచ
 లగుచునుండునొకొక్కచో నాధ్రకృతుల
 రమ్యధవశాంగకలశనీ రధినిమంగ

80

క. పదిదినములైదుప్రాధ్యులు
 పదిపడిరెన్నాళ్ళునొక్క పగలున్ రేయిన్
 గదనంబుజేసిమడిసిరి

' నదిసుత ' గురుకణశల్య నాగపురీశుల్. ' అధర్వణభారతం'

గీ అనజగంబులమిగులబ ఖ్యాతిఁగాంచె
 ' ధరణి ' ధవదత్తవివిధోప ధానిధాన
 మాజికశీవినిజితతి నిజకరాల

యేశ్వరుఁడుతిమ్మభూపతి యాశ్వరుండు ' అముక్తమాల్యద'

చ 1 అపుడు 'పురధివర్తి' యొక్క 'పరిపాలన' మొదలు
 ప్రభువును ముగియుచు పద్మవతి తన పతిని
 స్మరించుచున్నట్లుగా 'మౌన' నీరసముగా జూపిన
 స్మరించుచున్నట్లుగా 'మౌన' నీరసముగా జూపిన
 మ. కనక 'మౌన' నీరసముగా 'కామ'ముగా కద్రూతనూజును
 జనిగామాధవుడమ్మగా బుద్ధుల యీశ్వరదోషశక్తిగ
 ల్పినబోధిశ్వరుడమ్మగా తజయల యీశ్వరుడమ్మగా
 భవముల పెద్దయనిగమంతికి జగత్తుఖ్యాతసతీ-తి-కిన్ 'నైషధము'
 ఇది సమాసపరిణామం క్రియలు విశేషణం బెఱింగించెద.
 * పురధివర్తి కమలముపైయుక్తం, అని కాళి దాసు గారి కారాంతముగా
 బ్రయోగించినారు

క్రియావిశేషణపరిణామము.

- లక్ష—గీ పృథివిస్థావరతిర్వక్రవృత్తులకెల్ల
 క్రియలగు నేకవచనముల్ కీర్తికాండముగ
 దేవమనుజాకీకరియల్ దెలుపనేక
 వచనబహువచనంబులై వరలునీశ. 1
- స్థావరతిర్వక్రవృత్తులకు క్రియ యేకవచనము.
 కా. ఆకంపించె జగత్తునుంబుదిశల 'లాడెన్' సముద్రంబులు
 'దేకించె' న్నయ 'మంచె' న్నయ 'భేరిన్' గలత్తుధ్రుమల్. 2
 'కాశీఖండము'
- చ. ఒరగెనుంధరాస్థలిమ హోరగ నాధుడువంగెగూర్చునున్
 దరలెనభంబుమోసెనుర దంతులు 'మొగ్గె' దిగంబరలుల
 త్తరి 'నదరెన్' మరుత్తుతుడు దర్పమెలర్పహాస్యముధితిం
 బెరుక గగోత్రశైలములు 'పెల్లదరెన్' గలగెం 'బయోధులున్. 3
 'భాస్కరరామాయణము'
- గీ. కరులు ధాత్రీతలంబుగి కి-దల 'నడచె' 4 'శల్యపర్వము'
 క ఉద్భిజ్జములు జరాయు
 పోదూర్భతములండజాత ములు నేర్పదజముల్
 తదూర్భతముండలిజచ్చిమ
 హాదూర్భతముగ 'బుట్టె' హల హలకంధరులై. 'కాశీఖండము'

లక్ష — 9 తెలుగుగృతులందు స్త్రీలింగ ములకు స్త్రీన
పుంసకంబులచేతనం బులవిశేష
ణంబులగు గౌరిశుభదృష్టి నవశుభప్ర
దాయినిశుభప్రదంబన ధనదమిత

6

స్త్రీలింగమునకు స్త్రీలింగవిశేషణము

భారతాధికారము —

ఆ వెలయునఖిలభువన మలలోనవారణ
నగరిపురమతిల్లి నాదనర్చి
రాజ్యలక్ష్మినిగులఁ బ్రబల ' నయోధ్యనా '
రాజవిమతిఁగన్న రాజదాని 7 ' రాఘవపాండవీయము
స్త్రీలింగమునకు పుంసకలింగము విశేషణము

క వరుణపురి సర్వ ' శాన్ ' త్తరము ' జ్వలమణిమయము ' సీ తనభ ' మతి ' సుం
దరమం ' దుండున్ వరుణుడు

వరుణానీకహితుడైదుర్మమబుగ నెన్నిన్. ' నభాపర్వము

మ దివిజాధీశుసుధర్మయన్ సభనము ద్వీక్షింపుభూదేవరెం
డప్రకైలాసమువోలెనున్న యద్విబ వ్యాడంబుతోరాయుమన్
ధవళాశీష్వరాట్లహాసవిమల ' ధామిష్ఠశృంగాటమై '
యవదాతద్వజాటికాచలదశేటా ' ధూతిజీమూతిపై

సీ. ఆవేశ ' మార్గంబు ' లఖిలేంద్రియములు,

శృంగారరసము ' జ్ఞేవనములు '

శంబరాంతకభుజా జయకీర్తికా ' మహిమలు '

కోకదంపతికిద్ద ' కూలశిఖలు '

బ్రహ్మాండపురవీధి రత్న ' తోరణములు '

యామినీకర్పూర ' హారలతలు '

నీరదాధ్వారాభోజి నీ ' బిసాంకురములు '

కుముదకాననముల కూర్చి చెలులు

గీ గరళకంఠాటహాసంబు గర్వరేఖ

కైభారాతిసతనాభి కమలశోభ

చంద్రికలుగాయుచున్నవి సాంద్రలీల

భువనమిదియద్విపరమభా గవతులార.

' శాన్ ' ధిండుము

9

లక్ష—క తెలుగున బ్రాహ్మణదంబులు

వెలిగాబహువచనమునకు విస్పష్టముగా

నిలుచును విశేషణంబై

పాలుపొందంగ నేకవచనము ముఖద్వంద్వం

11

మాలిని. సురపతిసభజూడం జూడంగారవృష్టుల్

గురిసెగురిశ ధారల్ 'గురితంబయ్యె' దిక్కుం

జరమదములడంగిన్ స్వదక్ష్పాకాంతః

కరణము భయోద్వేగమున నుంచింపెన్. 12 'ఆదిపర్వము'

* వ ఇందుగ్గ గురిశధారం గురితంబులయ్యెననుటకు గురితంబయ్యె

నని బహువచనమునకు ఏకవచనము విశేషణము బెట్టి వాడు

లక్ష—గీ. కలిగియునుట్టి యర్థంబు దెలుపుచోట

నిలుపడగునైయునుపదంబు దెలుగునందు

గొడుగుల గెలుబడగలు ఘోటకములు

నైవిభుండొప్పెననంగగా యజవిభంగ

13

మ హిమవంతంబునకేగియొక్కయెడల దేకాంతమొక్కరునీ

రముగృహజనముం గమండలువు నై రాగంబువంచింది సం

యమముం గైకొనియున్న జేరజనిపు జ్యాకారమున్ యావనో

ద్యమముంగాంతియుజూచి రావణుడుకా మాయత్తుడైయట్లనున్. 14

'ఉత్తరరామాయణము'

క. అరుణాశ్వంబులుబూచిన యరదముపైవీ డెనిడుపు లగు చేతులుబం

ధురకంధరంబువెడలుపు 'లురమునునై' దోణుండొప్పె నుత్తరకాండ.

'విరాటపర్వము'

నీ తెల్లనిగొడుగును వెల్ల 'సిడమునునై' యలవాడేపాండ వాగ్రజుండ 15

'దోణపర్వము'

లక్ష—క. కలవాడనుచోంగలడన

గలవారెయటన్న చోట గలరెయటంచుం

బలుకంగజనును గృతుల

న్నలినభవాదికనిలిచ నాయకభర్తా

17

కలవాడనుచోట గలడనుటకు

క. సమరధుండుబిగుదులత్మణి కుమారుడుంగదిసిమొనలు గోల్లజేయన్

మిమునెల్లమిగులుభుజగ రవ్యముమదమునుగలడుగొనడ రాతుభధిపా.

'ఉద్యోగపర్వము'

ఆ చనునెనీ యిట్టి స్వాహాసక్రియసేయఁ జెల్లవారికంటె 'కలుకగలవు' గురుభుజుండనాకుఁ గూర్చేనిసేయకు! మయ్యుగాట్టిచెయ్యు లనఘయింక. 'అరణ్యపర్వము'

కలవారె యనుచోట కలరెయనుట

ఆ చట్టబన్నిదంబు చరచితిమట్లుగా ననినబాములెల్ల ననయమిదియు దల్లిబంచెనేని ధర్మంబుసేయంగఁ దగునెయెఱుక 'గలరె' మగువలెందు 'అరణ్యపర్వము'

క. అనికంటెగనునీతపములు వామదొలుంగకయిట్ల ఎనె నిదిదీనిసహిం పుముమ్మచ్చైర్చి యోధుని వాపుమయెఱుక 'గలరె' తరుణులుధరణిన్. ఇది 'గూర్చేయె' చిర వాస్తవకరణంబెఱింగించెద

శాసనగ్రంథము.

అక్ష—గీ గూర్చెరవలెగ ముగ్ధుల న్న శక్తిగ న్న
ణశ్చ దేవ మొదవునా నలలకెపును
పాస్సమై నీద గుగ్గో పతితురంగ
ధృత-భోగంగి-కటా ధీశలింగ

1

క. 'త్రిణయసుని' రాణివాసము! నణిమిదై వ్విశ్వర్యవితిర నామరతరువున్ మణికర్ణికముక్తివధూ! నుణికర్ణికదలగుదపసి మానసవీధిన్ 'కాశీ'

క. అనుటయుఁగృష్ణదైవపా! యనతముండిబులనియె నవహితమత్తివై వినమతిగుహ్యము 'నారా! యణ' కవదముభక్తవాంఛి తార్థప్రదమున్. 3
'శృంగ'

క. పోనుద్యోగముజేసిని! 'పాణింబా' యింక నీకు పాధేయంబా మానిగిమందస్మితమధు! రానవచంద్రకలుగోలి యరుగుముపిదపన్ 4
'మధుసేనము.'

క. 'పాణిణా'పానవ్యానో! దానసమానములుదృప్తి దలకొనజేయం గానోపేషనదియన్నమ! 'పాణిం'బనన్నమనగఁ బర్యాయంబుల్. 5
'కాశీఖండము'

అక్ష—క. స్వరగణమయ్యులుకారము
బరికింపఁగ రేఫతోడఁ బాస్సంబగుచుం
గరమొప్పు వలగ్గుడియ
బృరముగఁ బెరహల్చితోడఁ బాస్సమగళివా

6

• ఋకారైఫ

క 'ఆఋషి'నుమాడగట్టి 'చీరలుమృసులములుకిడువి చిత్రములుమనో
హరములని బృహత్కీలా భారమునొకకొకనక పట్టముజేలున్ 7
'ఆరణ్యపర్వము'

వటసుడి

క *చావరునోవ్వగుపాడెవు లేవురుననినవు చెప్ప నిప్పులుకులుడుః
ఖావేశకరములైచే తో 'స్య' త్రిదహింపజొచ్చె దుర్భరభంగిన్ 8
'కణకపర్వము.'

* చావరు, ఈకృష్ణుని ఈరెండుదాహారణములు వృద్ధములు
క *ఈకృష్ణుని సారధ్యను! నాకృష్ణునిగాండివంబు నైదోపకము
న్నీకొలదిఁజక్కఁబడినీ! వీకురువంశంబుఁగావు మిభపురనాథా 9
'ఉద్యోగపర్వము'

లక్ష—గీ ఆంధ్రగీర్వాణములనొక యక్షరమున
కంఠెనచ్చినకొరల రయమైతీ
జెల్లుపొసఁబులలు గూర్చి జెల్లమిగను
బన్న గాధీశేయూర భయవిదూర 10
క 'యేపొద్దు'నూదొమ్మిది! సహింజేసితీవు ధర్మశాతినా
విప్రశిశుభచైతన్య! 'బాప్రద్ద' యనూనముగన మాహితమయ్యెన్ 11
'ఉత్తరరామాయణము'

లక్ష—గీ *కబ్బములస్థిప్రియనస్వరి లాగరమితర
హల్లుతోపొసఁములగూర్చి జెల్లుమునుమ
హాకపీంద్రులుగడఁగిప ద్యములనిలుపు
టలనుమాధీశసీరప ట్టణనివేశ 12
* కబ్బముల ననులక్షణము నుదాహరణమును సంగతములుగావు.

కా. లోకతాగ్నిరతినదదాగమమహి లోకప్రవేశోత్క-భా
షాక్తప్రధమద్వితీయపదగుం జన్మంజుమంజీరగ
రాజకల్పామరరామభారతకథా సర్గంబులన్మించువా
త్మీకివ్యాసులగొల్పెదందదుభయ శ్లేషార్ధసంసిద్ధిన్ 'రాఘవపాండ'

లక్ష—ఆ ఆందముగగకార హల్లుపైనితరాను
నాసికప్రసక్తి చేసినపుడు
దిజ్నుగంబనంగ దిగ్నుగంబనంగను
పొసఁమిరుదెరగులఁ బరగుశర్య

క అగ్నిహతిజేసిమానవా ' భుగ్ని ' వహముమరణబాధ బొందింపుచుమాఁ
డగులయొద్దకుసాలివా యగ్నియనన్ వెలుగొనుచున్న యమ్మునినాధున్.
' ఆదిపర్వము

లక్ష— ౯ బమలుబింగువూర్వ కముగఁబ్రాసంబుల
నిలుపఁజెల్లులభిల కిలనభేద
మొదపుఁగృతులయందు నుకురాజకోటిత
గుఁతచూరిగిర పురవిహార

16

బమలగు

౯ ఇగ్ముగసగ్ముగజగు తెవ్వెరియేరియూమ్మతాంశుబి
బమ్మగనదృశకంఁబు భారతవాగమృతఁబుగడ్డరం
ధ్రమ్మననంజలిదఁలి తాస్రమరట్టిమనీంద్రబాక ' వం
ద్యుంబరముగ ' బరాశరము శుంబ్రణమిల్లికరఁబుభక్తితోన్ ' ఆదిపర్వము'
౯ ' అమ్మఖవాజిబాంశుతన యాధ్వరవాహమెచ్చి మోముమో
' వంబసి ' వెట్టమేషితర వంబన . . . జైమినిభారతము '

లశలను

౯ ప్రల్లరి మిదియిల్లురిశు పాలుఁగుజఁగఁగ్రాక్షితుల్బుడై
తెక్కిఁబ్రవానిదైనప్పధు దేవాఁగువెల్వడితే మంబరం
బెల్ల వెలుంగవచ్చిర మెల్లరుదేవాముఁజొచ్చెవిస్మయో
త్సల్ల విశాలనేతులయి భూపతులందఁబుజుదునుండఁగన్ ' సభావ
లక్ష— ౯. పడలకునభేదమక చున్

వెడగులుగఁబ్రాసములను విక్రమముల ను
బ్బడరఁగఁగలుపుకురిదియె
య్యెడలనుభవ్యంబుగాదు హిమకరమకటా.

20

౯. మోసలిమొసడివ్యాళ మనువ్యాడముచువీళ
వీడ వెలుకుటయును వెడలుటయును
దళముదడచువాగ దనగుపదంబుల
లడలురెండుఁజెల్లు నుప పభూష.

21

౯ వెలుడెన్నదంబు వెడలుటయంచుల త్యంబునై వధమున నరసిలడల
కిలనభేదమచుచు నలముద్గరాజురా మవచించెదలఁప నదిహుళిక్కి
క కలవువివరింపఁగానా ఖ్యలువసున్ నిగ్గమించె ననుటకుధరలా
వెలువడియెవెళ్ళెవెడలెను ' వెలుడె ' ననంత్రితృకాళ విశ్వాధీశా.

' ఆంధ్రనామసంగ్రహము 23

వ అని పైడిపాటిలక్షణకవి చెప్పినాడుగనుక వెలుడెననియుకలదు
 చ. చిలుకలు గూయునో చెవులీ చిందరవోవగనంచున్నెడున్
 ' వెలుడడు ' నందనోపనన వీధులకై చుటుమాలిభాగని
 ర్మలశశిరేఖ సేయునప రాధమునన్ గజదైత్యశాసనుఁ
 గొలువఁగుపాక శాసనుఁ యోమలిసీ దెసకూర్చు పెంపునన్ ' సైషధము '
 క. ' వెలుడి ' చనుదెంచెనపుడ! ప్పలభుకు లకస్యవన్య ఫలభుక్కులకుం
 గలనయ్యెనందుఁజేకొని గెలుపునఁగపివీరులొడ్డ గిలదొరకొనినన్ 28
 ' రామాభ్యుదయము. '

దడము

క కొడుకులుఁదానునుగుఱ్ఱిపు! ' దడములు , పెక్కై నలవి తానముదగుమై
 నడిసింపుచు మేలపుసం! గడములతో నపుడుకొరి కనునొప్పారెక ' భీష్మ '
 మొసడి

తరల ఇదిసారంగనయ్యోగమెవ్వరి కిందువంశవరేణ్యవి
 న్నిదియ కాదివియేనుతీర్థము లీసముద్రతటంబునన్
 విదితముల్ దురితాపహంబులు వీనినెవ్వరుమన్దనో
 డుదురుసన్మనులింగు ' కార్మూస డుల్ ' వడింగొనుజొచ్చినన్. ' ఆది '
 వీరశ

క బాహున్మ త్రపిశాచద! కాలంబనముఁజరించు నఁగడిపీధిక
 ' వీరేశాశ్వాత ' గంఠే! కాలునిపాదములమీదఁ గల్లువిరాళిన్ ' భీమ '
 వ. ఈశబ్దములుచినాగా మిగిలివశబ్దములు ప్రయోగములు లేవుగనుక లడల
 కు మైత్రిలేదు

లక్ష—గీ అర్ధబిందువునిర్బిందు వగుపదముల

ప్రాసములుదీర్ఘములమీదఁ బలుకఁజెల్లు

ననుచుఁదగముద్దిరాజురా మనవచించె

ప్రాస్వములమీదఁగలువలె నలరుదుద

29

గీ. అర్ధబిందువై తేలిస యట్టిటపల! కరయప్రాసంబుఁర్బిందు వైననమరు
 వీఁపుమూఁపునుమరితల మోపునయ్యె! మాటలేటికిఁధాత్రిఁదాఁ బేటికనఁగ.

* వ. అని అనంతుఁడు ట పలకు మాత్రమే చెప్పినాడుగాని అన్నిం

టికిఁ గద్దు

క- నాకొఱతేదీర్చివచ్చితి నీకొఱతేయయింకనూతు నించెగజాడన్

లొకమువంచింపఁగదగు! ' చీకటి ' యొద వెనిక నేమిసేయుదుఁజెపుమా

' విరాటపర్వము '

క 'వీర' బరతెంచినలుగడ! 'దా'కినకుండుగెఘోర తరళరహతినా
 మూకలువిరియఁగన్బ్రతును! 'దా'కరముగదా'కెనుగ్గుఁ డైరణభూమిన్ 32
 'ఆదిపర్వము'

ద్వివద 'మూగి' చరింగుగ మొక్కరిణుమొదల
 బాగొప్పకొప్పఁ బ్రబలినదాని 33 'రంగనాధునిరామాయణం'

క అచింతామణిమునిద! పీచమణఁచుదా'శిక పృథులోభముచే
 'దా'చుకొను' గాకనాచే! నీచేనిక మోసపోవు నేరనాధా 34
 'వరాహపురాణము'

క మీటుఁగలరధికులనునొక! నాటనువేవురవధింతు నరుళరములునో
 నాటిపడవైచునంతకు! 'వేటాడెద' బ్రతిబలంబు వీరులనెల్లకా. 35
 'ఉద్యోగపర్వము'

క ఓడితిమెయ్యేనురణమున! గ్రీడికిగడించిరాక గెలుపేయతఁడున్
 'వేడీదా' గెనొకమా! తోడిబరమట్లఁదాను దొలఁగంజనునే 36
 'ద్రోణపర్వము'

క ఆతఁడ నుబుచ్చిరియను! నాతికివరిణిసమాఖండ నందనుగొయెం
 వీరితియెసఁగనుత్పలచును! 'గో'తి' యతనివలనఁగాంచె గొంతులవగునన్
 'ఎత్తొ'పగడవారివంశము'

క ఆపన్నగముఖ్యులందన! 'వీరపున' బెట్టుకొనిపఱచి వివీనమలమహా
 ద్వీపములుననులునిఖలది! శాపాలపురమునజూపి చనివారలకు 38
 'ఆదిపర్వము'

క ఆపార్థుఁడుకోపానల! దీపితుఁడైవిశిఖిశిఖలఁ దీవనిహతిన
 'త్తూ'పు' లగమియేర్చిజముని! కోపుగుఱువఁబనిచెవారిఁ గురువంశనిధి
 'దో'ణపర్వము'

కురుచలమీడి అర్ధబిందువులు

చ తగవులఁబోకరాజుబెడి దమ్ములుపల్కినయేనినైచియొ
 ప్పఁగనిలుమిగురుత్వముడు పంగలవారికిఁబెద్దవారిమా
 'ట'గొనమి' యాసుయోధనుక డన్తిలుచున్ మనమెల్లగౌరవం
 బుగఁగులవృద్ధుపల్కుడల పుంజననిచ్చినమెచ్చరేజుమల్ 'ఉద్యోగప ,

క తగనక్కరువృద్ధునకునొ! 'సం'గె' నాటికినెల్లదృష్టి సాత్వవతేయుం
 డగడణితతపకప్రభావం! బుగనియధికవిస్మయంబుఁ బొందజనంబుల్. 41
 'అశ్రమవాసపర్వము'

వర్ణవడి. •

లక్ష—క అడరంగగోచటతపంబుల

కడనొక్కకవర్ణముడుప కడమవిసాల్గుం

దొడరితిమతమకవల్గు

మృడపీరపురీనివేశ మృత్యువిసాళా.

5

సీ కమనీయరాజశి - భామణికవిరాజ , గర్విమహీధ్రీని - ధ్వాతమునకు

చతురక్తిర్తిహిత - చ్చునికిసాయోధన , జయశీలునకుగుణ - యుంతునకును

టంకితరాయక - రారిసాశువునకు , డంబలాంధనకోల - ధాలునకును

శత్రుపురాణక - ధారసవేదికి , దానదయాధర్మ - ధామమతికి

గీ పశుపతిపాప్తిసామాజ్య - ఫలునకబ్జ

బంధుబంధురతేజోవి - భాసురునకు

విశ్వవిభు-కుసరిలేరు - విశ్వజగతి

ననిననివివర్ణనకులన-దనరుగృతుల. 'పెద్దరాజకావ్యాలంకారచూడామణి'

అఖండవడి.

లక్ష—గీ హల్లునకుహల్లువడియిను నడుపుదాని

తుదినివ్వరముఘటిల్లిన నదియఖండ

వడియంగబొల్పుగృతులదే వాదిదేవ

యచుచుజెప్పిన శైలక న్యాధినాథ.

7

ఉ. అన్నపుశండ్రియట్లవిను-నంతియగాదటమీదరాజవే

మన్నగొలు తలేదుమణి - మండనముఖ్యములైనకానుక

ల్కున్నుగసితనిచ్చిజన-లోకపతిన్ శరణంబువేడుమీ

సన్నపుఁగార్మముల్వలదు సుదియమేలటాగాకతక్కినన్ 'భాస్కరరా'

ఉ. అకులవృత్తిరాఘవృశ రాగ్రమునందుదృఢాగ్రలగ్ననీ

రాకృతివార్ధిలిల్చుటద శాననుఁడీల్లుటమిధ్యగాదేవా

త్మీకులుజెప్పకున్నగృతి లేనిసరేశ్వరువతకానలుర

త్నాకరవేష్టితావనివి - నంబడదాతడుమేరువెత్తినన్.

9

'భైరవునిశీరంగమహాత్మ్యము'

ఉ. తారకజిచ్చిఖండికివ తాండవమాడనతండుమర్దలా

దారరవంబుమేఘునిన దంబనిచేరినజూచినాశికా

ద్వారబిలంబుజన్నిదపు వ్యాళముజొచ్చినదొండమెత్తిమీం

కారముజేసినవృన్దన - కయ్య' కృతీశ్వరుమందుఁగావుతన్.

—

'అరుణాచలపురాణము'

- చ. అలరులబంతిజ్యంభికకు నడ్డమ్మనేయుచు గణకాపాళితే
తలుకులుదోయు మేనబ్రహ్మ - చాస్యలునొయ్యగిరమీటుచున్
‘మనుచరిత్ర’
- వ. ఇట్టి ప్రయోగములు కలవుగాని త్రికపుట ప్రయోగములు లేవు గనుక ఇది
సుప్రయోగముకాదు.
- లక్ష — అక్కఱ తెచ్చెరరూపణ! గ్రక్కదలగనోలమాన క్రచ్చఱయనునీ
పెక్కిపదములిరు దెఱఁగుల నిక్కముగనఖండవడిగి ణించిరిసుకవుల్ 12
- వ ఈశబ్దములమీదవచ్చినవి అఖండయతులని కొందఱన్నారు.
అక్కఱ.
- సీ. మునిమాపుబలుగంబ మునబుట్టిబంటున,
క్కఱఁదీరిచినన్మనిం - హంబవీవ ‘పాశిజాతాప’
హల్లునకు
- మ. మెఱయంబున్న మదందురుంజెనయునీ నెమ్మొమునుక జెక్కులుం
జిఱునవొప్పగఁజూడనీకపుటకల్ చల్వొందనింగుచ్చియ
క్కఱతోడం బొరినకునంగరమువీ - కంజేర్చనీకెచ్చెయిన్
వరఁతందోనగఁజేసి నేయకటవై వంబెందుఁజొత్తున్నతా ‘అరణ్యపర్వ’
గీ. కరులుఠాతీతలమ్మగ - క్కదలనడచె 15
ఓలమాన
- గీ. అనివిచారించుచుండెన య్యవనినాథుఁ
డంతకయకున్న నలునిఁగా నతనినెఱిగి
యెదురుగద్దియడిగిపృ ధ్వీకతనయ
యవనికాంతిరముననోల - మాసగొనియె. 16 ‘నైషధము’
- వ. అరుయనుట తరుగుట యర్థము గనుక క్రచ్చఱ, రూపణ, ఉక్కఱ యను
పదములు అచ్చు హల్లులు రెంటియందును యతులౌను
అచ్చునకు.
- చ. తఱియగునంతకునేరిపును దగ్రతనైచుటనీతినివునా
కఱపినయట్లునేయుముత గంజనియాతనిఁగాంచినన్ను నే
తెఱఁగుననైనబొందఁగమ దిందలపోతయకలైవేనిగ
చ్చఱమునివర్గవాహనుడ - వైజను దెమ్మనుమంతఁదీరెడున్. ‘ఉద్యోగ’
హల్లునకు.
- చ. చిఱునగవొప్పగాండివముఁ జెచ్చెరసజ్జముఁజేసిసేనలు
క్కఱభసలుమైనడర - గవ్వడిద్రోణియునీడవోకయ

త్రుతి దరుమంగవస్త్రములు దండడిమార్కొనిమండు చుండెడి
చృతిపిడుగుల్వడింకొకగు చాన్పనంబు వీధియగ మై. 'విరాటపర్వము'
పుతవడి

లక్ష—క క్రమమొప్పగదూరావో! నమలన్ గానములలోద నంబులసంచే
మాములబ్బు మొదపునదియున్ | రమణితి నేతాన్వితంబు రాజకిరీటా.

దూరావోనము

ఉ ఓనసుధామహేంద్రకరు - నోదధియాదడవేలబోవరా
వేనసుధూపయంచునెలు - గెత్తెవెన్మొరెవట్టుచాడ్పునన్ 'వసుచరిత్ర'
గానపునమునకు

శా కాండావిర్భవభాండభూపరివృథ గ్రేవేయశైలేశునూ
కాండాటాధిపకేశుమాతులబలా కాశస్రవంతీమరు
తాండాఖండలతుండిపాండురియశః కర్పూరపేటీభవ
తాండారాయనిమృతిభాస్కరునికొం - డాదండనాథాగణీ

వ గానపుతమనగా మ్మతిజేయుటయందు వచ్చుచది

రోదనపుతమునకు.

ఉ ఏకసకాత్మజోదశర ధేన్వగకోడలరామభార్యజం
డోజనులారయడ్డపడ - రోసురలారసురారికంచునం
భోజదళాక్షిశైలవన భూములుదాటుచుభీతి నేగు చో
నీజలరాశిజూచిమది నెంతదలంకెనొయేమిసేయుదున్ 'భాస్కరరామా'
సంశయపుతమునకు

చ హరిహయుడేమియయ్యెనొకి - దామదనానలతాపవేదన
న్వరుణుండువిప్రయోగమున వాడెడెయింతకుదండపాణిదా
విరహభరంబునన్నిగుల వేగడెనొవ్వడెవీతిహోతుడున్
స్మరశరకేళి కానన సమాగతమందసమీరణంబునన్. 23 'నైషధము'

ఉ. యేగతియోగరూపమువ హింసెదొయేగతిపొగ్గిమించెదో
యేగతివేళగాంచెదనొ యేకతమున్నవధూజనంబువీ
వేగతిబల్కురించెదనొ యిష్టసఖాభవదీయనీతికా
ర్యాగతివేడుమాతముగ - దాయనియెంచిననాత్మణంబునన్. 24
'వసుచరిత్ర'

సరసవడి.

లక్ష—క. పరగున్నుణలొండొంటికి

సరవిన్ శవసలుదనర్పుఁ జచ్చుర్రుములకుం

బరికింపనయవా లేకము

సరసవిరామంబులివిని శాకరమకుటా.

చ ఆమరపతిన్వరించెదవో - హన్యవహుంజరణంబుఁద్రొక్కదో

శమనునిఁజెట్టవట్టెదవో - సాగరవల్లభుఁడెంద్రేయాడెదో... 'నైషధము
పొందివట్టు

లక్ష—క. ఉపసర్గిలుప్రసరాపస

మహినుప్రత్యభ్యుదాజ్ఞల్లి వాద్యత్వనుప

గ్యుపనిద్దుర్నిప్రభృతి

హిపదరనిఁదొంగవుపిరతు నిఱిబాగ్రియతుల్

27

టీక ప్రపరాఅపఁమఁఅనినుప్రతి..భిఉత్అత్.వి. అపఁఅధిఅతిఅను
పరిఉపనిర్దుర్ని ఇవి 271 పాదులు

సీ. ప్రమదా జనేక్షణ - పార్థిలసాదర్య,

యాచకసంతత - పార్థినియ్య

పృథివీసురప్రహ - భీష్మసదాయక,

యభముఖ్యునైన్యక - భీష్మయాత్ర

పరమధర్మక్రియ - పాయసంచితిక్రీర్తి,

యరియ్యసాధనో - పాయవే

వివిధకాస్త్రాగమ - వీక్షణతాత్పర్య,

యిందెరాసత్కిపా - వీక్షణియ్య

ఆ. ప్రబలతరగుణీని - రంతరవైభవ । యష్టసిద్ధిబలని - రంతరాయ

పరగుచుండునివియ పాదులుయతులని విద్వదంబుజార్క విక్రమార్క.

‘విక్రమార్క-చరిత్ర.’

వ. మఱియు నచ్చువాల్లులకుఁ జెప్పదున్నాను.

వాల్లునకు.

గీ. పాణి బంధువుఁడైనయ - పృక్షీవిభుడు

అభిమార్గంబునందొయ్య ననుసరించి... 29

‘నైషధము.’

అచ్చునకు.

గీ. రజకితోడనుదక్కతో శ్రమణితోడ

విదవతోనాథుతోరాయ వెలదితోడ

జెడిపితోడుతఁబోరామి నేయఁదగుదు

పాణి సంకటమైనపు - త్యాగనత్తు 30

‘కృత్తిభిందము.’

ఉ. అత్తకుభక్తిగల్గితగనాముచుజెప్పినమాట్టిజీవితా
వృత్తములావహితుగురు - విప్రసురాధిపూజనందుల
త్యుత్తమభక్తిసేతగ - నోపియొనర్తుబియంబుదాల్చియున్
మేత్తదనంబుసంతతము మేలుగదాల్తుసమస్తభంగులన్ 'అదిపర్వము'

ఉ. అంతసుయోధనుం హృద యంబువిస్మయమరియంతవృ
త్తాంతయుస్వప్నవృత్తముకి - యందలపోసినిజంబకాగన
త్యంతమునిశ్చయించుచుబృ - ధాసుతులన్ సమరంబుబాసని
జ్జింతునకాకయంచువిక సిల్లదురాసదభగ్నుబుద్ధియై 32 'భారతిము'

బిందువశ్యు

లక్ష — ఆ. వరుసటతపవర్గ వర్ణచతుష్కముల్
పిరువసున్నలూని నెరియనంజ్య
వర్ణములకుగృతుల వశులగునవిబిందు
యతులటండుసుకవు లభిరేశ

33

పీ. నందనోద్భాసమం - దారకచ్చాయల
విశ్రమింపగనీకు వేడగదె .. 34 'నైషధము.'

సీ. మణిమయస్తంభశుం - భద్విపకళికలు
వేనవేలిరువంక వెలుగుచుండ... 35 'రామాభ్యుదయము'
వర్ణవర్ణములు మొదటనుండగా నంత్యవర్ణములు తుదనుండుటకు

సీ. సనకాదిదివిజమ సగరిబాలగోపించం
దనపుండ్రపాళికల్ - నాకినాకి 'ఆముక్తమాల్యద'

ఉ. ఆకరివేల్పుసామిచెర జాబ్బములంజనియించినారుమం
దాకినితోడునీడలయి - నారునిజమ్ముగగమ్మకట్టదా
మైకమనీయకీర్తిమహి మాతశయంబులమించినారుభ
ద్రాకృతులద్దిధరులుప్ర భాద్రులుమాద్రులుశూద్రులవ్వరిన్. 37
'తెనాలిరామలింగయ హరివిలాసము'

క. కడుదడవునిద్రబోతిం | బడతీననుచెలుపవలదె - మఱియొక్కరుండె
కుగ్గుడుజవమునబట్టిబలంబెడల | గననుదిగిచెనాతఁ డెవ్వఁడుచెపుమా.
సంయుక్తవశ్యుకు 'ఆరణ్యపర్వము'

లక్ష — ఆ. వశులపట్లద్విత్వ వర్ణంబునిలిచిన
నిరువెఱంగుయతికిఁ బరగుచుండు
త్యూవిభుండుభువన మహితయశుండన
త్యూతాంగదత్తు సవనభంగ

39

సీ నందీశ్వరక్షిప్త నారంగఫలపాక. తరలవిద్యాధరీ - సునభములు...
'శ్రీనాథునిచారవిలాసము'

* స్నానశబ్దము స త న కారములకు సంఘము క్తయతికిఁ జెల్లును.
ఉ స్నానముఁజేసిధౌతపరి - ధానముఁగట్టి ... 41 'హరవిలాసము'
* స్నానశబ్దముతో తకారముకలదనుట విచారణీయము

గీ. స్నానముచుసంధ్యయునుచిత్త 'తగ' ణంబు ... 'విష్ణుభజనానందము'
సీ స్నానముదీని ధౌ - గణులైన 'వస్త్రముల్,
ధరియించిసాంధ్యకృత్సములునడిపి... 'మత్స్యపురాణము'
ఎక్కటవట్టు

లక్ష—క. అక్కజముగమరవణలా
లొక్కొక్కటితమకుడమరె యొనరఁగవట్టులై
దక్కంబడికబ్బులు
నెక్కటివటులనఁగదనము నీభద్రత్యహారా
మకారమునకు
చ. మదనుఁడురెండుచేతులను - మున్ననెనెడుతూ - గ్రా - 'నైషధము'
రేఫకు.

గీ. రాజబింబునందుసా - రయుహరించి
చేసినాకవిధాతయీ - చెలువమోము. .. 46
వ కడమయిలాగే తెలిసికొనునది
పోలికవడి

లక్ష—క తగిలిమకారమకడునిం
పుగఁబోలికవడియనంగఁ బుపుబుభులకగుం
దగమూల్మూలగునెడనొ
ప్పగసుకవులసత్ప్రబంధములఁబరమేశా. 47

క. ఎట్టివిశిష్టకులంబునఁ బుట్టినసదసద్వివేక 'ములు' గల్గినఁదాఁ
గట్టినకర్మఫలంబులు! నెట్టినభోగింపకుండ నేర్తురెమనుజుల్. 48
వృద్ధివట్టు

లక్ష—పూనియకారాంతంబుల
పెనేలదుకనదియె పన్నుగనైజొ
లైనిలచి వృద్ధివటులనఁ
గానిరుదెఱఁగులఁబొసంగు గౌరవమణా

వికారమునకు.

మ. అను గాగాకృతికందకందళముభో - గైకాంతసారంబుయా
ననసర్వస్వమశేషవిభ్రమకళా స్వాంతేంబువితైకహా
హనశృంగారరహస్యమంగజవిజృంభావాహనాగ్రతేణం
బునరేకాత్మజమాటిగోగ్రతనపుడా భూపాలసౌందర్యమున్. 'కవికర్ణ'

ఉ. ఆకమలాక్షిరూపమహి మాతీశయంబుమనోహరంబుభో
గైకసరాయణుల్ పురుషులంగజుడప్రతికారచేష్టిత
స్వీకృతలోకుడట్లుగుటఁ జేయచుగంబునవారికెప్పుడుం
గాకెటులుండునిట్టియవ గాఢప్రపాత్తుమనంగనచ్చునే 'విరాటపర్వము'
సీ. ఎవ్వనిసత్యదా - నైకవిలాసంబు,
లూరీధారతులా పూరుషంబు 'పారిజాతాపహరణం'

కా. శ్రీకాశీనగరాధిరాజ్యపదవీ సింహాసనాభ్యాసితా
కైకగ్రామిణివిశ్వనాథుడుపితా - లాక్షిమనోభతఁ... 'కాశీఖండము'
ఓకారమునకు.

కా నీకంఠార్పితకాలపాశముశిరో నిఘాతపాతంబులం
కాకస్సంచరకాలరాత్రిగళబ - ధోదగ్రికాశాహిక
న్యాకారాగ్గుశ్చుశ్చువుంజనకక న్యంవేగమొప్పించిలో
'కైక' తానెనిరామునిన్ గనుమునీ కాబుద్ధిగాకుండీనన్. 54
'భాస్కరునిరామాయణము'

గీ వీటిపెద్దతలారిని శ్వాటికలికి! దిస్సమొలవేల్పుపార్వతీ దేవిపట్టి
కాలభైరువుఘర్షుర గణపరీతు! ననుసరించిరిమునులునా - కాకసులును, 55
'కాశీఖండము'

వికల్పయతి.

లక్ష—అ నలిగకారహల్లు నమలతోబొదలిది
జ్నుగముదిగ్నుగంబు నాగవాఙ్మ
నములువాగ్ననములు నాగగబ్బముల వి
కల్పయతులురెంటఁ గలుగునభవ. 56

క. జ్ఞానంబునడయుటకువా | జ్ఞానసహ లుసునిహితములు - గావిరతురుస
న్యూనితకాంతికొఱకువి! జ్ఞానంబునకాత్మనియతి. సలుపుదురుబుధుల్ 57
'కాంతిపర్వము.'

వ. కడమయీలాగే తెలిసికొనుచది. ఇందులకు

లక్ష—గీ. అమరనుద్ధతిపదముప ద్యములునిలుపు
 నపుడువకులిరు దెరంగుల నగుచునుండు
 వారిమహోగ్రాహవాంగణోద్ధతుఁడుశౌరి
 దనుజసంపద్ధరణగుణోద్ధతుఁడనశివ

58

వ. ఇవియు వికల్పయతులన్నారు.

అప్పుడు

సీ. ఆరివీరభటమహా - ధృతిసద్విగంపింప
 దురముననిచ్చిత దోహిహిదుఃఖి 59 'వసుచక్రత్రము'
 హలునకు.

ద్విపద అలఘుబలాదీగ్ధ నాకుంభకర్ణ
 తలదెగ్గినేసి యుద్ధతిమించి యున్న 'రంగనాథరామాయణము'

సీ. తరుణార్కకబళనో - ధృతిజూపెనెవ్వఁడు
 రుచులచేఫలనాహ రుచులచేత 'వసుచక్రత్రము'
 అభేదవత్స

లక్ష—క. కృతులపఫుభలువాక్
 యతినిలుపనభేదవిరతి యనఁగాఁబరగున్
 శతమఖిమఖినిఖిలమరు
 పృతితుత్తతచారుపరణ వనజాతశివా.

60

క. ఉరగకశేఖరమంసాఁ తరమునఁబడివేల్చుచునికె దలఁపకయచల
 స్థిరుఁడైపరమధ్యానా! పరతేంద్రియవృత్తినున్న - వానిశిమికున్ 63
 'అదిపర్వము.'

ఉ. వారలువారిభూరి వారముతోనవిమానమెక్కిరా
 గారఘునందనుండుగిరి కాంచనతోరణచిత్రకేతన
 ద్వాదశికానుమైననిజ పట్టణముత్సుకవృత్తిజొచ్చిని
 డారుముదఁబునన్ భరతు నాకృతివారినిలీలఁగొనన్ 64
 'ఉత్తరరామాయణము.'

క. తోరియనేకయుగంబుల | పారతపోయుక్తులయిన - వారికిఁబడయన్
 దూరమునీసభముజేసి! కారుణ్యంబంతకంటెఁ గడుదవ్వెందున్. 'అరణ్య'
 పబయోరభేదమునకు.

మ. త. ధీరులీధృతరాష్ట్రపాండుల తిప్రశస్త్రగుణుల్ప్రసి
 ఘోరుకీర్తులునాకునిద్దలు నొకగిరూపతలంపఁగా

వీరువారనునట్టిబుద్ధివి - భేదమెన్నఁజేయుగాం

ధాతిపుత్రశతంబునందుఁగ్న దాతెనుఁజాలయందునున్ 'ఆదిపర్వము'

ఉ. నేటికిఁజెల్లఁగాకరజ నీచరకోటికిన్గెల్గి నింఁబో

దాఁటికవాటచుల్ విరుగ దాఁచుటచేతులనీ టవోకమై

తీఁటలువోవరక్కసులఁ దీర్పుటరాముఁడొసర్పకున్నెపెన్

వేఁటకురావణాదిపుగ - బృందముఁదార్పుటలందుఁదార్చినన్.

67

'భాస్కరనిరామాయణము'

క. పరిజనములకున్ నీకున్ | ధరలోపసగఁబెచాలు లక్ష్మీ-వసగముం

గరముచితంబుగఁబొండవ|వరునకుధగ్నజానికిచ్చి|బతుకుముపుత్రా | ఉద్యో

ఉ. వాలికెమాపుమ త్తవన - బర్హికికొరపులాస్యశీలపై

వాలిచిపచ్చకప్పరపు వాసనతోడిమఁభారవిందతాం

బూలును మోవిసోవిపయి మోపుచిరాధికీకృష్ణసూర్తకో

పాలుఁడుబోవుఁగావుతన పారకృపామతిమఁత్రియన్నెన్ భీమఖండ'

లక్ష - క రలలకి భేదంబునయి

మ్ములఁగొందఁబువకుచర్చిత ము. లక్ష్మ్యముని

శ్చంద్రగతివారసికలుఁగిం

బలుకుదురదియెల్లకల్ల పర్వతనిలయా

70

కా. లోలంబాలకయోర్దుగుంకి యలంబులంబునన్

లోలంబాలకయోర్దుగుంకిబిసవ - ల్లల్ దున్మితూటూడికెం

గేలంబూనితటాలునన్నెగనెన ఊఁకాంబునాదాఁబుజా

ఊఁకాంబుజయించివాఁలయశ శ్రీఁదెచ్చుచందంబునన్ 'వసుచరిత'

వ. లోలంబాలకయోర్దుగుంకి యలంబులంబునన్, లంబాలక యనం

గా=విస్తారమైన అలకములుగలది యోర్దు గుంకి యిక్కడ నే రోలంబా

లక తుమ్మెదలవంటి అలకములుగలదని రేఫలకారములకు అభేదముఁ జెప్ప

చున్నారు. ఇటువంటి ప్రయోగములు మఱియొక్కడెఱు లేవుగనుక

రోలంబాలకయను పారముకాదు లోలంబాలకయనియె చెప్పకొనునది

కనుక రేఫలకారములకు మైత్రిలేదు నిఘంటువు! సమారోలంబ లోలంబా

రేఖారేఖాచకధ్యతే! తథామార్జారమార్జారౌ తరుణీతలునీతిచ॥ అనియు॥

క కే శాదిరాయయభినవ లీలామః రాంకచంద్ర- రేఖాంకుర.....

అన్నచోట రేఖాంకురమని నైవధమందున్న దనుకొనిరి 'రేఖా రేఖాచక

ధ్యతే' అని ద్వితీయాశ్వాసమందుఁ జెప్పినాడు గనుక 'రేఖాంకుర' యని

మూడోపాఠమే సిద్ధము.

72

ప్రభునామయతికి

లక్ష — ఆ. అమృతకృష్ణయస్య యయ్యయన్నయనని

పలుకుచోటనూదఁ బడకరెండు

చందములనువకులు జెందునుప్రభునామ

విరమణములనంగ వృషతురంగ

73

అచ్చకు

మ. జయధాతీసమయంబులన్ పలుకఁబరి రూమాగుతాడంబరా

క్షయగంహఃప్రవిజృంభమాణఘనని స్సాక్షోగభేరీస్వనం

బయియొడ్డాదిభయంకరోడ్డనరతా ర్యగైస్సశిర్షైః

ద్వయయల్లాడపుష్పారాసులకుబి - ట్టల్లాబదికృక్ముఖ 'కాశీ'

ద్విపద శ్రీకరరుచిసాంద్ర చిరయ్యోంద్ర

అకారవందరా - మయభాస - రేంద్ర 'రుక్మాంగదచరిత్రము.'

మ. అమలదాత్రమనీషమైనుభవకా వ్యపాదిభాగం

ల్పమునంబారగుండంగళావినుండనా పస్తంబమాతుగిండగా

తమగోళగిండమహేశ్వరాంమిరికమల దాగె కశీబండన

న్నమకుంగొమ్మనమంతికిన్ సుతుండది - కాఁఖ్యుడసన్మాన్యుడన్

'ఉత్తరరామాయణము.'

హల్లునకు

సీ. కూరిమితమ్ముడు గుఱుారివిభుడుకొ, మ్మనదండనాదుండు-మహితక్రీర్తి.

'విరాటపర్వము'

మ. అనతారాతివసుంధరారమణస ప్రాంగాపహరక్రియా

ఘనసంరంభవిజృంభమాణపటుదోః ఖడ్గద్వితీయార్జునుం

డనవేమాధిపరాజ్యభారభరణ వ్యాపారదత్తుండుపె

ద్దనమంత్రీశుండుమామిడన్నసుకుండే - తన్మాతుగిండేమాడగన్. 78

విభాగవడి.

'నైషధము'

లక్ష — ఆ. ఇచ్చెన్మృత్యుదుదోసె డేసీహెన్నులునేలు

డేసీమణులు నెలమి ద్విజాలకనగ

సరవిలోఁపమాణ సత్త్వాపదములపై

నగువిభాగయతులు గననివేశ.

79

సీ. నీవుచేసినదోషంబు నీకెయుండె! దీర్ఘదోషంబుమాకునిం - తేసియేల

మొగమునందున్న నీదైన్యముడఁజూచి కరుణజనియింపఁగాచితిధరణినాథ.

'హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము'

గీ. అప్పటికియ్యకొంటిగా కబ్జవదన
 ఋషులపాశంబులేయంత - లేసిననులు
 కొనరకాబోతునాబోతు గుర్రములాడ
 నడిమిలేచెయ్యదెసవచ్చె నాకునిపుడు 81 'క శీఖండము'

గీ. కొదమసంపెంగపూవుల గుత్తిపువ్వు! లావియొక - తెశ్వీవత్స లాంఛనునకు
 దర్శనచిచ్చమత్పయో - ధరములి త! లేసిగలవని తెలిపెను - లీలతోడ.
 'రాధామాధవసంవాదము'

అనునాసికవల్పు

లక్ష — క కవిసమ్మతులంగృహం
 టవర్గచతురక్షరములు గాపలిసున్నం
 గవసినయెడనణుల చు
 లవువయనునాసికాశ్చ గృహం మహేశా 93

క బలవంతుడైనవారికిఁ గాఁగఁగూర్చియున్న గృహమునందు
 కుక్కలకుంబారిమహిమం దలమెల్లనుజూచినాడ - నాడనరేంద్రా
 'మల్లిఖార్జునభట్లక్రిష్ణింధాకాండ'

సీ నిగమచోరకునిఖం - డించినయలతియో,
 యట్టిలోగిరివేచి నట్టియలతో 'నూరన్నపరమయోగివిలాసము'

ఉ హస్తగృహీ అస్తాము నందులిఖించినయట్టిసీలకం
 రస్తమునుబరింపుచును - నస్థిరధీగుణవైభవోన్నతుల్
 విస్తరిలంగఁగాలకుల వేపురలోకరియాలుఁడొప్పెన
 ధ్యస్తసిప్రపంచుడ గ్రహంబులలోనుడురాజుకై వడిక, 86
 'శ్రీనాథునివారవిలాసము'

శా. శ్రీరంగేశ్వరనాభిపంకజరజ శ్రీకంఠేజోశేంద్రత
 స్వీరాజతులచపాశిమంజరులకం - టెక సహ్యాభూభృత్రుటీ
 సీరంధ్రోజ్జ్వలగైరికద్రవముకిం - టెకవన్నెగావించెఁగా
 వేరీతోయముకృష్ణరానిడహితో ర్వీనాధరక్తప్రభవ్.

పారిజాతాపహరణము

కాకుస్వరవడి

లక్ష — క శోభయసంశయోగులఁ
 బ్రాకటముగఁబన్నలందుఁ బ్రబవించుస్వరం
 బేకాకువందుబొడముం
 గాకుస్వరయతులనంగ గర్వవిభంగా

దీనినెట్టులగ్రమ్మరింతుమ - దీయభాషిశమెన్నడు

న్నేనిమోఘముగాదుదిగ్ధర - జీతిపిందురైఱుంగఁగాన్. 'అది'

కా వానప్రస్థునిజంపియొక్కవడితో స్వర్నాధుఁడుండుగింకుధా

తీరినాధుఁడననెంతవాఁడటచా - రింపఁగనీకెంతనే

రేనినిపాపుకొరఁచువొక్కలయిత - పెండెప్పెసీకృత్యమ

జ్ఞానంబుంగడుకోడిచెప్పితివిప శ్వాత్తాపనిపుండవై 'రామాయణము.'

వడికి

లక్ష—క భావింపఁగరకుంక! రీవిశ్రమముడఁగఁజెల్లు గృతులఁగవొందున్

ధీవైఖరివిలసిల్లగ! భావజదుర్వహరణ పర్యతశరణా. 99

సీ. ప్రతిఘటించుచిగుళ్ళు పై నెట్టిచారిన, రీతినున్నవివీరి - మృదుపదములు.

'మనచరిత'

సీ. 'బొమ్మిజుండనిచా' రింపిపూజించికి,

దైవపాయనండుండ ధర్మయుక్తి 'సభాపర్వము.'

కా తృప్తాతంతునిబద్ధబుద్ధులగురా ధేయాదులన్నచ్చిశ్రీ

కృష్ణుంకేవలమన్త్యుఁగావలించిమ - ద్రింపంగనుత్సాహవ

ర్థిజ్ఞులమృగయోధులండకటధా త్రినాధయూహింపుమా

యన్ స్త్రీపంబునఁగట్టవచ్చునెమద పూర్ణోగళుండాలమున్ 102

'అధర్వణభారతము'

సీ సీ రాయవేశ్యాభుజంగవీ రప్రతాప

భాసియల్లాడనృపువీర భద్రనృపతి

సర్వసర్వంసహామహా చక్రభరము

పృథుభుజావీరమునసంభ - రించుటయును 'భీమఖండము'

చక్కటివడులు.

లక్ష—క అభినవగతిగృతులంబుపు

బుభులకుఁజక్కటియనంగ మూయతిచెల్లన్

బుభువిభునుతివరజాంబుజ

యభద్రజుజవిభంగకుకు— టేశ్వరలింగా. 104

సీ ఉరగవల్లిగాఢ పరింభణంబుల,

బోకమాగిలుసాంపు - మరువుకొనఁగ... 'కాశీఖం'

సీ. గీ. భువనబీజంబుకైవల్య - మోక్షదాయి

యఖిలకల్యాణకారివి శ్వాద్భుతంబు

పూజకొనియెనుమరభిదం బుజభవాది

దేవతాకోటిచేస ప్ర త్రిబృంద

108

‘భీమఖండము’

గీ. పెక్కు మాయలువడివీచి బ్రేక్షోగ్రనంగ

వరలివారదిలోపల వైవనతఁడు

ముక్తికేళాంబరోద్భవ - భూషణడగుచు

బడిరసాతలగతుడయ్యె బ్రతుడుకి

‘భాస్కరనిరామాయణము’

గీ. అగరువేవిలివిరవాది యామతీగె

మల్లియలుగొజ్జెగలుదాక మెల్లమొగలి

మొదలుగానివియెప్పుడు - బూచికాచి

యుండుతోటలమీనుఖా నుండునిలిపె.

108

‘యయాతిదర్శిత’

క. అనియతని భ్రమయనడచుచు | మనుదత్సతినిలిపించనిన - భూజముకడకుం

గొనిపోవనచటనదిలే | తునికీబునశ్శోకవహ్ని నుల్లమెరియఁగాన్

109

‘అనంతుని భోజరాజీయము’

క. అత్తరివిటనాగరికలు | చిత్తములువసంతకేలి చివురొత్తంగా

మొత్తములుగట్టితరిచిరి | ముత్తెపుజల్లులకుదోడి - బూరటగొమ్మల్

‘నాదనసోముని వసంతవిలాసము’

చ. పరివయుగాగనేలెనిర పాయచరిత్రునిశతుక్రికానన

స్ఫురదురువీతిహోత్రునిస - ముజ్జ్వలమేరుసమానగాతునిం

బరమపవిత్రునిన్ మునిను పర్వవరశ్శుతిపాతునిన్మనో

హరఫలశేనుషీకబలి తాంబుజమిత్రునివాయుపుత్రునిన్. ‘శ్రీరంగపురా’

నసమాస నభోసమాసయతులు

లక్ష—తే. సరవినసమాసనభోసమా సములుకృతల

నచ్చుపాల్లులురెంటికి నగునుగులు

నాకలోకాధిపతణు తాంఘియుగళ

నాగశేయూరసంభృతా నంతభువన

నభోసమాసమునకు. పాల్లునకు

క. మునువెరతు నేయమిరలు | ననునేసినఁగానియనుడు - నాశేశసుతుక

ధనురాచార్యుడుడెబ్బది | సునినితబాణంబులేసెఁ జూపఱుబెగడక,

‘విరాటపర్వము.’

గీ. ఎన్నకకురోమకూపంబు లెన్నిగలవు | దివ్యవర్షంబులన్ని నూరించుసాధ్య

నాకభువనంబునందాత్మ - నాధుఁగూడి | వెరపొకింతయులేచి చుప్పరికొనేని

‘కాశీఖండము.’

అచ్చనకు

ఉ. హోకటదర్శులై నొకల రాయనిలక్కపాటి నాజిలో
దాకునిరోధి నైనయముము దలబొదవన్ పరియింపవచ్చుచో
నాకసమెల్ల గ్రంథమును నంచితదివ్యవిమలసంపదర
న్నాకవిలాసిచరణ - పాంసకుభూరిరూపారూపధ్వనుల్ 114
‘గవరాజి’

సీ గీ. రాజసము తేజరిల్లినీ రాజుగూడి
యింపుసాంపులు వెలయుగ్రీ డింపకలదె
నాకలోకరంబువారల - కై నలేని
యలఘుతరభోగభాగ్యముల్ గలవలంబు 115
‘జయవిలాసము.’
నాస్తికశబ్దమునకు. హల్లునకు

శా. అనిష్టానిధిగేహాసీమనమరే యాలించినంతాలు నెం
తేనాగేంద్రశయానుపుణ్యకథలున్ - దివ్యప్రబంధానుసం
ధానధ్వనిమునాస్తికాకబహుతా - నాస్త్విత్తానాస్త్విత్తా
పోనాస్త్విదనసౌమ్యవంచకృపయా భోక్తవ్యమన్యటలున్ 117
‘ఆముక్తమాల్యద.’

అచ్చనకు.

సీ గీ. తిల్లిదండ్రుడైవంబు దలపగుండె
కాడెయితఁడేమిచేసినఁ గనలదగునె
నాస్తికాధమయోగియా - న్యాయశృతి
నాస్తితత్త్వగురోగపరం బనగవిసవె. 118
‘శృంగారషష్ఠము’
నక్షో సమాసమునకు
హల్లునకు.

ఉ. మొగ్గెడువాహనంబులును మోములు ద్రోళ్ళఁగఁబాయవాజులుం
డిగ్గితొలంగునైనకుల - నేకులుకష్టపుపాటుచొప్పుడన్
మ్రగ్గునిడంబులుంగులము మాటికి నెంచియెదిర్చియెంటిమై
మ్రగ్గెడ వారు నెకురుధ రావరుసైనయమురూపుమాయగన్. 119
‘విరాటప’
చ. మలచిపయోజకోశముల మాడ్చి నొసర్చినపద్మరాగపుం
గలశపుటెట్టిడాల్ బొమిడి కంబులతో నపరంజియొడువి
ల్లలనలవైజయంతముజ లంబున గెల్వఁగదంపితంబులై
నిలచినమాడ్కిమాడువుల - నేకులుల్ల సిలులంబురంబునన్ 120
‘ఆముక్తమాల్యద’

అచ్చనకు.

గీ. ఇచ్చిధంబునమఱియున - నేకగతుల

లలితశృంగారచేష్టల లాచిలాచి

చూచుచున్నట్టిప్రహేళిక లాచిమునికీ

మనసుగురగురమనియె యు మునియెనొడలు.

‘కవులవృత్తము’

గీ. చిత్రగింపుయనానందం సిద్ధమైన | యొక్కపుణ్యేతిహాసము - నూనచరిత

కళిగిరిరాజసంపత్తి స్థితివిశుద్ధి | రత్నలింగేశమహిమవి భ్రాజితంబు

‘కాశీఖండము’

ఉ. అశ్రితపోషణాబున - సంపదలసమున్ననీషివి

ద్యాశ్రమతిత్వవిత్వమున దాగుజాభితిన్ సురుక్షవి

ద్యాశ్రమ్యగర్భగర్భము హామహిమన్ సుహినోష్ణసర్వలా

కాశ్రియుఁడాదిరాజానిభుఁ డత్య్కలంకనరిత్రిసంపదన్ ‘అదిపర్వము

నిత్యసమాసవళులు

లక్ష—క పదమువిభజించిచెప్పఁగఁ

బొదవనిదియననశబ్ద మునవిగ్రహముం

గనిలంమఁదియుభుజగాం

గదనిత్యసమాసమండుగ్ర మనలగుసార్వభౌ

124

గీ. బాదరాయణనారాయణ బాదులునుప

రాయణరసాయజినార్ద నాదిశబ్ద

ములునువాతాయనపదంబు మొదలుగాఁగ

నలరునిత్యసమాసంబు లగునునభవ.

125

వ. వీనిమీదవచ్చిన యతులు నిత్యసమాసయతులు. అచ్చు హల్లులు రెంటిను వచ్చును.

నారాయణశబ్దమునకు.

ఉ. పాయకపాకశాసనికి - భారతభారరణంబునాటినా

రాయణునట్లుదానునుధ - రామరవంశవిభూషణుండునా

రాయణుట్టువాఙ్మయధు - రంధరుఁడుండనకిష్టుఁడున్ సహ

ధ్యాయుఁడునైనవాఁడభిమ తస్థితీదోడయనిర్వహింపఁగన్ ‘అదిపర్వము’

వ. ఈపద్యములో అచ్చుహల్లులు రెంటికిని యున్నది

రసాయనశబ్దమునకు.

గీ. మఱిమాత్రంబెప్పిల్ల మఱిపేరు | పేరువలెగాదుకారదా పీఠకంబు

వారీశోపలపినవీరు వాక్యసరణి! సుసులకు నెల్ల కర్ణర - సాయవంబు
'జైమినిభారతము.'

అచ్చనకు.

క. రాయంచలగుండె బెదరు! మాయామంత్రమువిముక్త మానశ్శుభిక
త్యామతిమయూరకర్ణర! సాయనమనఃపథమజలధ - రారవమెనంగెన్.
'ఎఱ్ఱాపగడ హరివంశము.'

జనార్దనశబ్దహల్లునకు

ద సాగియే యున్ వినుజ - నార్దనయెన్నడుబొంకువలగద
త్యగణితవిక్రీణా బల ధైర్యసమగుల మెల్ల భంగి గా
లగతిదలంగ (దో)వగు బలంబగునే యగుగాక నీకు మె
చ్చగనిల బాణినిచ్చెదము సుగ్రీవ-మచావునకాత్మ నేమియున్.
'ఎఱ్ఱాపగడ ఆరణ్యపర్వము'

అచ్చనకు

చ. అపుడువిగించిగూనుగద జ - నార్దను నెయ్యపుపాలుగంటింజా
చిడడతి నీమనోరమంబు జేకొనుమిప్పుడు నీమెత్తునా
నసరిమితప్రహదభరి తానయ్యె వెసనిచ్చెవేలుపుం
ద పసికిరత్నభూషణు తానముల్గియునిష్కర-యంబుగన్. 130
'పారిజాతాపహరణము'

వాతాయనశబ్దహల్లునకు.

శ్రీ తరుణుల బతులువా-తాయనంబులచుట్ట,
మలరవేబోకల మలయుపవన .. 'విరాటపర్వము'

అచ్చనకు.

శ్రీ తనయశోవిశదము క్తాసాధపాలికి,
నంబుదాయనమువా-తాయనముగ... 'వసుచరిత్రము'

లక్ష—గీ స్వాంతివేదండమార్తాండ సాంగములు గ
వాత్సకర్ణాటపదములే కారితశబ్ద
మరయునాపాశనసదంబు నటురెరెండు
తెరగులవిరామములగు తిపురమధన. 133

న విశ్వామిత్రశబ్దము యిటువలెనే నను గును.

స్వాంతశబ్దహల్లునకు

ఉ. స్వాంతముబాహుగర్వఘన-సంతమసాంధముఁగాఁగ శృంగయా
వంతయులేకకీచకుండ హంకృతిముంగిలి నాగమంటపా

భవంతరసీనుఁజొచ్చిదరి యంజనియారసీ సజ్జగాంచి య
త్యంతమదావహంబగుడు నందురయంబున గేలుసాజేగన్

134

‘పిరాటపర్వము’

అచ్చునకు

గీ. అధిఃరోషకమయిత-స్వాంతఃకై న సరఃతికివిన్నవించకు నాయస్థ
తైత్త్యదోషోదయంబునబరుసనైన జిహ్వకునుబంచదాదయఁ జేయగాదె.

‘నైషధము’

ఉ. సంతతభక్తియుక్తిగొని సాగకయందెన నుండనిమ్మ వై
త్యాంతక పాదపద్మముల’ యందునొకొనొక చప్పుడే నిజ
స్వాంతము దద్దుణాభిరంజ - కైరుండవ్వెడు ఒకొప్పు వా
డంతకు ఏదప్పటాలి గల నై ననుజూడఁడు భూవరోత్తమ

136

‘శృంగారవృత్తము’

వేదండశబ్దహల్లునకు.

ఉ. పాండ సృపాలనందినులు పాననిముగ్గజేసియుట్లు భీ
ష్ముండుగడంకమైనను చోటికి జక్కటిగాగ్రదోచి యొం
డొండ కడంగిసేస తన యంబుననుబ్బంగ నన్యనైన్య వే
దండముఖాంగముల్ తృణవి-తానముగాగొని నిర్వికారుడై.

‘భీష్మపర్వము’

అచ్చునకు

మత్తశోకిల దండితాహితవీరనూరి ని-ధానదానవిధానో
దండపార్థశరాక్రమప్రియ ధామదక్ష్మిపూతా
ఖండపాండుయశోనిధీపర గండభైరవవైరి వే
దండతండవిదారిఘోరత-రాసిభాసిమజార్గళా.

‘ఆదిపర్వము’

మార్తాండశబ్ద హల్లునకు.

మ. ధరణీచక్రమదిద్దిరందిగేమా-ర్తాండుండకుంఠభవ
త్కిరణుండయ్యెడికావితానమువడం కెన్మిన్నదర్శన్మహీ
ధరసంతానములోలిగక్కుదలెను ద్రాక్షాంతంబులైయంబుధుల్
పోరలెన్గట్టులమీదబిట్టపిడుగుల్ మోసెన్మహోగ్రిగతన్

‘ఆదిపర్వము’

అచ్చునకు.

సీ. గీ. వలువదుభయంబువారెంత వారలైన
నట్టివారలుమనకగ్గ మైనవారు

వారునిరయంబునకుఁగాఁపు వచ్చుచ రి
లనుచుబుద్ధిగఁజెప్పెమాఁ-రాండ్రునుతుఁడు
సాంగశబ్దహల్లునకు

‘శృంగారవ్యవము’

సీ సాంగంబులగు చున్న-సకలవేదంబులు. జనివెనశిఖిలో సకలధర్మ .. 141
‘ఆదిపర్వము

ఉ హంససమానగామికిని నట్టివిమూతనగర్భశుద్ధికిం
బు సపనాదికృత్యములు భూపశిఖామణిగూర్చునందు
శంకితకర్మకర్మరతి-సాంగముగానొనరింపఁవ్వయో
త్తంతుఁగు చారునింగనియె దర్శింపిందిరిగన్నకైవడిన్ ‘శృంగారవ్యవము’
అచ్చునకు

అ సకలకురుకుమార చాపశిఖాచారుణి దానినుస్సహుండు-సాంగవేద
వేదనీతిశాస్త్ర విదుఁడు ... .. ‘విరాటపర్వము’

అ సాంగవేదవేది-యగుపురోహితుఁడెప్పు
నగరమేలఁలయుఁ దగవుఁగృపయు
జక్ర-టియునుగల్లు సమచిదప్సనములు
నరులునరయఁబనుచు నదివిభుండు 142 ‘శాంతిపర్వము’

ఎ సాదరసాంబశబ్దములును నీలాగే నడగును
క ఇదిబ్రహ్మవిశిష్టనకున్ సదయుండై తెప్పెనతఁడు - సాదరముననా
రదునకువిదితముచేసిన మదాత్మకుండేటపరచె మహనీయకృపన్ 143
‘శాంతిపర్వము’

క. ఈదృశసుగుణాకల్పన! తాదిమభాగవతహితమ మంచితిచర్య
హ్లాదితఫణితెల్పునకున్ సాదరజల్పునకుసత్య-సంకల్పునకున్ ‘వరాహపురా’

అ సాంబుఁబాయుమనుచుఁ జారుఁధేష్టుండేగి
వేగవంతుఁడాకి వీరకొత్తొడ .. 147 ‘అఞ్జనపర్వము

గవాక్షశబ్దహల్లునకు

చ వనితయొక ర్మున్మోనిగ-వాత్సలంబులనింతులుండుటం
గనుఁగొనజోటిలేమినొక కార్యముపేరిటబాలనోర్పువం
చనదొలఁగంగనిల్పిరభ సంబునదత్సతిజాలకంబుచే
కొనిహరిఁజూచెగేకిసలు గొట్టుచుబోటులుదానినవ్వఁగన్. 148
అచ్చునకు ‘పారిజాతాపహరణము’

చ. అపుడుసమీరచోరుఁడుగ-వాత్సపుగన్నపుగండిదూరియ
త్యపరిమితాభేదపరి తార్పితకోమలమంచకస్వప

ప్రపలవిలాసనావదన సౌరభవిత్తముదోచుబల్కినీ
విజినముచేరవెంటగులు వెళ్ళేమదాభిభటప్రతాపమోల్.

187

‘కట్టవరపు చిట్టిరాజు ద్వాదశరాజవర్షిత,

కర్ణాటశబ్దహల్లునకు

శ్రీ. సునుమంబుద్దినచీరకొంగువొలుయుం గ్రోవ్వొలుపొలిండ్లపై
శ్రీసరింబల్పులుసోవేణియనటూ శేశంబుపైరాయంగా
పసనెన్వాడొయొకం రాత్రిసుగతి సౌధిందంబున్నిన
వృసివాల్వొక చుక్కొక్కొక కర్ణాటాంగనంగంటరే

188

‘క్రినాధుని వీధినాటము’

శ్రీ. నాటము

శ్రీ. లాటిచంగ-చచ్చచోమహిళా గానంసామగ్రిక
వ్రాటికికళాసరస్వతి శ్రీ-గానంపురీమల్లికా
పాటిమంజ గౌరవామనయనా వేదోహం లియె
పాటంపరంగునీ మిగలంగరణీ శ్రీ-గణేశసాహిత్యే.

‘భాస్కరరామాయణము

శ్రీ. గాటిఘోటకరత్న ఘట్టనమిళద శిష్టకళ్యాణఘం
టాటంకారవిలుగెటారి మహోన్నత హిక్షోణిభృ
త్తోటిథోకితకుంభినిశిరమహాసూటా వీర్పుటక
ర్ణాటాంధ్రాధిపసాంబరాయని తెను-గానీమబహ్మయువె॥

‘క్రినాధునివారవిలాసము’

వికాంతశబ్దహల్లు

శ్రీ. కామభోగమృలకును నే-కాంతగృహము
పాలిచిపాలిచియుధర్మార్థములకునితియె
యాస్పదంబుసవగ్రతయానిరుద్ధు
లైనజనుటంతయును నొప్పువప్పురంబు॥

‘ఆదిపర్వము’

189

శ్రీ. ఊర్ధ్వలాంగులమత్యున్నతధ్వజలీల,

గ్రాలుచుండంగనే-కాంతయోగ

విదనున్నిధర్మనిర్మలు హనుమంతు

‘ఆరణ్యపర్వము.’

శ్రీ. కాంతల్లుక్తిమతీదీనగేంద్రభవముకారత్నరాజం దదే
కాంతస్వచ్ఛశరీరయుక్తినగజా-కల్యాణజేశ్వార్వ
శాంతులోనించిరిగాకకానియెడలొకళ్లా ఘృసౌభాగ్యవ
త్కాంతాలొకమణికమణీశతముచే గ్రేసేయంగాముగ్ధలే॥

‘వసుచరిత్ర’

అచ్చ

ఉ || ఎఁతయుప్పొద్దులైతమకు నీవొకరుండవెత్తేపగాఁగన
త్యంతముదంబునక బ్రతుకుతిల్లినెదండ్రనిమజ్జగించని
చ్చింతుండవై సదాధ్యయనశీలత వారియనుజ్ఞలేకయే
కాంతమ యిమ్ములన్వెడలి-తిక్కటిసీవుగరంబుఁగూరతక

అరణ్యము

ఉ . ఇంతిలుండు లుండ దెగు వెవ్వరివేడెదుభూసురేంద్రయే
కాంతిమునందునున్న జన-రాండ్రనెపంబిడిపట్కరించులా
గింతియకాక .. ..

మనఃపట్టిక

ఉ అంతటపారిజాతకుసుమాగతినూతనదివ్యవాసనల్
వింతలునేయఁదావియిదివిస్మయమంచుముసుంగుదోచియే
కాలెగ్గహంబునల్లడల-నారసి.

“పారిజాతాపహరణము

అపోశనశబ్దమునకు

సీ గీ ఎసఁగబాత్రికనోగిరంచెడక నూన్మె
యతిరయంబునఁబరిపేచమాచరించుఁ
ద త్తరముననాపోశన-మెత్తబోయి
భూసురు డైతును త్తరా-పోశనంబు.

‘కవులవృత్తము’

గీ పోసిరాయెల్లవారికా-పోశనంబు
నారగింపుఁడు రెండ మికమృతమస్తు
ప్రాద్దువోయిందినుండ నిబుజ్జగించి
మ్రొక్కెనంజలియొత్తయమ్ముడుకపడతి

, ‘భీమఖండము

వ. అచ్చురకుసుతిభయ

విశ్వామిత్రశబ్దహల్లునకు

మ హరికోదండవిఖండనుండుజనక ట్కొద్దీశుజామాతభా
స్కరవంశాగ్రణిజానకీప్రియుఁడువి-శ్వామిత్రయాగాహితా
మరసంహరి ... .. ‘భాస్కరరామాయణము’

ద్విపద చనిమహాతేజువి-శ్వామితుంగనిన
గనుగొనిపలికనా గాధినందునును ‘రంగనాథ రామాయణము’

సీ. సన్మునీశ్వరుఁడువి-శ్వామితుంగఁడతిఘోర,

తపమునేయంగద త్తపముపేర్చి.

‘అదిపర్వము’

సీ. ట్కొచ్చక్రమెల్లవి-శ్వామిత్రమునికిఁగా, మణికినొచ్చిన మంచిదాత

‘హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము’

- ద్విపద అనిచెప్పిపీడ్కొల్పన్ చోటువాసి
జననాథుడగుగవి-శ్వామిత్రుడెరిగి 'హరిశ్చంద్రకథ'
- అచ్చు
- ద్విపద ఎక్కడగురుడని యెరుగనినీకు
నక్కరగురుడువి-శ్వామిత్రుడయ్యె. 'రంగనాథరామాయణము'
- ప. మరియును
- ద్విపద. అవధారుదేవవి-శ్వామిత్రమాని
తివిరివాకిటనేగు దెంచియున్నాడు 'రంగనాథరామాయణము'
- మ. తనసామ్రాజ్యముబాసినంగులవధూ త్రంసంబువర్జించినం
దనయుండిల్లినహీనకృత్యములచే తక్షదుర్దశల్పించినకా
వనటంగుదినసానరేదుఁడుమనో వాక్కాయకర్మంబులన్
దన్వతంచాడననాప్రతిజ్ఞవిరువి-శ్వామిత్రచిత్రంబుగన్ 168
'హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము'
- ద్విపద పటురయంబునఁగూడ బరచియా రాజు
నటుచననీకవి-శ్వామిత్రుడనియె 'హరిశ్చంద్రకథ'
- లక్ష — క అక్షైహిణియనఁగామరి
యక్షోహిణియనఁగగృతుల నాతోవ్యత్వంబుల్
లాక్షణికులుయతులితుదురు
దక్షాధ్వరభంగపాణి తలసారంగా
అక్షైహిణి
- సీ సందడింపుచుదశా-క్షైహిణిసైన్యంబు,
లనిశంబుగొలగొల మనుచునుండ 'జైమినీభారతము'
- అక్షోహిణి
- శ బాహుబలగర్వభీముఁడు! సాహసరసికాత్ముడైన సాత్యకియుమహా
గాగ్రావభూమిసహస్ర! ఖోహిణులట్లగుటమీరు-చూడరెయెందున్ 181
'ఉద్యోగపర్వము'
- లక్ష — క జ్ఞాపనకారమువిరమణ
మైకొందరికృతులయందు నలరుచునుండున్
లోకావనవిలసత్ప్ర
జ్ఞాకౌశలనిఖిలదివిజ-నాయకశర్వా
ఉదా—
మలనల్గురంబడసె నూరిజనన్తనతనభావితీ

జ్ఞానులపట్టగర్భవత్ సంబులు ను ను పోయి వారిలోన్. 183

‘పాపులారిమల్లనగణితము.’

క. శ్యామమునకంబులగాలున కై ననునాకొన్నిచగ నగున్నముదు
ర్యాననుండై పెట్టకయి జ్ఞానంబునంగడపెనేని నరకమునబడున్. 184

‘రుక్మాంగదచరిత్రము.’

అనియొక్కనగుంబింక శబ్దప్రకరణంబెరిగించెద

శబ్దప్రకరణము.

లక్ష — క పూపుపుపుపువుపుపున మూవిశిమామిశిమనంగ మావియనంగా
దావుదవుదవుదాయన గా కలముంగ్యసులయందుగొరీరమణా.
ఉదా—

పూపు

కా ఆవామియమనోహ రాకృతముచు ఘోర్ములు ను ఘోర్మున్
లావణ్యాధిచనిచ్చలంబుమెరుగొ న్వింబూనియింది దిర
జ్యావర్తియగు శంబులువా స్త్రీ పద్ధతిజాచినే
‘పూపు’ మా పులజోదుపుచ్చుకొనియెం బుండ్రుతోదండమున్. 3
‘నైషధము.’

పుపు

క. శ్రవణానందమయ్యెను ధవళాయతనేత్రగుణము ధన్వీపతికిన్
శ్రవణావతంసమయ్యెను ‘పుపు’ వింటిగుణంబునపుడు పుష్పాస్తునిశున్.

పువు.

క. ఇవిధమునదాముగొని చివ్వలయోగిరపుడపని చెట్టైనగూడం
‘బువుల’ సరులంజుట్టిన యివ్వభునిచెరంగువిడిచి యల్లననగుచున్. 4
‘పారిజాతాపహరణము’

పూ.

సీ. పసపుగొమ్ములతోడి-కుసుమపూవన్నెయ
నిద్దంపుజుట్టంబు నెరికెగట్టి 5 ‘కాశీఖండము’

మామిడి.

ఉ ‘మామిడి’ ప్రహరణికందనిగ మృతతయాగ్ధసమృద్ధిచార్యతీ
దేవికుచంబులంబదను దీర్చనికమముదిక్రికాజగ

జీవనరణనబంబు శ్రీనిధిం విపురీశ్వరుండుమూ

దేవమనెట్టినందనుని తిప్పగృతార్థనిజేయుగావుతన్

6

‘శ్రీనాథునిహరవిలాసము’

మామిడి

నీ మినుకులు పెసలు ‘మామిడి’ తాల్చడమెకామ,

అల్లంబుతమలపు టాకుకట్లు ‘దత్తాంగదచరిత్రము’

మావి

చ. ఒకయెల ‘మావి’ క్రిందమరుఁ డొప్పునఁగానఁడుం డెసయ్యెడన్

‘విజయవిలాసము’

దావు.

ఉ. నావుడువాయునందనుఁడు నంద-పొమ్ముచమూవధూటిసీ

కైవళ్యైవలెస్సయట గాకనినుండలమి’రేసేదా

‘దావున’ నిచ్చిమద్దునగ దాహతిజేపముడఁడు

‘జైమినీభాగము’

దవుదవు

క. శివనింద నేయుపాతకు! ‘దవుదవుల’ జూచితొలగఁ దగుశైవులకున్

శివనిందాపరుపలుకులు! చెవియొగ్గివినంగలదు శివభక్తులకున్

10

‘కాశీఖండము’

ఉ. సందడియధ్వరక్రియక సంగతిమేనెబటబులొడచెన్

గ్రందడియెలమేనతగ కార్డుకహనుడనెకడంగిమీ

మూఁదరనిల్పెదనొగతువు మట్టియబొడలెబచండచైత్యరా

జించెగ ‘దవుదొల్ల’ వెన్నెనొచ్చెదఁబెంచెదమీకుమోదమున్

11

‘ఎఱ్ఱాప్రగడరామాయణము’

లక్ష — క శేఖాకూని

శేఖాకుళిశేఖకులియుఁ గీ రింపకెశా

శోలియుననందగుదీర్చిక

సాశీకభవాదిదివిజ నాయకభర్తా.

12

శేఖాకులి

మ. బలుకప్రంపుటనంటికప్పురపుది పృథ్వియుహ్నింగుజా

ల్లలగొజ్జంగులనీరసజ్జకవు ‘శే ఖాకూలికిన్’ డిగ్గి.

‘వసుచరిత్రము.

శేఖాకులి

నీ. ‘శేఖాకుళిల’ లోని కెందమ్మతూడులు వింతగానజునెక్కి రింతసమర

‘భైరవునిశ్రీరంగమహాత్మ్యము.’

సీ సారమైహిమజలా పారమైపూదేన నెరయ శశాశుశుల్ 'నింపవలదు.
' వసుదర్శితము '

కేళకూళులు

గీ అబుధులు 'కేళకూళులు' కు లాదలములు

మేడలాచక్రగిరిచాట్టు గోడగాగ

నవనిఁచాలించె శుద్ధాంత భవనమట్లు

కీతికాలక్ష్మీకళశ్రుణుడా కీతిసగుండు 16

' కివికర్ణరసాయము '

కేళకూళి

సీ కుక్కులేశ్వరు 'కేళకూళి' నుద్భవమయిన,

మణికర్ణికనాస్ర మజ్జనములు

' కాశీఖండము

లక్ష—క. మోసలయనమోగసాల

మోసాలయనంగ గావ్య ములబలుకదగున్

చ సిగదలసావిడికిన్

వాసవముఖనిఖిలదివి వద్యమహేశా

18

ఉదా—

మోసల.

చ ముద్దుమరందికృష్ణహరి 'మోసల' గార్యభగంబుదీర్చగా

గద్దయమీదను డ్రితిజ గంబులు నేలుతొనంగవెల్లవే 'నై వధము'

మోగసాల

సీ 'మోగసాల' నున్నారు జగతీసుకుంద్రులు

గ్రాసార్థలగుచుఁ బెక్కండ్రతిమల్లు

' కాశీఖండము'

మోసాల

సీ, శాలాగ్మనగరి 'మో సాల' వెదకి

21

లక్ష—క వాటిమొక్కనులంజెల్లును వేళమువై శరీరవనంగ వేడియేడి

మీలనమీనులనంగా జాలంధరమలనికాట సంహరణశివా

22

వేళము

ఉ. వేసినవేటినులుండక 'వేళము' దాటిపిరిందికంటిబా

హాసముదాయమధ్యమన కరకతనాభవునిందగుల్పడన్.

23

' రామాభ్యుదయము,'

వైళము

ఉ. అంగమతోడగట్టిమిక యజ్ఞవిఘాతకచోరునెందువో

వంగలవాడవిడికనిటు 'వైళము' తాపసశేషధారివై

... 24

' ఎఱ్ఱాప్రగడరామాయము

వేడి

క. ఓడితిమెయే మురణమున! గ్రీడికిగడించిరాక గెలుపేయతడున్
 'వేడి' డాగెనొకోమా! తోడిబవరమిట్లాదానుఁ దొలగఁజనునే॥

‘ద్రోణపర్వము’

కా యీక్షోణికోనినుఁబోల సత్కవులువేరీ చేటికాలంబునకా॥ “కాశీ”

మీలు

సీ మగ మీల నఁగజాలు-తెగగీలు ననువాలు

కనుగవకొకవింతకాఁ తియ్యెగవె ...

‘పారిజాతాపహరణము’

మీనలు

చ కొలఁకు శేవచ్చియను కూలతటంబులనిల్చి ముగ్ధల
 య్యలిషలవేణుయ్యెడని జావయవప్రతిబింబశోభగాఁ
 దలపుచునుల్ల ముల్వాదలఁ దప్పక చూడఁదొడంగిరందులూ
 జుజుములన్ మృణాలముల జ్ఞకయుగంబులగండు ‘మీనులన్’

‘కవికర్ణరసాయనము’

లక్ష—క కొమయఁనగగొమ్మయనఁగా

బొమయనబొమ్మయనమరియు బొరపరయనఁగా

వ్యముల్ బయోగింపందగుఁ

గుముదహితార్థమరధాంగ కుక్కుటలింగా

29

కొమ

సీ. ఎల్లెడఁజదలేటి యిసుముచేనచ్చర ‘కొమ’ లిగువెన్నెల కప్పలనగ... 30

‘పారిజాతాపహరణము’

క కమలములనుజ్జగించుం గుముదంబులబుజ్జగించు ‘కొమ’ చూపులుపు
 న్నుమచందమామవెన్నెల! కొమరంతయుబుడికిబుచ్చు కొనఁజాలుసుమీ,

‘విజయలిలాసము’

వ. కొమ్మగులభము

బొమ

సీ. జగములాక్ష్మమ్మడి సాధింపనైతిన రతిమన్యధులవింసు-లతిన : బొమలు

‘నైషధము’

బొమ్మ

చ బలబలవేగచేపకడ బంకజ దీర్ఘ క దీర్ఘమాడనె

‘చెల్లులును దానునిందుమాఘ శేషవిభూషణబూజనేయుని

చ్చలు దెలిగన్నులు నొయలక చన్నులు మోహ్యులు' మీదవారిలుకుం
తలములుజూచిపొరులు మనంబునమప్పిరు నారచుండగన్. కాశీఖండము' పర

సీ. బొములుకన్నులమీద బొదలివారికమున్న,
'పర' నేత్రీములకడ్డ పడకమున్న. . కాశీఖండము'
వ, పోలెదా

లక్ష— అ పంపెనంగగృతుల సంపంగిసంపెంగ
సంపెంగయనఁ గన్ జనునంగప
కొమగునిగనురి నొజ్జె గగొజ్జెగి
గొజ్జెంగయుననంగ గూ నభవ
స పంగి

35

ఆ. నాతిచన్నులు వేగున నమనువడఁగ
నధిపువా తెర తెల్ల నా కందుకొనుచు
పసిడిగి న్నెయలొని 'నల పంగి' నూనె
వనితదలయూటెనినహాని వల్లభ
చెంగ

'చలిభాతము'

ఉ. కంపనతీలమైనను గా నియాడ గ వచ్చునుంబున
ర్తింపలలాటరేభించు రింపగహరలతా మచ్చులు
తుంపెనలాడంగఁ గన్న దధ్వనితాళగతింజెలంగఁగా
'సంపెంగ' నూనెయంటెనొక చంద్రనిభాననకంపవైకిన్ 'పాజాతాపహ'
గొజ్జెంగ

గీ. బహుళకన్తరికామేఘ పటలమునకు! శీకరాసారమయ్యె 'గొజ్జెంగ' నీరు
వలుదవడగండ లయ్యెన వర్ష మునకు
కామినులుచక్కకర్పూర ఖండవితతి
గొజ్జెంగ

'భీమఖండము'

గీ. దేవికియొసంగగావను దేవుడపుడు
చంద్రకాంతపుగిండి 'గొజ్జెంగ' నీట
పసిడిపల్పెంబులొపదా బ్రములుగడిగి
తనదుమేనల్లునికికన్య ధారబోసె
గొజ్జెంగ

'విజయవిలాసము'

ఉ. 'గొజ్జెంగ' నీరుచల్లెనొక కోమలియొక్కలతాంగిద్రిప్పెలా
మజ్జకతాలవృంతమొకమానిని...
... 'నైషధము'

సీ మలము పోదరశబం భలపలత్వగ్నత,

శ్రీమిందు శైవుల 'గొ' జ్జైగులు' మెరయి... 'అము క్తమాల్పద' లక్ష — ౪. ౨౨ ఎయునుబోర నీల్లుటయిలుగుట

నెగయుటయునుమింటి నెగయుటయును

నంటిపంటనాగ ఎచ్చిగనమ్మిగ

బదుకుబతుకనగ బరగుశర్వ

43

కొలుట

గీ. ఎడమక్రిందుగఁగాకెనా . నీల్లు 'నట్టి' మశకశిశువునకోంకార ముత్ర రాజు
మభవుఁడుపదేశమొనరింపన మరకోట! సిగ్గున ఎచుండుదమవృధా జీవములకు
'కాశీఖండము'

నీల్లుట

క. వడివుడుగరసివలకెత్త! నిగుచుగొనయమునఁబెనఁచి నీట్టి' బలమే
ర్పడవిల్లువంచనోపక! యుడిగిరినృపసుతులుగొండ రొయ్యనలజ్జన్ 44
'ఆదిపర్వము'

ఇలుగుట

క. బలవిక్రమఘోరగుదార! 'లిలి'న' మ'సేనమేది నీశ్వరువినక
న్నులుచెడినట్లున్నదియి! కొలదంబొరిగొనుటనరునకున్ సుకరమగున్. 45
'శల్యపర్వము'

నెగయుట

గీ. కాద్రవేయును భూమియుఁ గైకొనంగ! నురగలొకఁబువెడలిత త్వరితునీట
'నెగసి' తోడనగుండు ర్నిలువలేక! తత్తటిబద్ధగారుత్క తములకలిమి.
'ఆముక్తమాల్యద'

ఆ. కర్మబంధనములు గ్రక్కునఁబాయును! పుణ్యగతికి'నెగయు' పురుషునట్లు
బంధనంబులెల్ల బాయు' భీయు'! నీటిలోననుండి 'నెగయు' వెగచె
'ఆదిపర్వము'

క. నెరకలువిచ్చుచుదుండము! దెరచుచునెగడరిసాగసి తెల్లి వివశుడై
యరచిననోడకుమనివారి! నెరచక్కిగదోచియెత్త 'నెగయగ' గృపతోన్.
'ఉద్యోగపర్వము'

నంటు

క. ఇంటికిజనుటయుమానెన్! 'నంటి'పరిఁపంగ 'జాగె' నాగరికలతో
కుంఠెనకాదులఁగూడెన్! గొంటరియైయతఁడసాధు గోష్ఠీపరతన్ 49
'కవుల'

సీ. నోలుచొలతకృష్ణన ర్భకుగళయొసంగి | 'అంబ'గావించు తెల్లననాథయూవతి
జనతనూదాహస్యాన్య మునకుఁగాక | కానవావారిసెవ్వారి గమలవైరి 50
'వసుచరిత్ర'

నమ్మిగ

క తగుమాటలాబ్రుకేముం | డగునగై కొనునెయెన్న డైననుగొడుకుల్
మగటమిగ్గనియెను 'చ' మ్మిగఁ జూచుచుండువిషము మ్రింగినయేనిన్.
'ఉద్యోగపద్ధతి'

క. పుగడింగినన్ను పైచునె | తెగవిడుచుజంపుగాక తెల్లముమది 'న
మ్మిగ' మ్మిగ నెయ్యిచెప్పి | మొగమోటనమనవునుండి మూసితిజపలా 52
'ఎఱ్ఱాప్రగడ హరివంశము'

బదుకు.

గి మునటు నజుడుమున్ను గమహా మూతికవిష్టు
నుదున్నదేశంబుసాత్తురు 'బదుకు' గోరి ... 'హరివంశము' 53

సీ. వదనచంద్రునిజొచ్చి 'బదికెను' చీకట్ల,
గతివశ్యులై ఖలునిం... 54
'కవికణకరసాయనము'

బతుకు.

చ. రత్నాంభోజాంతిన్ వినోదకథలన్ పొగిగల్భముల్లాపిత
త్వతులంగూరిచి మాటవాసిగను పెద్దల్లారి మీవారలా
దతురత్వంబిటు సేడుగానబడనీచంద్రానంగూర్చినం
'బతికింపంగఁజె' ముద్దుకీమసుధా బంధుభవద్దీరమా 55 'విజయవిలాసం'

లక్షక అలకములకలనంగా

పులకలుపులకములలంగ బొసగగగ్గుతులన్

బలుకనగుసుకవివరులకు

జలజాతభవార్చితాంఘ్రి జలజమహేశా

56

అలకములు

రమకుటరత్నకీరణి స్ఫురణప్రతిఘట్టనమున భుగ్నగ్రములై

మరిలతనుద్యుతులనుమతి సెరసెనుపర్వలకువిభుని 'నిటలాలకముల్' 57

'కవికణకరసాయనము'

నిటలాలకము' లంట్టి నివరుజాఁఁఁముమ్మని,

మఖసరోజమునకు ముసరుదేంట్లు... 58

'పోతరాజుఅష్టమస్కంధ'

సర్వలక్షణ సారసంగ్రహము

అలకలు

ఉ. కామినులన్న గాశ్మజకుఁ గల్పిఁబూరుహదత్తః మహా
తామయగట్టనిచ్చి 'యల కిల్' డం నాచ్చివిలల్ ఘటించి 'వసుదర్శిత'
నీ వదనంబుకొమరుభా వసఁజేసివేగుగ,
నగుట 'పురుకల' బొదివమడఁగ . 60
'పిరాటపర్వము'

పులకలు

నీ తనువుమైదీగెను తావలఁబుగఁజేసి,
'పులకల' జిత్తుము నెలవెఱిగి. . 'ఉత్తరరామాయణము'
గీ. తనువు 'పులకల' పోవుగ మనముగాఢ
సంభృతాందముగఁగరా చాగ్యసుతుఁడు
వితితిసగృభఁడైవేరి వెలలివాగి
మొక్కిరిలేచి ఫలమున మోడ్రేగేలు
పులకములు
'సౌప్తకపర్వము'

ఉ. దిప్పిలుచెక్కుపెచెమట చిత్తసులన్ గరవల్ల కంబునం
గప్పుచుఁజక్కుగేవ పుల కంబులు' పయ్యెదనొత్తియోరగాఁ
ద్రిప్పిన మోరువంచిజగ తీవరుచి త్తమపాంగదృష్టిచే
దప్పకఁజూచిరాజసుతు దానుఁజి త్తరువయ్యెనత్తిరిక్
63
'విశ్వరసాయనము'

లక్ష—క చోటుచోటనబొగవదయె
క్కుటి యొక్కటి పొలతిపొల్లి గణుతిపఁగ జె
న్నటి జెనటి యనఁగనొప్పఁ
గుటిలాహితమదవిభాగ కుక్కుటలింగా
64
చోటు.

క కటకట నేరనపెన్నె! త్తుటజొత్తిలియున్న మోము తోడంగొడుకే
చ్చటబడియున్నాడో య
'చొటుఁ జూపెనువారులేరె చూచెదవానిక'. 'దోణపర్వము'
మ. స్ఫుటభూయోహృతిశం వార్ధినివద శ్శుల్మున్ను చేర్పందటి
చ్చటలార్వంబుగ గారుకొంచుఘనమై త్మలీలవర్షంప న
'చ్చటునం' దోచిగ్రసింపబోలుకలకీ నూనుండ్లుగాకున్న 'నా
కొగట' తారాగ్రహభాస్కరేందుమణిశు క్తుల్వ్యక్తమైతోచునే. 65
'అముక్తమాల్యద'

వ ఇందు ' చోటనిన్ని యొక్కొకటనిన్ని రెండు శత్రుములున్నవి.

చోట

పొద

సి సుతతపస్వాధ్యాయ రఘులకుఁగర్తవ్య,

‘మచ్చోటు’ నాకేల యనుచువరుణు

పురిగుంభిగైకొను ‘పొదమన్న’ మనిజూని. . ‘అనుకాసనికము’

క రదనిఁగొనుమ ‘చోటము’ | ‘పొద’ పాఠిజాపత్యలోక మునకవపుడు నా
కదియెలయశ్వఃకీధుల! పదమనియెంబదిదపస్వి పతియాతనితోన్ 70

వదవ సులభము

ఒక్కొటి

గీ క కొడుకులిమ్ములుదోడ్పడ గడఁగితో

కొటిగెల్పెదనంటి ‘యొక్కొరుండు’ దక్క

కుండనీతిమ్ముక్కుట్టల నూచమట్టి

కొనియె నేవిధి యేగతి నొసరజెప్పును 70 ‘శల్కపర్వము’

క. పొండపులవలనగోడొ! కొండను లేదధిపనీదు కొడుకు సధరణీ

మండలమంతయుఁమింగిరి! పొండునృపతిభాగమునకుఁ బాపిరిచారిన్ 71

‘ప్రీతిపర్వము.’

మ అమమానంబదియేల నీమది మదీ యస్సాని బాహుబలం

య నిరూసింపఁదలంచి తేనివిను మే పుంజేపయుంజూపఁ గృ

ష్ణని తోడ్పాటునఁబేర్చి యేగఁగెనెం జూర్ణంబుఁగావించు ‘నొ

క్కొ’ నిమేషంబున దేవదానవులతోఁ గూడఁగిదిలోకంబులున్ 72

పోల్చి

‘ఉద్యోగపర్వము’

చ. చెలువుగ నాళినాబ్జముల చేరువఁగుతలభంగమాలికల్

మెలఁగ వలీతరంగముల మీఁద ఘనస్తనచక్రయుగ్మకం

బులువిలసిల్లఁ గూకొని ‘పొల్తులు’ పద్మినిచారిపొంత పొం

పొలయఁగ వేడ్క మైనదిగి రొండొకపద్మినిఁబోలి లీలతోన్. 73

‘ఉత్తర రామాయణము.’

చ. తడయక కరవానుజుండు దానిపిరుందనపారియింక నె

క్కడికరుగంగవచ్చుఁజాలు కంజను చెమ్మిటసౌబలుండుని

న్నొడిచెదుకోదరంబునగు రూద్రహునర్థమైతినిన్నునుం

బుడమియుఁడమ్ముగోల్పడిరి ‘పొల్చి’ భవత్పతులైనపొండవుల్. 74

‘సభాపర్వము.’

చెన్నటి

ఉ. హోడవుగానవిపలుకు పోలగుకాదనరానుగానియా
 వీడలితాపవేదనల వేంగెను చెన్నటి ' మేనఁబాణియల్
 గూఁచసిం నోర్వవిది గోచుకన్నవియేలవీడియుం
 గిడ్డయునా మహారతి గు నీడలుచూతముగితముఁ జెలి 75

'ఉచితార్థసాయనము.'

ఉ. నినుఁదావికున భావం బు మిప్తచరిత్రవైతి ముక్తిలక్ష్యగే
 పనితామునో బావం బునైన సహజవలదె ' చెన్నటి ' మాపుల్ 76

'శాంతిపర్వము.'

పతు—క. గుక్కెలకె—డన గ దుబ్బరహృది దాసిదాసియగ దస్పిడస్పి
 ద్విజ్జగి ముగి పదాగ్ని—గదా ముగి—నాపలగల బరగునీశ 77

ఉ. డక్కెలకె—డన గ దుబ్బరహృది దాసిదాసియగ దస్పిడస్పి
 ద్విజ్జగి ముగి పదాగ్ని—గదా ముగి—నాపలగల బరగునీశ 77

ఉ. ఎక్కటివోలెరుదునికి నేమిటదకు వ ఘనసండు వాఁ
 డొక్కడయ్యెనే జగము లొక్కటమింగగఁజాలుఁ గేశవుం
 డెక్కినవాఁడు వానినొగ నేలబలంబని యెంతజెప్పినన్
 ' దక్కెడు ' రాజ్యలోభము మ దంబున వాకొడుకేమిసేయుదున్ 79

'ఆరణ్యపర్వము.'

ఉ. ఎక్కటివోలెరుదునికి నేమిటదకు వ ఘనసండు వాఁ
 డొక్కడయ్యెనే జగము లొక్కటమింగగఁజాలుఁ గేశవుం
 డెక్కినవాఁడు వానినొగ నేలబలంబని యెంతజెప్పినన్
 ' దక్కెడు ' రాజ్యలోభము మ దంబున వాకొడుకేమిసేయుదున్ 80

'దోణిపర్వము'

డక్కె.

ఉ. 'డక్కెను' రాజ్యమందు నక టా యిం పోదరరాజ్యభాగమీ
 వెక్కటి మింగఁజూచెదిది యేటికిడకును మీనులొలతం
 గ్రతుగన నామిమంచవి గాలముమింగినచాడ్పు సువ్వె యి
 ట్లుక్కి—వుడైన నీకొడుకు నుల్లమునందిటు లోరయండినన్ 81

'ఉద్యోగపర్వము'

ఉ అక్కటమందభాగ్యుడు నట్టితనాభవశ్చ మేటికిన్
'డమ్మ' విధాతనిర్దయుడొ డంబడు నేకడు మేలివస్తువుల్
పెక్కిదినంబులున్కినరి బృందమువీల్చినవోటుబంటనై
యక్కడికేలపోయితిమోహగుణభూషణగోలుపోయితికొ.

‘ఉద్యోగపర్వము’

దబ్బర

ఉ గాళకులూర్భటశి ఖామణులెక్కడయుకుతున్న లా
భీలరాశనలో విదిమి పెట్టినబంటులువైరికల్లబే
తాళుల వచ్చెడగ్గరిన ‘దబ్బర’ గాదొక దెబ్బదియ్యంగ
జాగురేమిదెప్పమఱి సాధనమేలుచుసాహసంబులన్. ‘విజయవిలాస’

డబ్బర

గీ తల్లిబడికొల్పిచెట్టంచు నుల్లసంబు
లాడుదురున్నగూర్చిని న్నుహరహంబు
దున్నయంబెల్ల నామోద దోనిజనలు
‘డబ్బరలు’ వల్కువారిక డ్డంబుగలచె

‘కాశీఖండము’

దాయుట

ఆ. వలనుచూడకొండు వగవక యెప్పటి
యట్లగుహచుచున్న నలిగి బకుడు
వీనిబాసఁజూడ వేఱుచుడాసిన
తరువువెరికికొంచు ‘దాయ’ వచ్చె.

‘ఆదిపర్వము’

దాయు

చ. అనియని యుగ్గడించు ధృతి యల్లలనాడంగ దల్లడిల్లు పై
కొనఁ దలయొరగించు మదిఁ గోరులుపేర్చిన నప్పళించు నె
ట్టనతగవచ్చటకజనులు ‘దాయగ’ రాబరికించి బుద్ధిమా
లినవెసనెంతయుం గళవ శించుమకోజ వికారనున్నుడై.

‘విరాట’

డప్పి

గీ. అభయఁడీరీతిఁదాండపం బాడిడస్సి
'డప్పి' గొని యారగింప కాం డంబువెదకి
కానఁడయ్యెనుస ప్తలో కంబులందు,
దియ్యనై జిహ్వాకింపైన తేటనీరు 82

‘కాశీఖండము.’

ఉ. ‘డప్పి’ జనించె చంగుళిపు టంబులు పొక్కఁదొడంగె గోళ్ళుండు
జప్పిలఁజొచ్చె నెత్తురులు...

‘విరాటపర్వము.’

దిగ

క. జగములనెల్లనుమింగెడుజగదొంతరమాళివామ చరణంబిడిపె
 ల్లగురోగ జరాభరములు! 'దిగవిడువం జెల్లెనీకు త్రిభువనదీపా' 89
 'ఆరణ్యపర్వము'

డిగ.

చ. 'డిగకుడు' వానానంబులు క డిందిమగంబుమిగోలుపోవ మీ
 రుగడకడక్కిపెట్టకుడు రూపరనాయుధముల్... 'దోణిపర్వము'
 దాగి

క వేమారుగ్రుచ్చిగ్రుచ్చిపు! డేమోయడిగెదవునీకొ కిండుకమనసా
 భూమిశుమిదగలదో! తామరసదళాక్షి నాకు 'దాచక' చెపుమా 91
 'విజయవిలాసము.'

డాగు

సీ. జరనియూరుప్రదే శంబుననతినిగూ,
 ధంబుగానార్యుండు 'డాగుః యును' 'విరాటపర్వము'

క. పవనుజాడొక్కడెపెరపాం
 డవులునుసాత్యకియువారియు 'డాతురె'యుగా
 హవమునభ్రాణములావును
 నవిజేయులువారిదొడర నగు నేతనకున్
 'దోణిపర్వము'
 డాపల.

సీ. 'డాకాలి' గండపెం డారంబుదావున,
 బొమ్మలైవైరిభూ భుజులువేల... 'కాశీఖండము'

వ. దొప్ప దొప్ప అనియునుగదు
 గీ. కొరమీసలుమిడుగుడ్లు కురుచపొడవు
 'దొప్ప' చెవులునుగొగ్గిపం డులునుగలిగి... 'నైషధము'

లక్ష—క అక్షతలక్షతములనన్
 లక్షింపంగలాజలనగ లాజములనగా
 నీక్షితిగృతులంజెల్లును
 శిక్షితరిపుదానవే శక్తిగౌరీకా. 97
 అక్షతలు.

ద్విపద. బంధురదక్షిణ ప్రవరవేదికకు
 గంధ 'పుష్పక్షతల్' కరమొప్పనునిచి
 రంగనాధుని రామాయణము'

అక్షతమలు

గీ గురుజనోక్తవిధానాను కూలబాల
నిజవివాహవిలాసంబు నిర్వహించె .
భోజాడప్పునవేడ్కతో బుధసతీవి
తానములతోడ 'నార్దాక్షతములు' జల్లె 'ఎందుమతీకళ్యాణము'

గీ అహిమభానుచనుదేర నస్తశిఖరి
సరవినర్పించు 'హంతుమాక్షతమలయ్యె'
పరిసరాతిపసంధాన భాసమాన
శిఖర + చర్మరోధూత శీకరములు 109 'కవికర్ణరసాయనము'

లాజలు

చ దనుజవిరోధిమీఁద నొక తన్వికరంబున 'లాజలెత్తి' చ
ల్లిననెరివేణియీసున బలెన్ విరిపువ్వులు చల్లె . 'పారిజాతాపహరణము'

ఉ. కలకణిక్వణంబు మొగ కట్టగ గొనిసియాడ రత్నతా
టంకవిభూషణంబులు వడంక గుచంబులురాయిడింపఁగాఁ
బంకజనేత్ర గౌతముని పంపున 'లాజలు' దోయిలించి ధూ
మాంకునియందువేర్చె దర హాసము రెప్పలలోనడాపుడుక 'నైష'
లాజములు

శ పౌరపురంధ్రులిట్లు వసు పాశ్చర్యగన్ధోనవచ్చి మంగళా
చారమనోజ్ఞ 'లాజములు' చల్లిరి... 'వసుచరిత్ర'

అ రక్తమాంససహిత భక్తపిండములను లనితలోహితార్క 'లాజములను'
సురనుబలియొర్పి మరగయాక్షోసుర! ప్రముఖభూతములును భంబులొసఁగు.
'అనుకాసనీకము.'

లక్ష—క అబ్బుర మబుర మబ్బరిం
బబ్బరము నటంచు గవుల యనుమతివలనన్
నిబ్బరముగఁబలుకందగు
గబ్బంబులయందునచల కన్యారమణా
అబ్బురము.

105

గీ రాజవీధులనొసఁగు నీ రాజనములు
కటికవారెచ్చరింప నక్కటకభూమి
వందిజనములువొగడఁ జెల్వొందిమిగులఁ
బురముసొత్తెంచె విజయుఁ 'డబ్బురము' గాను 'విజయవిలాసము.'

అబుబరము

చ తబిసివిగానఁ జావునకుఁ దప్పితిఁగాకిదివేటపంతమా
 'యబుబరపుం' డెరంగున బ రాటవికాయతచాపవల్లరీ
 నిబిడశరాహతంబగు వ నేచరజాతువు నొక్కఁడీగతిన్
 శబముపయిన్నిగుమ్మచె ని కాత శిలీముఖమెట్టివెట్టివో 'హరవిలాసము.'

అ బమ

ఉ. విన్నననేగుతామగల వింగుకిలాతపునీడలెప్పుడన్
 వెన్నెలరాచరాలఁగని వెళ్ళనినీళ్ళమునిగియున్న వీ
 మన్నులటంచుఁ జెంతతలు మాటికిఁదూపున నేసినాటమిన్
 మిన్నకచూచ 'చుటపడి' మెల్లనపోవుదు 'శృపట్లకున్.
 'యయాతిచరిత్ర'

అబ్బరము

గీ. తప్పకుండఁగఁ బక్షపా తంబులేక
 పంచిపెట్టెడువార 'అబ్బరము' గాన
 యన్నిదశ్యులమైయుండి యాకట మేము
 మిమ్ము మము మీగు వంచిప మే మగునె 'హరవిలాసము'
 లక్ష—ఆ మొనసినీచవృద్ధ మూర్ఖశబ్దంబులు
 నీచవృద్ధమూర్ఖ నెరయనీచు
 డనఁగవృద్ధుడనఁగ ననునొప్పమూర్ఖుడు
 నాగఁడనఁగృతుల నాగహార.
 'నీచ'

113

క. అనిపలికినపలుకులకుం గనకోపముఁగదిరి 'నీచు' గావునర్థుంకిం
 చినఁగానిమై త్రఁబడిపొం దనిమనమునదలఁచియిట్లు అనియెంబెలుచన్.
 'విరాటపర్వము'

ఆ విదురుఁడిట్టులనియె నిదియొక్క కార్యంబుఁ
 గాఁగఁబూనియిందు రాఁగఁదగ నె
 చుష్టబుద్ధి 'నీచు' దుర్బోధనుండు నీ
 మాటవినఁడుదురభి మానధనుడు.
 'ఉద్యోగపర్వము'

మూర్ఖ.

చ అవినయబుద్ధివైహారికి నర్థ్యమయోగ్యమయంటిసీపు 'మా
 ర్థపు' శిశుపాలయంక బలు క్కవలనెన్ సభలోనునున్న యి
 యవనిపులెల్లనాతని దయఁబ్రవిముక్తులు వానిచేతనా

పావజతులుండదీయశరణార్థులుఁగాకొరులయ్యెప్పుడు • సభాపర్వము
లక్ష —క వేయి వెయి వెయ్యి వేయనఁ

గోయిల కోవెలయనంగఁ గొమరొప్పంగా

వేయి నెయి నెయ్యి నేయనఁ

బాయకకబ్బములనిల్చు పవ్వతనిలయా

వేయి.

1,4

ఉ. 'వేయి' గజములుండఁబది వేలుతురంగములుండ నాదీలో

రాయలఁగూర్చినజ్జనగ రంబనఁబట్టముఁగట్టినట్టి యా

రాయకఁగంగంగునరి రాయభయంకరుఁజూడఁవేడఁగనె

బోయెదమీనమాసమున పున్నమఁబోయిన వృషినాటికిన్

భీమకవిచాటుధార'

వెయి

క. లెక్కలుపెట్టఁగవచ్చుం

జాక్కలుదదృక్కుభోజ్య చోష్యాదుఁక

మృక్కమఱిలెక్కయెక్కడి

దక్కడియొక్కొక్కడి 'వె యారులు' సేయన్ 'బహులాశ్వచరిత్ర'

వెయ్యి.

క. అయ్యారే చెలులక్కడఁ నయ్యారేగెలువఁజాలు నంగిరాజునాన్

'వెయ్యారుల' లోసురలే రయ్యారుచిరాంగరుచుల నయ్యంగనకున్

117

'విజయవిలాసము'

వే

గీ. ఇంతి 'వేగన్నులను' గాన డింద్రుఁడిపుడు

నీవిలాసంబు పెంపు వర్తింపదరమె

కోయిల

'నైషధము.'

ఉ. ఆయలనాగవేణి మెరుఁ గారుకటారికి మానబీడగుం

బోయనవచ్చు నయ్యలరు బోడిపిరుందు సమస్తభూమికిన్

రాయలనంగవచ్చు నలరాజనిభాస్వయెలుంగుఁగట్టురా

'కోయిల' కంచుకుత్తుకుల కుంబయికాడనవచ్చునెచ్చెలీ.

119

'విజయవిలాసము'

కోవెల

సీ. యెలమావికొనయెక్కి తెలతెలనార్చి 'కో

వెల' పోటుగూకలు వెట్టెనేని. 'రాజశేఖరచరిత్ర'

నేయి

ద్విపద 'నేయి' కల్లునుతేనె నెత్తురుపెరుగు

పాయసాన్నమును ద ర్భలుప్రవాళములు.

120

'రంగనాథుని రామాయణము.'

నే

క నావుడు సంజయయుడిట్లుచు! దేవా పాండవులుకు దృష్టిదుశ్ముం
డేవరపుమాటనైనన్! 'నేవోసి' ననగ్నివోలె నిగుడంజేయున్ 122

'ఉద్యోగపర్వము'

వ కడమవి సులభము

లక్ష — ఆ ఎగు నెగు నాగ నేలిద మేలిదం

బకగఁ జామరములు నట్టుచామ

రలుననంగఁ గృతుల నలొందుననిశంబు

భవభయప్రణాళ పార్వతీశ

123

ఎగు

గీ. పుష్పఫలపత్రజలమూత ములశరీర! యాత్రనడుపుచుసన్మార్గ మధిగమించి
యెసఁగునివియెల్లినీకేల 'యెగు'దలచు! వనితయావంతయావంతవలువదమ్మ
'వసువర్జిత'

నెగు

గీ. చెమ్మకుండినఁగోపించి చిషికయైతి

చూలుకరుగంగఁజేయంగఁ జూచెగురుడు

వేల్పులాయుదురుఖిజేరి వెరకఁజెప్ప

నిజముఁజెప్పినమనీష 'నెగు' లేదు 125

'కాశీఖండము'

ఏలిదము

క బాండ్లనినమ్మిరిపుతో! 'నేలిదముగఁ' గలసియునికి యిదికార్యమేయు
త్రీలాసకణమించుక! చ లదెకాల్పంగనుగైలాటపులన్ 125

'అరణ్యపర్వము'

ఎల్లిదముఖికు.

క తొల్లిటివలెనేవకుబో! జెల్లునెచావారెప్పెండ్లిఁ జేసెదరిదిగో

'యెల్లిదము' యందుబల్కితి! నెల్లిదముఁగా దెతరిగి యేఁబై కొన్నన్

'విజయవిలాసము'

చామరము

ద్విపద కొమరొప్పనొరపుచే కొనియిరుగడల

రమణుల్లు 'వింజామ రంబులు' ఫీవ 'రంగనాధునిరామాయణము'
చామరలు.

క. ఎడపకకూలుగొడుగులుం

బడగలుఁ 'జామరలు' గలయఁ బడిమూర్చితులై

పడియెడు దొరలకుమునుము

న్నొడఁగూడెడుమెత్తబరపు నెరపువహించెన్. ,కవికర్ణరసాయనము

శా సారధ్యంబువహింపభీముఁడునిత చ్చత్రంబుగాఁడివిచె

ల్వారంబట్టఁగఁ 'జామరల్కవ' విడన్...

'శాంతిపర్వము'

లక్ష—గీ. రమణతో నాంధ్రనామసం గ్రహమునందు

చెయివులకుచెవులంచువ చించెపైడి

పాటిలత్కృణకవియగి పాటిసేయఁ

దగదగదకబ్బములమహీ ధరకతాంగ

131

చెయివులు

శా ధారాస్ఫాగకఘోరనృప్తికమల ధ్వంసంబువాటిల్లి నం

జేరంజోటాకతెందుఁగానకభ్రమం 'జెయ్యేది' భృంగవలిం

గారామారంగమధ్ధరించెబొగడం గానొప్పదేనాఁగని

పారెంబస్సుటకందలీకకఫనీ పామోదికాంతారముల్.

'ఎఱ్ఱాప్రగడ హరివంశము'

సీ. మరువకపూనెమై మరువువరూధిని,

'చెయ్యవలన్నియు' దక్కఁ జిత్రరేఖ. 'వసుచరిత్రము'

ఉ సింగంబుల్కునిబాలికల్లిరుగుచుం 'జెయ్యేది' మోదించు సా

రంగంబుల్లిగుండపోవనసతు లాజీవముల్లోయుటల్.

'ఉత్తరరామాయణము'

లక్ష—ఆ తొడిగితొడియవంగఁ దోడ్కొనితొడుకొని

యొప్పుటయునుమఱియు నొప్పుటయును

ననగఁగృతులఁజెల్లు నహిరాజకేయర

దురితదూరపీర పూరివిహార

132

తొడి.

ఉ వేళ వెదిచ్చియిట్లుకురు వీరలకుం బ్రమదంబోనర్చుచుం

దాఁకినకోధవేగసము దగతనెఱ్ఱనిచూడ్కిఁజూచి వే

రాకలితోడనున్నజము నాకృతిభీషణరేఖయొప్పుగా

వేళకనిసారసంబుఁ 'దొడి' క్రిడికడున్ దృఢముప్పి నేసినన్. 'విరాటప'

గీ. వేడ్క ' దొడి' పూసికట్టియప్పిరలు పుత్త
 దండుదోజనుచేరగొల్వంపబుద్ధి

క. ఆయుధమువిడిచియుండగఁ
 సాయకగురుమీరచూడఁ జంపినకట్టో
 పాయనిస్సప్తద్యుమ్నుని
 మాయించియకావి : తొడిన ' మరువేనూడ్వన్ ' 'కర్ణపర్వము'

నీ. ఉనికిగృష్ణునిచేత వినిపూసి , తొడిగట్టి,
 కొలువిచ్చిమణిహేమ కంజరాశ్వి 'శాంతిపర్వము'
 తొడ కొని

చ. ముడిగిమునుంగుతో వెనుక ముందునుజూడకవచ్చిలొనికిం
 ' దొడుకొని ' పోయివేల్చిడిన ద్రొబ్బిఁ బెంపునకుంబసిండికిం
 జెడిసెముదారదిట్టకొని చీయనికేలుగిరిగొల్పిరోగూడం
 గుడినొలుదూరివెల్వడిరి క్రొత్త / సిగ్గమురలయ్యెడన్ ' 'కవికళా'
 ఒవ్వడిము

ఉ. ' ఒవ్వనివారు ' గవ్వమహి మోక్షతిథ్యసుగంధ, వీధికై
 నెవ్వగబొందభూజనులు నిందయొనర్పగనేబొనర్చునీ
 చివ్వసునీచులగ్గమెదుఁ జేసినయీపనిగూడనీతికిన్
 దవ్వగు నేనినాయభిమ తంబొడ గూడియునిష్కంబగున్ . 'ఆదిపర్వము'

క. ' ఒవ్వనివారల ' యెదురన నివ్వధమునభంగపడితి నేనింకజనల్
 నివ్వంగనేటిబతుకుగ నివ్వసుమతియేలువాడ నెట్ల చరింతున్ 142
 'ఆరణ్యపర్వము'

లక్ష—క. బంగారనబంగరనా! బంగారముబంగరంబు బంగరువనగా
 రంగుగగృతులంజెల్లును! గంగాధరవిబుధసస్య కలితాంబుదరా.
 బంగారు

పీ. చద లేటి ' బంగారు ' జలరుహంబులతూండ్లు,
 భోజనంబులుమాకుఁ బుప్ఫుఁబోడి. 144 'నైషధము'
 బంగారు.

చ. పసిడికురుంజాలన్నెలగు ' బంగరుబొమ్మలఁ ' జూచుదేవతా
 ప్రసవనుగంధులన్ ధ్వజప రంపరఁబిల్చివివాహవీటితా. 'వసుచరిత్రము'
 బంగారము

గీ. కలిగెఁబద్ధియారువన్నె ' బంగారమునకు '
 శుద్ధరాగంబుతోడనం పర్కలబ్ధి 146 ' కాశీఖండము '

బంగారువు

గీ గురుతనూభవనాకు • బంగారువుతోడ •

వజ్రభూషణువేయుతా ల్పగవలయు

I47

‘కాళీ ౧౦౦ గు

ఇది శబ్దప్రకరణము.

మ. ఘనకారుణ్యకటాక్షిరాక్షసచమూ గంధేభహృత్కళ,
జ్జనసంరక్షణదీక్షపాలితసరో జాతాక్షశక్తికాంబుజా
సనమఖ్యామరపక్షదక్షసవనాం చక్రతోధతామౌక్తియా
చనకపాంగణకల్పవృక్షరిపుశి తౌదక్షుకాక్షపదా

I48

గద్య ఇదిశ్రీమత్కుంకుమేశ్వర వరక్ష సాద లభికవితా సామ్రాజ్య ధురం
ధర ఘనయశోబంధుర శౌండిన్యసగోత్ర పవిత్ర కుచమంచిత గంగ
నామాస్మిపుత్ర బుధదన విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
ప్రణీతంబయివ స్వలక్షణసాంసంగ్రహం పఠు
కృతీయందు ద్వితీయాశ్వాసము
సంపూర్ణము

• శ్రీ రఘు.
శ్రీపరమాత్మనేరమః

సర్వలక్షణ సార సంగ్రహము.

తృతీయాశ్వాసము.

రే వ ద్వ య ని ర్ణ య ము.

మధ్యరణీధరక।

న్యాయానసపద్మభృంగ నయగుణసంగా।

సామజదనుజవిభంగా।

కోమలభసితావృతాంగ కుక్కుటలింగా॥

శ. దేనా! యవధరింపు మింక రేఫణకారముల ప్రకరణం బెరింగించెద నందు
రేఫణబు లెవ్వియనిన.

క. అరియప్పనమరిసింజిని | యరదంబరవాంఱయరిది యరగన్ననగా
వరయుటయరణంబనుపురి! కరుగుటయరిగెయునురేఫ లహిపతివలయా. 2

క. ఇరవనగునునికిపట్టగు! నిరువదియననిదురనంగ నిరువ్తరనంగా
నిరవన్నెపసిడియరసయు! నిరుగునుమానిననగరేఫ లిభవర్మధరా.

క. ఉరులొడ్డుటయురియూడుట
యరళించుటయురువడించు టురువలియనగా
బరగునివియొల్ల రేఫణ
శరదిందునిభద్ర కాళ శైలనివేశా

క. ఎగగలిచిచ్చకుచిత్తిని | బెరియుటమేకెరువనంగ నెరమింగెనుసా
మ్యెరవి మ్యెరపరికెమునా! బరువడిరివిరేఫలయ్యె బా లేందుధరా.

అ ఒరులనంగనన్య లొండొరులొరిమెయు
నొరిమెకెయునుసోమ్ము లొరయుటిల్ల
మొరయుటొక్కరుండు నొరగంటరాచుట
రేఫలయ్యెధవళ వృషతురంగ

6

నీ కరివాడితూపులు కరిసేముక్కపైడి,
గరుగుటకరణియు కరువలియును
కరవాలుఖిడ్గంబు కరకలుకరకరి,
కరవనబోయ కనికరంబు
కరకరగొలుట కరమెప్పుటయుమాను,
కరవటంబు
కరిగోగుటయును గురుగోగులకెందుట,
కొగబొందునునాగ బరగునట్టి

గీ. పలుకులందెల్ల బరికింప పొడకవుల
యనుమతంబునలఘురేఫ మెరియుండు
గురుతరోల్లాపపీరికా పురినివాస
కాశధవళాగళీమకు, టేవలిగ

7

నీ. గరితపత్నివత గరికటయును మేను,
గరుదాబ్బుటయొజెండ్లి గరగగరికి
గరుకతనంబును గరణియుగరపచే,
లిరగిరవాగ్రియుట గురుగుగూర
గురబోతుపవరపు గురుజు గురివింద,
గురువులువారుట గురువురొడ్డు
గురుగుటపిడతలు గొరవంకపిట్టలు,
గొరగొరనడచుట గొరిజమోపు

గీ. నాగదగుళబ్రములయంగు నలువుమీను
నట్టివన్నియులఘురేఫ లగుచునుండు
బన్నగాధీశకేయూర భవవిదూర
కుముదహితకోటిసంకాశ కుక్కుటేశ

8

క చిరుగుటచి త్తరుబొమ్మలు
చెరువులుచెచ్చెరయుగోక చెరగులుచేట
జెరుగుటజెరువుటచొరవయు
జొరకుండుటరేఫలయ్యె సుమళరహరణి

సి. తరచియాడుటయేటి తరగలుతరతర,

తరములచుట్టలు తరముగామి

తరవిమజ్జిగ తరువాయిదోహంబు,

తరలబారుటయును తరబడియును

తిరుగుటతిరియుట తిరుగగొప్పరన ట,

తెరతెరవచ్చుట తెరువుతోడు

తెరులుకట్టుటరెండు తెరగలు తెగలగు,

తెరులగాగిననెయ్యి తెరియుటయును

గీ. తొరగుటయుననుపలుకుల దొరలియున్న

వన్నియునరేఖలకెపు తెన్నుచులు

భూసుతివిలాసపేరికా పురనివాస

కుమదహితకోటసంకాశ కుమదే

10

గీ. దరికొనుటదరి దొక్కట ఎరుగెడ

దురముగురటిల్లుటయుదుర దురసెమగుట

దొయుదొరకింకెదొడలుట దొరకొలుపుట

దొరుసుయుదొరకుటరేఖలు గభూష

11

క సరములను ములనగా నెరపుటయునెరియనగ నెరుగునగా

వెరసుటనెరపినతలయన బరగునేరపులుగు భావనదమనా

12

సి. పరువులువెట్టుట పరిచనుదెంచుట,

పరపుటనించుట పరిపులిపు

పరిపడిపరువడి పరిమార్చుటమ్ములు, పరగించుటయును ...

పరుసదనంబును పురపురిబొక్కట,

పురికొల్పుటయునుకై పురుగుతినకు

బురుడెవ్వడనుటయును బురటాలుగుమ్మడి,

పెరడాలపెరుగుమే న్నెరుగుటయును

గీ. పొరుగుపొరిగొంటపొరిబొరి పొరలుటయును

పొరలుపొరిబొచ్చుమునుమరి పొరిగరుగుట

యాదిగాగలశబ్దంబు లందురేఖ

లమరియుంచునుకైలక న్యాధినాధ

13

గీ. బరులుబరిమెనుబరిగట్టె బరధుబరువు

బరువసంబమబరుజాలు బిరుదుబిరుసు

—బురదబురబురబొరగుట బెరయుటయును

- బెరకబొరసుమరేఫమ్మ లురగహార 14
- గీ మరులుమరియాదమరులుట మిరియములును
మురువుమురమురలానుట మురియుటయును
మరుగునునియులుమెరమెర మెరపనేల
మెరుగుడు మెరయుటరేఫలు గిరినిశాంత 15
- ఆ. రచ్చజ్జాలాడి రమ్మంటరింకెలు, రమణరవణిరంతు గహియురంగు
రిత్తియగ టార్చెంకా రెట్టపెట్ట టాయన, రొదయురేఫలయ్యె మదనమధన.
- గీ వరపురపులువరవున ల్వరియువరగ
వరుసనిగ రబోవుట విరియుచును
విరియజల్లుటవిరులును విరివిపెరవు
కెగసున ఉరేఫయొప్పు గరళకంఠ 17
- గీ. సరకుమ్ముటసరిసరుల్ సరకుగొనమి
సరగరుడుటసరసను సరవిసరిగె
సిరిసురటిసురెసురుగుట సెరగడియును
సారదియునురేఫులు బుధరా ధరనివేశ. 18
- క. హరిణముతెలివారును నరయగహురుమంజిముత్తి యంబుపెంగంగం
బరికింపంగరేఫులుగు గిరితనయాధీశగగనకేశమహేశా. 19
- నీ దక్కె, రజశ్రుర ముక్కెరమువ్వురు, నలువుగుపయ్యురు నగరుతోగరు
జేగురుతోలకరి చీపురుబంగరు, మాతుకారునెత్తురు నుదురుకుదురు
తలపరిజూదరి తనరుటదేవర, కొబ్బరివెరవరి యబ్బురంబు
క్రమ్మరతామర కనరెవ్వరియ్యరు, వివరముమోహరం బివ్వురుసవురు
- గీ. డిప్పరంబును పొగరును చప్పరంబు
వేగిరం బోగిరంబును వెదురు కదురు
నదరు మొదలగు పదముల తుదలగొన్ని
రేఫలగుదుండుబార్వతి వ్రయమహేశ. 20
- క. ఇవికురుచలపైరేఫలు భువిన్నెగనికధిర్లు ములపైరేఫల్
వివరింతుఁ జిత్తగింపును కువలయమితోత్తమాంగ కుక్కుటలింగా. 21
- క. ఆరుటనిండుట యారెకు లారాటం బారగించు టారటమెదల
నారయుట రేఫలయ్యెను క్రూరాహితమదవిభంగ కుక్కుటలింగా.
- క. ఈరికెలెత్తుట యారెలు నీరేడుజగంబులందు నీరననిరదా
నీరసమీర్వముదానం బీరేయన రేఫలయ్యె నిభదైత్యహరా. 23
- క. ఈరనగగ్రామమామం బూరార్పుట యూరకుంట యునురేఫములా

- నేరీయన నేరికియన! నేరాయన రేఫలయ్యో నిందువతంసా, 24
- క ఒరసిక యోరసిల్లుట! యోరీమకొనుటోరెమిషుట యోరీయనుటల్
- ధారుణిలమురేఫములగు! గౌరీహృత్పద్మభృంగ కంధినిషంగా 25
- సీ కారులు కల్లరు కారుమెరుంగులు, కారింతుటయునుము కాగ్రుపంతు
- కారాకులునుపట్టు గారుకారాటము, కూరుకునిదచే కూరుటయును
- కూరిమియప్తెలు కూర నేయుటమన్ను, గూరుటయునుతోట కూర నెనరు
- గూరిచియుండుట గూరుటపొగలుట, కేరుటకోరడి కోరికయును
- గీ. కోరునాఁబన్ను వెట్టుట కోరగిన్నె! పండికోరాడుటయునేఁ బరగునట్టి
- నుడువులఁదెల్ల రేఫము లడరుచుండు! శమితకీనాశఁగతినూ జాప్యాదీశ-
- క గారాముగారపట్టుట! గారాబము గారవంబు గారెలునాగా 27
- గారయనఁదరువిశేషము! గోరులనన్ 'రేఫలయ్యో గోపతిగమనా
- సీ చీరకిఁగొనకుంట చీరలుఁ గోకలు, చీరుటపిల్పుట చించుటయును
- చూరయనఁబొడి చూరీచుచేరుట, చేరచేరుచుకొంట చేరికయును
- చేరువప్రోగును చెంతియునుత్రైపు, చేరునురేఫలై చెలఁగుమరియు
- తారసిల్లుటయును దారుదారనుటయుఁ దీరనిక్కినదియుఁ దూరుపుదెస
- గీ తేరనంధంబుతేరకు తేరగఁజి! తేరుతేరియచటికే తేరఁబోకు
- తోగమైయొప్పెసందిటి తోరమనెడు! పలుకులెల్లనురేఫముల్ పార్వతీశ.
- ఆ దారిఁజనుటపట్టు దారముదూరులు, వలుకుటయునదోర బఱ్ఱుకలలు
- దోరవెట్టుటయును దోరుటయునుదోర, గల్లురేఫలయ్యో గరళకఁదర 29
- గీ నారచీరలుసింగిణి నారిపోర! నీగుటచచ్చుటగుఁదేట నీగునాఁగ
- నేరుపునుగంగ నేరెడు నోరనఁగఁ! బరగునవియెల్ల రేఫులు ఫాలసేత.
- క. పూరేడుపూరిపెరుగుట! పేరెదపేరెములుపూస పేరుంజేరు
- బేరుంబోరచిపోరుఁ! బోరామియుఁబోరితంబు భువిరేఫలజా 30
- ఆ. బూరబూరిబూరు బీరనుబూరుగ, బూరిట్టుటబూర బూరిదేర
- ములునుబేరజంబు బోరగిలుఁ బోర, పోరుగొండరేఫ ములుగిరిశ 31
- గీ. మారిమసఁగుటమారేడు మారటపారి! మారుతురనంగరిపులువే మారుమారు
- మూరమేరయుమోరయుమోరతోపు! ఎనెడునుడు వులులఘురేఫ లగసుతేశ
- సీ. రాజిరాజించుట రాయిడిరాయఁడు, రాచూలిరాయంచ రాపొడియును
- రాముల్క-పండులు రామురాగిల్లుట, రారాపురాచుట రావిమాగ్గు
- రాణువరాయుట రాఁజాటరాటుట, రామిరావట్టుట రావబంటు
- రీతిరూపుటరూక రేయిరేగుటరోత, రోయుటవెడకుట రోవెలంది
- గీ. రోలురోకలిరోజుటం చోలిఁబజకు! పలుకులన్నియురేఫలై పరగుచుండు

- కుధరజాసంగకలశనీ రధినిషంగఁ | ఇదదనజభంగక్రికకు- టేశలింగ. 34
- క. దారనికోపమువారక్ల వారిండుబవారువంబు వారకులునుకూ
ద్యాయుచుటవారకంబును | వారునీర్వరనెక తీరు వలురేఫలజా
- గీ. సారెలునుపెల్మిసారెవే సారుటయును |
సారెలునుసూరెలునునేరు సైరణయును
సరవిసోరణగండ్లును సారునాంగఁ
? రగునివియెల్లరేఫలం బరళిరోజు 36
- క ఇదిరేఫసృక్రణమ్మిఁ | ముదమొదవఁగళకటరేఫ ములతెరగెల్లన్
విదితింబుగ నెఱిగించెద | సదమలమతిచిత్తగింపు ఒగ్గిశశివా. 37

శకటరేఫ ప్రకరణము.

- క మేరచెడకుండరేఫణి కారంబులతెరగెఱింగి కబ్బంబులలోఁ
గూరుపవలయున్ సుకవులు | సారెకుదద్భేదముల విచారింపివా 1
- ఆ ఎన్నిలక్షణంబు లెఱింగినరేఫలు, విండితాలునెఱుంగ గుండుగట్టి
కవికవిత్వమెల్ల గవ్వకుఁగొఱగాక, కొరఁతఁజెందురజిత కుధరనిలయ 2
- నూ “ నాశ్యేపాంవైధర్మ్యంలఘ్వలఘూనాఁరయోస్తునిత్యైః స్యాత్ ”
వ అని వాగనుశాసనుఁడు చెప్పినాడు గనుక
- గీ. జ్ఞాతివైరంబులందిపాఁ సుంబులందు | విశమముల దుదమలోన వేఱుగలిగి
దేవదానవులట్లనఁదెలుఁగులందు | మించితోఁఫటకారముల్ మెలఁగుగృష్ట
- ఆ సారదిభోజనకన్య నరదంబుపైనిడి, రెయిదెచ్చెననఁగ రేఫమయ్యె
మఱియనకసిగ్గు పఱచిరుక్కీణిజాల | అట్టిపఱచెనఁగ తాముకుంద 4
- వ అని ముద్దరాజు రామన్న చెప్పినాడు
- ఆ అజ్ఞులాడియొగి తాపడిసభలోన, తేసిపోరింఁగఁ జిచ్చబొఱసి
తెన్నమడుగుపుడమి తేలనెలనుతింప, మనకువిశ్వనాథుఁ డొనరియుండ
- వ. అని పెద్దిరాజు చెప్పినాడు
- ఆ. మరునితగ్గడిలోక మహితుఁడుయాదవ, రాజసింహుడార్త రక్షకుండు
తాగవేఱుపనఁగ అంపిల్లనెక్కటి, వళ్ళునాగనిట్లు వనజనాభ 6
- వ అని యనంతుఁడు చెప్పినాడు అటువలెనే మహాకవులు రేఫకారములు
గలియకుండం బ్రయోగించినారు.
- గీ. దేవదానవులట్లవి ద్వేషమొత్తుడుఁ | గలిగియుండునురేఫణి కారములక |
నట్లుగావుననదిగలి యంగనీక | కావ్యములగూర్చవలయును త్కవులెఱింగి.

- క నన్నయభట్టాదులుకృతుఁ బన్నిలిపిఁలక్ష్యముఁ ను లక్షణములెఱుంగ
గన్నేరకఁఁగఁగల్గని యెన్నుదురొకకొందరించు కేమియనజనున్. 8
- క వెల్లఁకితాతయార్యుఁడు తెలఁముగాకటరేఫ దీఘకంబులనైఁ
జెల్లదనిపలికెఁగియున్ గల్గెఁగెరిగిఁపఁజాగ్రహ కవిసమ్మతులన్ 9
- ఆ పదముమొదలొక గ పొడిదచ్చకంబుల, రేఫకానిశకట రేఫకాను ,
నిగ్గిమనుచ నుగుణ ిధిదిట్టకనివేరక, టార్యవగు గుణడిపె నదిహుళక్కి-
ఆ పదముమొదలొక ద తుది గురురేఫలు. గలిగియుండుగృతుల గాటముగను,
తెలియవలయుదీని తొర గెల్ల నుకన్తలు! తేటపరుగువీనుము త్రిపురమధన.
క కగచజితదనలపబమల! దగవలన్ ద ఇ టి టిల దక్క గనెందున్
మిగిలినవర్గంబులపైఁ దగులపగదబడితొలు ధ పతిమితాది. 12
- లక్ష — నీ లక్షణములఁగఱ లక్షిముఱియఱచుట

యఱును యఱి యఱి యఱుపుకొనుట
యఱకటలెఱుట యఱమఱును ఱలేక,

యఱువుకకుప్పసం బఱుగులఱిసె
ఎఱుగుటతెక్కువ యఱవదియఱపార,
దఱుగాతంబులఱ శ్చిఁగఱపడి
యఱకమ్మటమఱంతు లఱవళ్ళుదాగివిళ్ళు,
లఱకమ్మనఁగ న్న మఱుగకుంట్

గీ. యఱుటతఱుగుటయ్యెరొ పఱపాలుపఱి
క్రచ్చఱయునననివియెల్ల నచ్చుమిఁద
శకటరేఫలురాజతా చలనివేశ

భవవియతేశపార్యతీ ధవమహేశ

13

వ. ఇందులో అరచెయ్యి అరకాలు అరవది యనునప్పుడు అర యనుట రేఫఱ
కారములు రెండున్నయ్యేటట్టుగాను మహాకవులు ప్రయోగించినారు.
అందుకు ఉదాహరణము

రేఫయగుటకు

క 'అరకాలు' ముల్లుగొనికీదె! తిరిగిరఘుస్వామియేఁగు దెంచుచ్చదిలోఁ
దరుణీవెఱువకువివినాం! తరముననువిడిచిపోవ దగదికనాకున్ 14

'రామామృదయాను'

క 'అరపైకంబును' జేయని! హరివాసరమునకునైనిజాత్మజాఁదునుమన్
గనివాలుచేతఁబూనిన కరణియినుపమొలకు మేడ గాల్పుటనుమ్మి 15
'యక్ష్మాంగదచక్రము'

సీ 'అరవిందు' గొప్పల విరులవాసనకుదో,

రేవుటూర్పుగాడ్పును పాశ్రేపుగాఁగ 'కళాపూర్ణోదయము'

క గర్వింకగొమలపైగి మురిచీర్చినతిలకరేఖ సుదతికిబొలిచెన్

మరుఁబువెడవింటఁదెడిగిన! 'యరవిరిసునల్ల' గల్ప యమ్మునుబోలెన్.

'కవికర్తరసాయనము'

చ 'అరవిరి' గుత్తులంబొలిచి యల్ల నగాడ్పులనెఁగుసీరతన్

దరహాసిహోదయంబున... 17

'ఉత్తరరామాయణము.'

క 'అరచందమామ' నేలిన

దొంగ నెన్నుదుగునెన్ను దురుభిత్తరికిన్ 18

'విజయవిలాసము ,

సీ కరువలిసుడియమి గదలకఁజెన్నొందు

'నలువెరిదమ్మల, నుఱకఁదెగడి

'విరాటపర్వము'

శకటరేఫ

క పిఱుదఁగు సుధగణీపతి! 'యఱచేతం' పాశ్రేణములుగ నిర్విపతిబలతి

బాగు తెగువముందటంచే! గొఱలుటచిత్త నఁబెట్టు కొనిహరియించున్.

'ప్రీతిపర్వము'

క అఱపులుడిగిపోపోసి! 'యఱచేతం' బళ్ళుచచ్చినప్ప సమయ్యుం

గఱచెడవు గానితగునెడ! మొఱముగునదియెట్టిదై ములువనియెడినో.

'కళాపూర్ణోదయము'

క 'అఱబోర' కురుచచేతులు | నొఱవశరీరంబుగలిగి యొరులకుఁజూడం

గొఱగాకఁడియుమక్కధు! నొఱపులఁబడియెడునితండు యువత్రీప్రీతిన్.

'అరణ్యపర్వము'

క 'అఱవది' కోఁబులుకసివగు! లఱకజగత్రయమునొకట నువ్వెత్తుగొనన్

దఱిగొన్నయట్లనావఁగ! నెఱసికుమాదుఁడరుగుదెంచి నృపవరుఁగనియెన్.

ద్విపద 'అఱగో' నులసియాడ నలసియానమల

మెఱుపుగోయిలతల్లై మెయిదీ గెలాలయ

24

'రంగనాధునిరామాయణము'

క ఉఱికిభుజాయుధమునకు! దఱమినఁగై దువులువిడిచి దట్టించుచుఁబి

'ట్టచేత' బిట్టుచరచిన! నొఱిగొఱిగియతంశునతని యురుమస్తకముల్.

'భాస్కరరామాయణము'

లక్ష—క ఇఱియుట యిఱికిగొనుట కూ

డిఱిసిదనుట యిఱకటంబు నిఱులనఁజేక

ట్టిఱుకును గ్రిక్కిఱియుట బం

డిటునును గురురేఫలయ్యై నిభవర్మధరా

28

వ. ఇందులూ నిరులు చీకట్లనుటకు గురురేఫము న దాహరణ చింత్యము
లఘు రేఫయగుటకు.

సీ. ఇసుక వేట్టిన నేల నేచిరుర్కా-ంశులఁ,

జొరనీక దట్టమై 'యిరులుగవయ'

'మమచరిత్ర'

సీ. కన్నులపండువు గ్రహ సార్వభౌముండు,

సురలయాఁకటిపంట 'యిరులుదాయ'

నైషధము'

క. 'ఇరులుబలియు' గునునలుములు! కరమరుదైకరంగుట్టికదసినకరణిం

బరగఁగదోముడుకాటుకి! కరవటముంబోలెనిజ్జ గంబుదనరైన్

29

'యయాతిచరిత్ర'

చ. పెరిగినయీ శునన్ నెమలి పించములన్ బురివిప్పబోలు నీ

సరసిరుహాక్షివేనలికి సాటిగనిల్వఁగనోడిచొచ్చెనిం

దిరళరణంబుఘేటిగమి నీలమలింద్రునిపేరుగాంచె పె

'స్నిరులు' గుహాశ్రమంబుఁగని యెన్నెరిగల్గినవారికోర్తురే

30

'శృంగారవృత్తము'

సీ. నిండుఁజెందురునవ్వు నెమ్మాముసిరితోడ

'నిరులుగమ్మెడు' వేణి భరముతోడ... 'కళాపూర్ణోదయము'

లక్ష—గీ. ఊఱుడుగైకొన డులుకుట యులుములుఱక

యుఱిది బిగ్గెట యులుమిక్కి లుఱపుకొంప

లుఱియుటుఱక ఱియుఱియును నుఱని తెగువ

యులుఱపిల్లలు బండితొ లురగవార.

32

క. ఎఱకలు తెక్కు తెలుంగుట

యెఱపఱి కెంబెఱుకువాఁడు నెఱుపెఱుంగుట సా

మ్మెఱువిడుట యెఱుచుమాంసం

'బెఱికతయును బండిరాల హీనవిభూషా

33

వ. ఇందులూ నెఱునుట రేఫఱకారముల రెంటం జెప్పినాడు. ఱకారమునకుదా
హరణచింత్యము.

రేఫము.

చ. 'ఎరవుగఁ' జూడఁజాగె వారి జేక్షణ బిన్నటనాటనుండియుం

బరిచిలిఱాని మంజుగతి మాధురియన్మృధువాగ్విభూతియు

స్వరుసనతెల్పి...

34

'వసుచరిత్ర'

క. ఇమ్మునరేళ్వర మాతుర! గమ్ముల నీకార్యమయ్యెఁ గాదే కడులూ

భయ్యోనర నోరులసాములు! రమ్మనినవచ్చునే 'యె రవు' సతమగునే 35
'అరణ్యపర్వము'

క హరి పలికిన విధమంతయు

'ఇరవై' యున్న యది పింటె యామాట తెరం
గరయుదము .. 36

'ఉద్యోగపర్వము'

లక్ష — ఆ డిఱకటంపుతోవ యొఱగాలనిల్చుట
డిఱుగువంకక త్రి యొఱయొఱముట
యెఱిగుబిళ్ళలాఱవు లొఱవదేహించిది
శకటరేఫలు దధి శయనభాణ

37

సీ కఱపుట నేర్చుట కఱవుమర్చిక్షుంబు,
కఱతలుపోకిళ్ళు కఱటిమంకు
కఱదులుబుద్ధులు కఱకుకారీన్యంబు,
కఱికప్పు బెబ్బలి గఱచుటయును
కఱువుట కుఱుమాపు కఱుగంటు కఱుగడ,
కుఱుకొనికుఱుకులు కుఱువు కుఱులు
కుఱకుఱమన్నిలు కుఱుగలి కుఱుచయు
కఱయుఱుకైఱయుప కైఱయుకొఱత

గీ కొఱకు కొఱలుట కొఱగామి కొఱకు కొఱని
కొఱకుటయు కొఱకొఱయును గుఱుకుమొఱ
శకటరేఫంబులని తొంటి నుకవులర్చి
శమితకీనాశ గిరితనూ జాహ్నుదీశ

38

వ ఇందు గో కుఱుచుటయు బకైఱుచుటయు అకారములగటకు ఉదాహరణము చిరత్యము.

పంచచామరము. సరుత్వేనగొనింగ జిల్లు - జన్నగప్పు మీఱగా
'గురుత్వేనన్నో' పల్వాసించి - కూడిచాలమీఱగా
దరుత్వేనంకుచుండ చాని - తారసిల్లనేగి కొి
వ్విరుల్లిరింక కోసె నోర్తు - తెంటు జానలంబంగా

39

'యయాతివర్జిత'

గీ ఇరుల గెలచిన యంతశ్శ్రు - రేందుమాఖుల
కురులు మడుడను వేటకా - దురులు నేసి
మడుల గొలుపంగడ లేడయ్యె - మనుజు విభుని

సరులు లేని దృగంబున - శాబకముల

‘వైషణ్యము’

40

* వ. ఇవి రేఫ ప్రియోగములు మఱియు,

సీ ఇందుబింబముమీడి - కందుచందంబున,

‘గురులు’ నెఱ్ఱెగమాన - నెరసియుండ.

‘విరాటపర్వము’

గీ ‘గురులు’ కె పుం బొగడలు - నెరయదువ్వి

విజయవిలాసము’ 42

* వ ఇందులో నెరసుటకు ఒకసుటకు రెండు అకారముల రెండంగలపు గనక

చింత్యము కుగలనుట రెండు అకారముల రెండంగలపు పక్క అకారమగుట

కు చింత్యము

రేఫ

సీ. పన్నుగాకికెను - ర్పడి రెండు రెకలు,

ధరియించెనంగ ‘బ - కె’ - రజెలంగె 43

‘పారిజాతాపహరణము’

లక్ష - సీ గణితెన, అ అణ-గణితెయు గణుగుగా,

యంబరికింప జరి-త్యమాలుచుఱియు

గణునిడగ్గఱి నుంప గణితెగణితెయు గాట,

గణితెయు గణునెట్లు-గణితెకొనెటయు

గణులు వాఁముటయును-గణుపుటగుణుకాని,

గుణుప వెట్టుటయును గుణిగడచుట

గుణుకొండి గుణగుణ-గుణు వెట్టుటయునుగఱి,

గుణునులు గింజలు-గుణుతుగొణియు

గీ. గుణుకుకట్టెలుగొణువంక గొణుగుటయును

నెండులుగా గలపలుకులు గగసియుండు

నట్టివన్నియు సురురేఫ లైతనర్పు

భవవిరూపాక్ష త్రిపురదా నవవిపక్ష.

44

వ. ఇందులో గరిగరియనుటకు గొరవంకపట్టలనుటకు రేఫ అకారముల రెంటుం

జెప్పినాడు సురురేఫ ఉదాహరణచింత్యము.

అఘురేఫయగుటకు గరిగరికకు

క. సిరివంటిదిబడబీబీ! విరివోడికి వెన్నుండనంగ వెఱయుచుమిగులక

‘గరిగరికల’ దనరెనురా! సిరులొందునమీనుఖాను చెలువములగనీ. 45

‘యయాతిచరిత్ర.’

క. పరమసుమనోమనోజ్ఞత । గరిమాత్క రామవరపీ కాసముదసరిన్

కరువపుజరితిల్లగితిల | గరగరికల | గరిష్ఠనగరి గరిమకునమగున్. 48

‘శాపూణోదయము’

గౌరవంకలఘురేఘుగుటకు

మ. శరసంధానముతో నెకొన్ని యడుగుల్ జౌజౌవునంబారియా
ధరణిగాల్టానిదోనిముల్లివిచిదో ద్దడఁబులంజేసియే
సిరిబోయల్లినుమంగునార్చుపరన్ శెట్టానలన్దాయుచున్
‘గౌరవంక’ ల్గౌరవెట్టినట్లుగుణము ల్లుషింపరోవంబునన్ ‘మనుచరిత్రము’
క. మరుడపుడుజేసితూపులు | ధరియించియునేమిజెప్పు | దరుణిన్ నరునిన్
సరిగోలువడ నేనెన్ | ‘గౌరవంక’ రొదల్సెగగ గ్రొన్నెనవింట్. 49
‘విజయవిలాసము’

లక్ష — సీ చఱచుటయఱచేతఁ జఱచట గొడ్డలి,
చఱచుటబిట్టివా చఱచటయును
చఱులుబిచ్చఱమంట చఱుతిదిచఱునవ్వు,
చఱుకొట్టిట మునుము చ్చఱుతనఁబు
చఱిమిదేహంబెల్ల చఱచఱగాల్పుట,
చఱుకువుట్టుటయును చెఱిసగంబు
చఱుకులు చెఱసాల చెఱునుట చెఱగులు,
చెఱచుట చెఱలాట చెఱకబట్టి

గీ చెఱువునద్విజుల్బుజించట చెఱుపుటయును
చెఱుచనఁ దటాకమగు నివి చెప్ప శకట
రేఘులు సుముక్తి పీఠపురీ విహార
యురగపరివృథకేయూర దురితిదూర.

49

మ. ఇందులో చెఱగులనుటకు చెఱువనుటకు రేఘఱకారములు రెంటం జెప్పినాడు

చెరగు రేఘ యగుటకు

చ. రవియనుదివ్వోకేతువుచె రంగునమూసిక్రితోర్ధ్వయంత్రవా
రవిరళఘర్మయైకలర వాల్చరవోక్తులనొత్త.. 50 ‘అముక్తమాల్యద’
ఉ. రంగుమెరంగుబంగరుచె రంగులచెఱెమునాల్లకొంగులన్. ‘బహులాశ్వ’
శకటరేఘ యగుటకు

మ. ‘చెఱగుల్’ పూతపసిండివ్రాతపసిమిక జిత్రాతిజిత్రంబులై
మెఱయన్ రత్నపుగుచ్చులంచులబడె స్మిందందువాలించుకొగ్గి
మెఱుగుల్ చంద్రికకాటపట్ట సురభిహా మిజాన్పితంబిచ్చెనా

- దఱదున్నులవేల్పుపట్టివసుగో త్రామండలస్వామికిన్. 'నసుచరిత్ర'
- గీ. అవనిగంపింపలలితపీ తాంబరంబు
'చెఱుగు దూలఁజూకొంతులు దుఱుగలింప 56 'భీష్మపర్వము'
- సీ కనక మేఘులగుచ్చి కట్టెనెవ్వఁడుతీలఁ
'జెఱుగున' బూషెయ్యగ్గ మెఱుగుపళ్ళు 'కాశీఖండము'
- చ చెఱువనుట శకటరేఘుగుట చింత్యము
రేఘ యగుటకు
- చ కరముననున్న శూలమునఁ గ్రమ్ముమెఱుగులుశత్రుసంఘభీ
కరములు గాగజాశ్వభట కాములన్ గుడ్డిగుచ్చినట్లుగా
'జెరువుదు' వచ్చువానిఁగూరు సింహఁడుజూచిమధాంధసింధురో
త్కరరభసాతిభీషణము గాఁగదిసెబటువిక్రమార్థతన్. 'భీష్మపర్వము'
- సీ రిక్కలొయివిగావు రేచామతురుషుపైఁ
'జెరివిన' మల్లికా వ్యిరులుగాని 58 'నైషధము'
- చెరువు రేఘ యగుటకు
- గీ. దనరుబకపజ్జులకుజాను దమ్ము మయ్యె
'చెరువుగమి' యుగుములనరేల్ నిరిగికుక్క
పసికి ... 57 'అముక్తమాల్యద'
- శకటరేఘ యగుటకు
- చ. చెఱుగుండోటలఁ బెంచికాలిమయసు క్షేత్రస్థులలోనించియ
క్కఱలేకుండగబూగనాగలతికా కాంతారముల్ దోచియే
డైరసంతంగుముదోత్పలాబ్జవనవా టికోటిబాటించిపె
'జైరువుర' వొల్పెబురంబులఁ దెసలఁబ స్థితాంబుపూర్ణస్థితన్.
'ఎఱ్ఱా పగడ రామాయణము'
- క. 'చెఱువులు' గట్టినపుణ్యలు! తఱపక ధాన్యంబులమ్మ ధన్యులుబ్రజలం
జెఱువిడిపించినసుకృతులు! నెఱిసరిగ్గతనూజరారు నీపురమునకున్. 59
'రుక్మాంగదచరిత్రము'
- లక్ష. — జఱిజఱియుబూజఱియునువూ జఱిజఱిగొని
జఱుపుటయు చేతఁజమఱుట జఱజఱయును
జిఱజిఱుద్రిష్టటయునాజురి జఱునెఱులును
జొఱజొఱయుబగడితొలగు సోమమకుట,
సీ. తఱగుట కోయుట తక్కువ యగుటయు,
తఱగిరిబేహజ్జీ తఱిగొలుపుట

తఱులుటపుచ్చున తఱకలు శత్రులఁ,
దఱియుట తఱుముట తఱులుతఱసి
తఱచుదట్టముతఱి తఱిగొనినడచుట,
తఱుగుట త్రిమృతఱి తఱివెనచట
తుఱగలితుఱుమువా తఱయేడైఱయుకను,
దఱచుట తఱవలు తఱిగొలుపుట

గీ తఱిసి తఱిలినవాసన తఱికువయును।
తఱిగు తఱిసిలొఱుట తొఱుగుటయును
పలుకులెల్లను శకటరే ఫంబులగును
రజతధరణీధరవిహార భుజగహర

61

వ ఇందులొ తరలుటను తరులనుటను తిరుగుటను వాతెరయునుటను తొరగు
టను రేఫఱకారంబుల రెంటం జెప్పినాడు
తరలుట రేఫయగుటకు

చ. అరిజయశీతికాసాంద్రుడగు నయ్యళిరామనరేంద్రసోదరున్
తిరుమలదేవరాయని నతిపదరంబెత్తడియహేతికాం
కరియతిలోహితావయవ గాధనునాత్మహృదంతరంబులన్
'దరలక' తాల్పువారలకుఁ దార్పుసురీపరిణీయవైకరుల్ 'వసువర్తితము'।
వ మఱియును రేఫయగుటకు బహుశముగాఁ గలవు.

ఱకార మగుట

చ. ఒఱగెవసుంధరాస్థలిమ హోరగ నాధుఁడువంగెఁగూర్చుమున్
'దఱలె' నభంబుమోసె నుర దంతులుమొగ్గెడిగంతరంబుల
త్తిఱి నదరెక మరుత్సుతుఁడు- దర్పమెలర్చనహోర్వముద్దతిన్
పఱుకఁగ గోత్రవైలములు-పెల్లగిలెం గలఁగెం బయోనిధుల్.
'భాస్కరునిరామాయణము'

తరులు రేఫయగుటకు.

చ. మురియుచుఁ దమ్మిచూలి మడి-ముందరెఱింగినయట్ల నేర్పుతో
'దరులను' పైఁడికంటిడిన-వానదిరంబయి యుండెఁగాక యే
వెరవుననిల్చు దీనివగు-వేకపుజన్నుల వ్రేఁగునంబయల్
దొరసినయట్టి నెన్నడుము-తోరపునల్వకడంక మెచ్చితిన్.
'యయాతివర్తిత'

64

శకటరేఫకు.

చ. 'తఱులఱునిక్క'బూపనెఱ-తొవియచిక్క-నపాంగమాలికల్

మొఱగులుగకక- నూరుపుల-మేలిమిదేటులుచొక్క- హారము
లుగ్గిఁబలుదొక్క- మున్నరులు-కొంజెమటంబదనీక- వేలుపుం
దెఱవయొకర్తుచేసి జగ-తీపతికిన్ శిరసంబె నేర్పునన్ 'జనుచరిత్ర' 65

చ. చఱివడి తీవ్రఘర్షణవ-శంబున నొకట-టతీగ చుట్టి 'నె
త్తలులయియున్న పాపరేరి-దాటిమలంఁల నిర్భుకారాంబువు
ల్లిటికొని మీదనుండిదిగ-కేన్నరకంఠిపయోధిదర్పు న
త్తఱిఘోరాజు చుట్టిన వి-ధంబు నున్నదిచూచు మిగ్గరిన్ 66
'కాశీఖండము'

తిరుగుట రేఘవు

చ. 'తిరిగివచ్చుట్టన్ బొదల-ద్రిమ్మలుపాములరోసి రోసి ని
ష్కరభుజదీర్ఘదగడమున డొల్లగగ్రవేయుచు.. 'లక్ష్యము' 67
శకటరేఘవు

గీ ఉడకు కన్నీరు దిడియగ - నొరలుచును వి
చేప్తయై యూరకుండుచు - జెలులతోడ
'దిటిగి' పొగులంగ వేసరి - నెలియ మసల
యవులఁ దిరుగుచు నున్నది - యక్కటకట 'స్త్రీపర్వము' 68

క. 'తిరిగివ'కపులంగనుగొని వెఱవకుడని విల్లుపూని విభుడనియనికీన్
దఱియని గంధర్వాస్త్రం బఱిముఱిసరిబోసియే నె నుడలమిదన్ 69
'రామాభ్యుదయము'

మ. ఉఱుకుంగంభయుగంబుజైహరిక్రియన్-హమ్మంచుఁబాదంబులన్
'దిఱుగుం'గండములెన్నదన్న నెగయన్-పేలాగతింవాలముం
జఱుచునుగ్గగదాక్షిణ్యముంచుమనుగు-నృల్మంబుల స్థంతము
ల్విఱుగ న్నేయుచు బొంచిపొంచిదియు-స్వేదండయాధో త్తముక. 70
'పోతరాజు యష్టమస్కంధము'
వాతెర రేఘవు

క. గురువింద జైత్రుదొడ్డిన! కరిములుకన్నావియవుడు కరిచినను 'వా
తెర'మీదఁగాననగుపలు । వరుసయనక నలుపల్ల వముపైమొనసెన్. 71
'పారిజాతాపహరణము'

అకాతమగుటకు.

చ. నెఱిగురులున్విలాలనిత నేత్రయుగంబునునొప్పలాప్పు 'వా
తెఱయును' దీనియాననము తెల్పుగరంబుమనోముదంబునే
నెఱిగినయంతనుండియును నిట్టితాలలితాంగిఁజూచియే

నెఱుంగునురేగదక్తన్యకలు నిట్టవరూపవిల్లాసంపదన్ 'ఆదిపర్వము'
సీ. చెఱుకుబాలాదపు 'వా తెఱ' యీనిచొగంకు,

• చెఱుకుపాలెదునో చిగురుబోడి 'విజయవిలాసము'
తొరగుట రేఘుగుటకు
సీ. పొరలెత్తిఘనసార తగువుల దనుదానె,

'తొరగెను' పచ్చ కన్నరపువిడెను 'మనుచక్రత'
క పరిజనులుగన్నీరు ౭1 'దొంగగ' నడలొందువారి తోడంజనున
పురసున 75 'అశ్రమవాసపర్వము'

చ చరిణహతీనలతాలరులు చాల్పడజగ్గరితెంబులె మహిం
'దొంగగ' 76 లొండొరుల తోడమవోర్ధతిష్ఠవహాయన
ద్విరదమలట్ల ... 76 'ఆదిపర్వము'

సీ. పరమాత్మిపదసుల 'దొంగిపార' నేటి,
తెరగడైలేల దాటిదాటి 'నృసింహపురాణము'
అకారమగుటకు

చ మఱియొకటేనుచెప్పెదన మానవవిక్రమలీలడన్
బఱిసియుజంపియునిపున్న పాలకనైన్యహరూపదంచి మేన్
'దొంగుట' యొప్పదేతనపు తూటులుగాగ నబేరువడి 'కల్లపర్వము'
గీ 'తొంగువోకుండ' మెకములు కిలువకుడ 'విరాటపర్వము'

గీ పొగడమొగ్గలమొదలను పుష్పరసము
'తొంగి' నెత్తావియందు నెఱియనొప్పె. 'నృసింహపురాణము'
లక్ష—గీ అందఱింబఱుకొండఱు మండఱయన

బెద్దఱికమిద్దఱిద్దఱి గద్దఱయన
పదఱుటెరుఱుట యనదగు పలుకలెల్ల
శకటరేఘములునురాజ శకలహాళి.

81

వ ఇందులో నెదుఱుట అకారమగుట కుదాహరణము చింత్యము
రేఘ యగుటకు.

క. ఒకవరికిరీటిక 'టైది. రికి' గ్రమ్మనబోయిరేని రెండవమారి
య్యతొనుటకోర్వక 82 'విరాటపర్వము'

క. మగటిమివారికినీ 'డెదు.

రుగ, నమ్మిసుయోధనుడవి రోధముగొని... రికి 'ఉద్యోగపర్వము'
లక్ష—సీ నఱుజాకొంచెముచెట్టు—నఱుకుటనిఱుపేద
నఱుము నేయుటనడ్లు—నుఱుపుటయును

నెఱుకులాయంబులు — నెఱులు వెండ్రుకలగు,
 నెఱుసుటనిండుట — నెఱియమిగుల
 నెఱిబాగునీటులు — నెఱపుట నెఱపును,
 నెఱలేనిమిత్తుఁడు — నెఱికకాసె
 నెఱదొడ్డిగొప్పలై — నెగడును నెఱబంటు
 నెఱజాణ నెఱజక్కి — నెఱకటారి

గీ. యనఁగదగ్గి పాథకుకవుల యనుమతమున
 బరగునివియొల్ల శకటరే ఫమ్ములగుదు
 రజతధరణీధరవిహార భుజగహార
 పురనికాచరమదహార దురితదూర

84

వ ఇందులో నెరసుటను నెరపుటను రేఫణకారముల రెంటుం గలిగియుండు.
 నెరసుట లఘు రేఫ యగుటకు

క తరళవయనాబ్జదళములు 'నెరయగ' మైమున్నుచల్లి నృపసుతుబూజిం
 చిరి .. 85 ' అదిపర్వము '

క. 'నెరసె' నెరసంజచక్రక సరసీరుహ విరహభేద సంనూచకమై... 86
 'కవుల వృత్తము'

మ. అరవిందోదరమూర్తిభానుడపుడూ స్మృంతంబునకసంకుచ
 త్వరసీజేక్షణుడైపయోనిధిచారక సంధ్యాతటిత్పూర్వమై
 'నెరనెక' జీకటికార్యగుల్జగత్తిపై నిమ్నాన్నతాభోగముల్. 'వసుచ'
 శకటరేఫ యగుటకు

ద్విపద అఱిముఱిబుచ్చిహే మ్నగ్నిలావైచి
 'నెఱసి' యార్పిరివైత్య నికరంబుబెదఱ రంగనాధునిరామాయణ
 నెరపుట రేఫయగుటకు

సీ. పరిమిల్స్పర్శంబు 'నెరపె' సింధురవల్లి,
 గృచ్చిదావులుసోకఁ గోవిరెమ్మ 'వసుచరిత్ర'
 క వరమకుటరత్నకీరణి స్ఫురణప్రతిభుట్టవమున భుగ్నాగ్రములై
 మరలుతనుద్యుతులనుమతి 'నెరపె' సుపర్వలకువిభుని నిలలాలకముల్.
 'కవికణానరసాయనము'

శకటరేఫయగుటకు.

చ ఎఱుగవుగాకయొక్కపుడొ కంకుకమార్కొగమిడ్డకూర్చికి
 గొఱతయెయెంత జెప్పినను తోమలి నేరవయల్క బెచ్చుకో
 నెఱియనదీనపాఠెతిగి వేడిదికొకయికోకమిక్కిలిన్

‘ నెఱపె ’ నతంశ్చ నీవుచిన నేర్చెదమాపల్లు కిప్పుడేనియున్ 91
‘కళాపూజోదయము’

గీ మెఱపువిల్లువిలాసంబు ‘నెఱపు’ నిల్లు ... ‘రుక్మాంగదునిచరిత్ర’

గీ. వత్సరంబునగడచను వ్రతమునాకు దానినీపాలజలిపియు తానహవృత్తి
‘మెఱయనీకుఁగృతజ్ఞత ‘నెరపి’ తొల్లి యెగ్గుచేసినవారిజ యింపఁబోదు
‘విరాటపర్వము’

గీ. ఆయుధంబులువిడిచితి నంతమీఁద ।

‘మెఱసిబలవిక్రమంబులు ‘నెఱపువాఁడ ‘ఉద్యోగపర్వము’
లక్ష—నీ ప్రసహించుటయువేఁగఁ బరువిడుటయును నే

యుటయును నగుఁబఱచుటయనంగ

పఱపఱఁజేంతుట పఱుపదనను పఱ,

పఱియనుపఱికెలు పఱిగొనుటయు

పఱతెంచుటమ్ములు పఱపుటశత్రులఁ,

బఱపుట పఱయు వెఱపఱయుపఱుపు

పఱిమార్చుటయును తెప్పఱ పఱివోవుట,

పఱువైనపువ్వుచూ పఱిపిఱుండ

గీ. పిఱిచనుట పిఱివోవుటఁబిఱికితనము

పిఱుఁడు తెప్పిఱి పుఱియు పే వెఱుగుటయును

పెఱయు పెఱసనిపోవుట పెఱుకుటయును

పెఱికెలును బండితాలుభూ భృన్నివేశ. 95

వ ఇఁదులలో పరసదనమునుటయు, పరతెంచుటయు, పరిమార్చుటయు, పరు

వగుటయు, చూపరయనుటయు పెగుగుటయు రేఘణకారముల తెంటంగ

లవని పొచ్చినలక్షణకాగుడు చెప్పినాగు అందు

పరుసదనము రేఘయగుటకు

నీ కల్యాణగోత్రంబు గరిమవంచినదూరు,

సురసులనింకించు ‘పరుసదనము’

‘వసుచరిత్ర’

క తురగముఁ దురగముగలిగరి ।

నరుఁడునరునిఁ దేరుఁదేరు నలిఁదాకిన న

‘ పురుసదనమేమి ’ చెప్పదుఁ ।

బొరి మిడుగురులెగనెఁగైదు వులపొడిరాతెన్

‘ ద్రోణపర్వము’

అకార మగుటరు

ఆ. పల్లవాదులెరుగ నొల్లనిధర్మపు లేలనీకు నెరుగ నేలవతిసె

జీఱుతవానికంత 'పఱునదనములు' ససె వదజనము లున్న చోట 98
' సభాపర్వము '

పర తెందుట రేఘుగుటకు

క ఒరసుకొనిపోవన త్తరి సుర సైవ్యంబాచ్చుమును జూచిచీతిగమగ
గరమచ్చెగ వ్రగ్గమగ న 100 తెందు - ససుకొడ కు ఒర తె చువన
ఉల్లర రామాయణము

అక 101

క వెఱచువనీలూని క్కెఱ గొననొక చుచలిమాడ్కి కింగోదరమై
పఱ తెంచి కుంభ సంభవు చిఱుదొడి వడిబు కొనియె శిష్యుని బెదరన్.
' అపర్వము '

క నెఱియగ సవ్యామగున మొఱివీ కలబడిన మిన్న ముట్టునెడ గుతో
గఱవకు వెఱవకనిది నే బఱ తెచ్చితి' సవ్యరమున భామినియునుచన్ 101
క భాపూర్ణదయాము

నీ చఱచినిబ్బరముగాఁ బఱ తెలు ఖగరాజా,

తొక్క గాళ్ళు బుమింట టింగురన గ.

' పాండంగ మాహాత్మ్యము '

ద్విపద ఉఱక నీరుగఁజేసి యుగ్రకేగమునఁ

' బఱ తెంచుగతి ' జూచి-భానువంశజుడు

103

' రంగనాథునిరామాయణము '

*వ పరిమార్చుట అకారమగుట కుదాహరణచింత్యము

రేఘుగుటకు

నీ. ' పరిమార్చఁజాలర ' -వ్వరు పెక్కు-భంగుల,

మాటలాడక మరు-మాటకేల.. ' స్త్రీపర్వము ' 104

క గురుభీష్మకర్ణసైంధవ గురుతనయులతోడగూడ గురుపతిబలమున్

' బరిమార్చునట్టి ' సత్త్విము! పురుహూతాయిమ్ముకరుణ పాంపిరివోవన్.

' శ్రీనాథుని హరవిరాసము '

క. పరిభవకరుండగుకీచకు! ' బరిమార్చుట ' యువుడుగడువఁ బడియె నెయిమ్మై
దురిటిల్ల నేలవేల్చిడి! బొరిగొనినీమనముకలక బుత్తులతాంగీ. 106

' విరాటపర్వము '

*వ. పరువనుట అకారమనుటకు చింత్యము

రేఘు

క. తరుణియాతరుకాఖాం తరలోలుదుకూలమారు తన్నులింద్రాణి

పరివారవారసతులకు! 'బరువపు' విరిగోతిబాడము బడలికకడఁచుకా.

సీ 'పగువంబు' దప్పిన-విరులుదాల్చుచుదరు,
చయముచక్క-లరేలి-చందమఱయ 108

'ఉద్యోగపర్వము'

సీ 'పగువంపు' ముక్క-విరిగింపునవంపు,
పాతెరచిందె-పు-వానగురియ . . 109

'ఆముక్తమాల్యద'

చూపర రేఫయగుటకు

మ గురుబంధుల్ దనుజుట్టి రాడిగిచి యా-కోశింపనిశ్చేష్టుడై
యొగులం దన్ను నెగుంగ లేక యసుహృ మృధా ర్తిముజ్జెంది 'చూ
పర తిన్నోయుచుబోవివర్ణతిమెరు-బాటిల్ల . . 'శృంగారవృత్తము'
అకారమగుటకు

క కొఱవియుకొఱవియుదాకె తెఱఁగున నక్షుగుల సురన-దీనూహన మా
'పట'వాగడన్ దాకుటని ద్దఱిదిక్కు నై న్యయుంగు దలపడియెవడిన్.
'భీష్మపర్వము'

క మెఱయువెలిమాపులుంగుల మెఱుగారెక పటములునుగల ముంబుల్
పటపెర వాలియులుచు! పటనత్తులుతాకువెరఁగు పడఁజేల్పా 112
'కణకపర్వము'

*వ. పెరుగుట శకటరేఫయగుటకు చింతియు
రేఫయగుటకు

సీ- ధృతరాష్ట్రునొద్దద-త్సతులతోనొక్కట,
'బెరుగు' భూసుర-వరులవలన . . 'ఆదిపర్వము'

చ. 'పెరిగిన' యీసునన్నెమలి-పింఛములన్ బురివిప్పబోలునీ
సరసిరుహాక్షి వేసలిక్కి-సాటగనిల్వగనోడి... 'శృంగారవృత్తము'

లక్ష-క. బటబటనీడుపుటయును ద
బ్బట బిటబిటద్రిప్పటయు వి వాహమలతటిన్
బిటాసులుగాల్చుట కోటకు
బుఱుజులువెట్టుటయుఁజూని బురదైత్యవారా. 115

సీ. మఱచుట మఱునాడు-మఱదలు మఱఁదియే,
మఱుపాటు పలుమఱు-మఱియు మఱుగు
మఱవమ్మద్బాండబు-మఱుగుట వేమఱు,

మఱుపడి మఱలేక-మఱుగు లేక

మఱగాలు మఱల త్రి-మృణుటయు బడమఱ,

మిఱిచూపులును-మిఱుమిట్ల గొనుట

ముఱిముఱి చీకటి ముఱిముఱిబడిబడి,

ముఱిమొండె మఱిమఱి-మొఱుమువిడుట

గీ. మొఱుపు మొఱయుట మొఱుగు క్క-నొఱుగుటయును

మొఱకతనమును వేపుట-మొఱుగుటయును

మొఱయు మొఱమొఱలాడుట-మొఱకవెలితి

మొఱునుటయు బండితాలు స-ముద్రతూణ

116

*వ. ఇగులలో పలుమరు వేమరు నను శబ్దములు రెంటు గలిగి యుండును అందు

పలుమరు రేఫయగుటకు

చ. ఇరువురు సిగ్గులగ్గులపు లేవఁ గచాగచ్చైకొనన్ ముఖాం

బురుహాయుగంబు వాఁచితల-పుల్ మదినువ్వికులూరఁజూపులాం

డొరల పదంబులన్ దొరియ-నొండు నెపంబున మోచులెత్తి ప

ల్కును' మగువెట్టిచూపు నెడ-మన్ గుడి నేయఁదొడంగెఁ గంతుండున్.

‘రంచాభ్యుదయము’

అకారమగుటకు

కి. విఱుగుట నొచ్చుట మన దెను దఱుచుగ నాడెనవుపాంశుతనయులబలమే
దైఱు దఱుగక పెనఁగుట బుల్కలు జెప్పెదవగుటయేమిమాయయెఱవన్

‘భీష్మపర్వము’

మ మఱియున్వచ్చిరిదాత్రిగల్గునగసా మ్రాజ్యైకధారేయులం

దఱుదదూర్భరిభరాప్తిగృంగనవనిన్ దామృతృణారాజి ‘బ

ల్కులు’ సంధింపుచునుండెగానివసుక ల్యాణంబుపీక్షింపగా

వెఱచెన్ శేషుడు శేషవృత్తికగునే విశంభసంభారముల్ ‘వసుదర్శిత’

వేమరుననుట రేఫయగుటకు.

క. మరుడననెలకడదాచిన! విరితూపునునల్ల చెఱుకు విండ్లునుబతె ‘వే

మరు’ నలరు చేరుచుక్కయు! నరుదగుకనుబొమలుమిగుల నతివకునమరెన్.

‘శురూతిపరిత్ర’

అకారమగుటకు.

పంపచామరము. మొఱుగుబోడికిట్లు చెల్వ మిఱుదమిఱుదఁవేసినన్

గుఱంగలన్నిలంగరాని తూర్పువెచ్చువెచ్చుగాఁ

దుఱంగిలించువేడ్కతోడ దూరిపల్కిరంత 'నే
మఱున్' మరున్ మరుస్మగారక మత్తికోకిలాదులన్ 121
'నిజయవిలాసము'

వ. మరలుట రేఫఱకారముల రెంటుం జెప్పినాఁడు
రేఫకు

క పరిజనములుకన్నీరులు దొరుగగనడలాంబెవారి తోడజను న
ప్సరుసునదనగుతనూజుల! 'మరలమికిన్' బాండురాజ మహిషిమరుగుచున్.
'అశ్రమవాసపర్వము'

క గిరితటముఁదాకితిగిగెడ! తంగిణియుబోలెదేన తాపతియాజ్ఞన్
'మరలి' వియచ్చన హిని! మురహరునిబొదలిఘోగ ముగఁబోరుతరిన్.
'హరిజాతాపహరణము'

క అగ్నిసమత్ప్రసవకుళాం! కరపక్వఫలశ్చిరంబుఁ గొనిగృహమనకున్
'మరలి' యటవచ్చనప్పుడు! ధగఱీసురనందనుఁడు దనకట్టెదురన్ 124
'కవులషష్ఠము'

అకారమగుటకు.

చ నెఱియఁగన్ప్రసాదమున నిర్జరలాకలలామనాకు నే
గొఱతెయులేదుకోరగల కోరికయెద్దియుఁగానినైన నా
కొఱకురణంబులొన కపి కుంజరల్లీనవారువారలన్
'మఱుగ' వేగనిచ్చుటయె మన్ననదీననెంతసిల్లుదున్ 125 'భాస్కరరా,
లక్ష—నీ అట్టువొందుటయును అంపిల్లుటయుఁజకు,

అనఱవల్కోపము అవలి అవికె

అంగతులు వజ్రపు అనలును అంపము,

అకిరించుటయుఁజిచ్చ అకిరిలిడుట

అవ్వననెగయుట అంగునమోయుట,

అలలుపుటయును చిలుకఁజెక్క

అల్లుగడ్డియుకను అప్పలుమూయుట,

పూఁజెమ్మలునుజొమ్ము పాలుపుమీఱ

గీ. శకటరేఘమ్ములై మహా సుకవి వరుల

కావ్యములయందుఁ దఱుచుగ గాల్గుచుండుఁ

జ్ఞకధరజ్ఞాన భువన రత్నాధురీణ

దురిత నిర్మాత పీఠికా పురనివాస.

125

*వ. ఇందులో రవలి అకారమగుట కుదాహరణ చింత్యము.

రేఫయగుటకు.

సీ ఎల్లప్పుడునుఁ బిక్కిరి టిల్లు బేరులకాఁగితె,

రహిమించు తరగల-రవళి'గాఁగ... 'యయాతిచరిత్ర'

మ. నవలావణ్యపయోధిఁ జిత్తుమను మం దానాదికిఁ జంఁదికా

పవనాశించు తాడుఁ గాఁ బెంచి య బ్బాతానచుండినన్

'రవళి' గోరిల కీరమల్లను నా గత్తాకగలబాదు ను

దబ్బరముఁబొందిన లక్ష్మిగాఁగలయు న ప్పద్మాక్ష నీక్షింపఁగన్

'స్థిలమణ్ణి వీరన్న శకు'తలాపరిణయము'

ఁవికె అకారమగుటకు

చ. 'అనికెము' బట్టుపుట్టుము నీ అంగుమంగుగయు యునిగి జేసిగో

రగ సానినాణమున్ దెలియ గామి' . 128 'నైషధము'

*వ. రంతములు రేఫకారము - కౌటగలిగియుండున

రేఫయగుటకు

ఉ అంగడివీధిబల్లిపులు ర'సగనూమిడి పంతులమ్మచు

ష్టంగిమఁవాసి'ది ' సాధిశి'యు' జూచె'నో నితా

తాంగనబాణకైగవసి తాగి' మ త్తవరోరతా' సా

రంగ తుట్టె' కొనియు' ' రం పలు' చేసెడి నాడిమాపులన్.

*గ. మరియు

'శ్రీనాథుని చాటుధార'

కా 'రంతు'జ్ఞేయకు శుక్కు-టాఫమ దరి-కతుద్రశూద్రాంగణ

పా'రిలో'బూనియూలతొక లకణ గా'రంబుచేఁ గ్రొవ్వి దు

ద్దాంత స్యానిలభి' వా'త్సేణి'ఫాం తిర్యా'సమాధుర్య' మే

చెంతంగో'లు ఖగే'గు'చెంగటనునీ జంఝూటను ల్సాగునే 'శ్రీనాథుడు'

అకారమగుటకు

రగడ 'అంతే'మిటికిగో రుంతేమల్లెల వంతులకానే వంతులుచెల్లెల 131

'యయాతిచరిత్ర'

సీ, 'అంతు'నో మేఱుని అదొకప్పుడును భువ.

శ్రీలబోంగియును నీ సింధుకన్య... 'వసుచరిత్ర' 132

ఉ. 'అంతులు'మీరి మిక్కిలిగ తా'గత'వంబున దొమ్మి'చేసి దు

ద్దాంత పరా'క్రమాన్నతులు దానవ'వైత్యులు... 'శ్రీనాథునిభీమఖండము'

*వ. జికిరించుటను, జింగురగుటను, తెక్కి-యనుటను, జిచ్చయునుటను.

అకారములగుటకు

సీ. 'జికిరించు'కొనియున్న 'తెక్కి' మొత్తముతోడ,

నొరలుజాడించి నె వ్వడివిదుర్పు... 'నైషధము'

నీ చరచినిబ్బరముగా బలతెంచుఖగరాజు,

'తెక్క-గాడ్పులుమింట టింగురనగ...

'పాండురంగమహాత్మ్యము'

ఉ. 'తెక్క-లతో' సరాగము నె టింబరికింపడు వేడ్కఁజెందియో

యక్క-నకొంచుంబు విలు ధాధ్యమునం జనుదెంచుచున్న...

'కన్యశస్త్రము'

ఉ. 'టింగనునొత్త' మోయుచును 'తెక్క-ల' పాములొక్కొక్కరిచే

సింగిణివింటివెల్లిగొను చిత్రశరంబులు... 'పారిజాతాపహరణము'

137

ఉ. ఒక్కడు మాకులంబున స ముద్ధతిమాపిన జాతరోషుడై

'తెక్క-లుచుంచి' వేలుపుల తెడలు పాపముఁజేసెగాని యా

'తెక్క-ల' నెడుగల్గిన నె టింగనంబునఁ బాటుతెంచి వి

తెక్క-నె జూటకోటితటు లెల్లను నున్నులుఁగాగ మేరువున్ 'కాళిఖండము'

ఁజిచ్చుచునుటను.

క. కని యుత్తరుండు గరుపా! టిన మేనుచుదలఁకుమనము 'ఁజిచ్చునడిన'చూ

పునునె నొట్టువడుచు నిట్లనియె దిగులుచోచ్చి యాఁబు నున్నలతోడన్

'విరాటపర్వము'

క. చిచ్చునకుఁదోడు కరువలి! వచ్చినక్రియ భీముకడప వాసవియిమ్మె

వచ్చిన మన యోధావలి! 'ఁజిచ్చునడియె' వారియెనద టిమిళిసవచ్చెన్ 140

'విరాటపర్వము'

తెప్పయనుట అకారమగుటకు

ఉ. అప్పుడు ముద్దరాలిఁ జెలు లక్కునఁజేర్చి ముఖాబ్జమెత్తికన్,

'తెప్పల' బాష్పముల్ దుడిచి తెఱపె నృపాలుఁడు గారవింప...

'వసుచరిత్రము'

*వ. మఱియు,

ఉ. మప్పిరిగొన్న వాసవుల మోహమొకింతయఁగప్ప నీదు కన్

'తెప్పలు'గప్ప నీదొకత టిన్ జమరారఁగ నీగుమేన... 'వసుచరిత్రము'

ఉ. 'తెప్పలు'వాల్చ కప్పుడమి తెలిమనోహరమూర్తిఁగన్నులన్

దప్పుకచూచిచూచి విలు ధృవదనుల్ ప్రమాదంబులాత్మఁన్ 'నైషధము'

ఉ. ఎప్పుడు నెయ్యొడన్ బొద... యిందఁజుండగ నీవు కంటికిన్

'తెప్పయపోల' మాటయి నె టిన్ బరులారసి యొజ్జచాడ్పునన్

జెప్పుచు...

'ఉద్యోగపర్వము'

*వ. రొమ్ము గురురేఫయగుట చింత్యము.

రేఫయగుటకు

ద్విపద 'నీరొమ్ముఁగొని'కాడ నేర్తునామాడ

నీరాజ్యగతిఁజూడ నేరుతుఁగాక... 'రంగనాథుని రామాయణము'

*వ తక్కినవిట్లే గ్రహించునది

లక్ష—గీ వఱత వఱదయు వఱలుట వఱకు వఱగు

విఱగు విఱివోటు విఱిగాలి విఱివిడియును

వెఱపు నివ్వెఱ వెఱబొమ్మ వెఱచఱుచుట

తెఱఁగు గురురేఫలుష్కాంతు విధురధాంగ

146

క. సుఱసుఱసుక్రిక్రుటయునుఁ బెం

పఱియసుఱుసురనుట యార యఁగగురురేఫల్

మఱినిడుపుగురురేఫము

లెఱిఁగించెద చిత్రగింపు మించువతంసా.

147

ఉ. ఆఱనితేజమాఱడియు నాఱికపంటయునాఱువట్కము

టాఱినము త్రియంబు తడి యాఱెను పాపమలాఱెబల్లు నూ

గాఱువెలండ్లివైనను నట్టిపదంబులయందు పెద్దతా

ల్పిఱునునుండుఁగొబ్బయల మేరుమహీధర రాజకార్యకా.

క. ఇందులో ఆఱుటయనఁగ నిండొటకును అడంగుటకును అర్థమగును. నిండె
నను యర్థముఁ జెప్పునపుడు లఘురేఫయును, అడంగెనను యర్థముఁ జెప్పు
నపుడు గురురేఫయు నగును

నిండెనను అర్థమనందు లఘురేఫయగుటకు

క. కారవులు నేయనుభక్తితో కారణమునఁగోపమెత్తు కర్ణనివదనాం

భోరుహముఁగనుగోనఁగళము 'మారున్నా' వశముఁగాక యంతనబుద్ధిన్.

'శాంతిపర్వము'

వ. శమమారుననఁగా శాంతము నిండుననుట

అడంగుననునర్థమునకు గురురేఫయగుటకు

క. కాఱిడివిఁబరచుమృగముల! నూఱుటకున్ దిగిచిడన్సి యున్నతనిశ్రమం

'బాఱఁగనెదఁ' బరితాపముఁ దీఱఁగఁబైపిఁచెనన్న దీపవనంబుల్. 150

'ఆదిపర్వము'

వ. శ్రమమాఱఁగ ననఁగా నలయిక యడంగగా ననుట

ఉ. 'ఆఱిడియార' నీరసధనాధిప లోకమునిండ్లువాకికుల్

మాఱుటమాని శీర్షగము తూరుపువాలి విదూఱిపాపముల్

వీటుగఁజేసెగంగవతి నీళ్ళనుగుంకి మనబులొని చి
చ్చాటగఁజేయుటొప్పుతిప్పు రాతకదీవునికైనమచ్చుతుల్.

‘తిప్పురాంతకుని యుత్కలిక’

ఉ అటకబోకయున్ ఫలము లంచుటయుంగని పల్కనీరమిన్
నూటనోరిదానని మాట ల చిత్తమునందలంపకే
కాటులువల్గదన్ వినుడు కర్ణము నెగ్గునుఁగాననల్కమై
వీటడియైనమానినికి వెండివివేకముగిల్గనేర్పునే. ‘ఉద్యోగపర్వము,’

ఆరు సంఖ్యాపరమైనప్పుడు గురురేఫయగుటకు

క అటయ్యలతనిమేనం దూటంగా నేసినాల్గు తురగాంగములన్
గీతించినఁగనిదోడిణుం దూటధర్మజునిదెసకు నున్నుఁడయెన్. 153

‘దోషపర్వము’

ఉ. ‘అటు’ రసంబులంజవుల యందల్కికొత్తలుపుట్టనిచ్చులున్
వేటొకభంగిఁబాకములు విన్ననునొప్పుగఁజేసిచేసినన్
మీటఁగబాసినీకొకరు నింబురిగానియిట్లుఁగాగ మే
న్దాటియఁబెట్టియైన నొడి కఁబుగఁవండుగుఁగుఁగూరలున్. ‘విరాటప’
నూగారు అకారమగుటకు

సీ ‘వెడవెడనూఁగాటు’ వింతయెయ్యె
దాటావళు లనో టాటుగుడ... ‘విరాటపర్వము’

లక్ష — క ఊటడియనఁ జాలించుట
యూటుంగాయలును జలము లూటయును బం
డ్లెటుట యేటువసీమయు
నేటును గురురేఫలయ్యె నిందుకీటా.

156

ఊరటగురురేఫయగుటకు.

సీ. కోలుమసంగెడు కోర్కులు వెనువెంట,

‘బాటుచునునికి‘నూటయు’ .. ‘విరాటపర్వము’

క కాటజవి బటచు మృగముల ‘నూటట’కుందిగిచిడన్పి యున్నతని...
ఊటుట అకారమగుటకు ‘అదిపర్వము’

ఉ. మంచిగ మేనయత్తలు సమాదరణంబడరంగ బెట్టిపు
త్తైంచిన మంచికజ్జములు తేనియ నేతనుదోచిత్తోచి భ
క్షించుచు దల్లిఁదండ్రుఁడన చిన్నికరాంగులి శంచినంచి యూ
తించుచునాడె’ మిన్నగమి తేడుకుమారకుడింటిముంగలన్.

‘శ్రీనాథుని పారవిలాసము’

క. ఆతీఁడువగలచారుల్ | నూఱువిధంబులరసావ శుల్ వేయువహు
 బ్రూఱుబుచ్చుశ్శుర్బిం | డూఱుంగాయలకు'లెక్క యున్మరికలడే.
 'బహులాశ్వచరిత్ర'

*వ. మఱియు

క కాఱుమెఱుగలనారుల్ | నూఱుగోస్విసివలొక నన్నులునూఱు
 లూఱుతూఱువగలబెట్టిన | యూఱుంగాయలు'ఘటించి రొండొరులెడలన్
 'బహులాశ్వచరిత్రము'

ఏఱుట అకారమగుటకు

గీ తానునెఱుఱుజని తృణ ధాన్యమల్ప | 'మేఱి'కొనివత్తు'తాకలి దీఱుకుండు...
 'అరణ్యపర్వము'

క ఏఱుమీక శుగాయల | చూఱుమీబంధుజనుల దోసమునుమ్మి
 పాఱుమీ రణమందున | మీఱుమీగురువులాజ్ఞ మేదినినుమతీ.
 'భీమకవిసుమతిశ్రితము'

ఏఱుట అకారమగుటకు

క ఈరఱులగుఱుకొనునెడ | చూఱుచువారెంగు తెరవు దప్పిచెమటమై
 'నేఱుబగ'గాకిదూఱి | కాఱుడవింబరచుచోనొ కచోటన్....
 'శంద్రభానుచరిత్రము'

గీ. వినుముసత్వాదిగుణమునా ననమయాత్మ
 తత్త్వమునలీనములు సేయఁ దస్మయత్వ
 దర్శనము దాన నదిమహా దధినడంగు
 'నేఱులట్లన' రూపఱు వేఱులేక
 'కాంతిపర్వము'

లిక్ష—గీ కాఱుడవికాఱుపోతులు కాఱుటయును
 కాఱియలబెట్టుటయుఁబెంత కాఱిపాము
 కోఱులునుపండ్లుగీఱుట గీఱుటనగ
 నాఱుటయుబండితూలుప న్నగవిభూష.

166

కాఱు అనుట అకారమగుటకు.

క. 'కాఱుడవి' బరచుమృగముల | నూఱుటకుందిగించి... 'ఆదిపర్వము'
 సి. మీఱుచునేట్లాడు 'కాఱుపోతుల' కొమ్ము
 చప్పళ్ళబులుగుల కుప్పగూల 'యయాతిచరిత్రము'

కాఱుటయును కోఱుయనుటయు అకారమగుటకు.

ఉ. 'కోఱు' గీటుచున్నయన కోణములన్ దహనస్ఫులింగముల్
 'గాఱుగ' నూర్చులంజనల గాలికినొక్కటతూలబాహువుల్

నూలునుబూచి మైవెనిచి నూలుకొరంబులనూగ్ధిగిక్తుటల్
దూఱగ గాలనేమిరణ దోహలియైకడఁగెన్ సముద్ధతిన్,

169

‘యయాతిచర్మితము’

వ. ఎత్తొప్రగడవారివంశమునందు నిల్లేగలదు

ఉ. పాటిఁజూచికారవన్య పాలుడునూతనూజాతోడనీ

‘కాఱ’ యమద్బలంబునకుఁ గాదగునేవివిధాస్త్రసంపదన్

మీఱిననీవునూఁడఁగన మేయపరాక్రమనీకుపాండవు

లూఱుతలంపనీతగుబ లంబునుజేవయుజూపుమిత్తఱిన్ ‘కర్ణపర్వము’

క. పాఱిననాతిని వెనుకన | పాఱితిసంపార్ధిసంపర్ధిభాషణములతో

దేఱిమఱియమ్మనిమిముఁ | ‘గాఱియ బెట్టితి’ గదే ? య కటయనుచుదమున్

‘ఆనుకాసనికపర్వము.’

వ. కారులనుటకు కూరలనుటకు బాఱిన లక్షణకారుడు రేఫలుగానే జెప్పెం

గాని అకారములలో జెప్పినాకాము. మహాకవులుఅకారములు గా

బ్రయోగించినారు ఉదాహరణలు.

కాఱులనుటకు

ఉ. అఱిడిబోఁ యున్ ఫలము లందుటయున్ గనిపల్క-నేరమి

నాఱుటనోఁ జిదాననయి మాటలుచి త్తమునందలంపకే

‘కాఱులు’ పల్కె-దన్ వినుము కర్ణమునెగ్గును ‘ఉద్యోగపర్వము’

కూఱయనుటకు.

క. అఱేడువగలచరు | లూఱువిధంబులరసావ శుల్ వేయువహుల్

,కూఱలుబచ్చశూర్పిఁ | దూఱంగాయలకులెక్కు యున్ నఱిగలదె 173

‘కాకమానిరాయని బహులాశ్వచర్మితము’

గీఱుట అకారమగుటకు

ఉ. వేటొకచాపమె త్తిప్పగి వీవరధర్షితనూజాడింతతో

దేఱగజేయుదున్ బగయ తిప్పికటంబుగనలఁజూతుమై

దూఱుతలంపనీతగుబ లంబునుజేవయుజూపుమిత్తఱిన్

‘గీఱ’ శిడంబుగాడఁగనించెసముజ్జ్వలవడకాండముల్. ‘శల్యపర్వము’

లక్ష—అ. చాఱుఁద్రావుటయును చాఱుబెబ్బులి

చాఱుపప్పు సఖులఁ జేఱుటయును

చాఱుగొనుట యుట్టి చేఱు చేఱెడు చాఱ

మీలు గండితాలు శూలపాణి

175

*వ. ఇందులో,

చాటుదాన్త్రుట అకారమగుటకు.

ఉ. జోటున వర్షముల్ గుఱియును ప్రతుఁడా చిటువొండనంబిదై
వాటను భక్తిపెట్టు శివ భక్తులకర్థిఁ జతుర్విధాన్ముల్
తాఱనియెల్పు పప్పును ఘృ తంబును తియ్యని పానకంబులున్
'జాఱులు' పిండివంటలును శరగిరయన్ దధియున్ యధేచ్ఛగన్.

శ్రీనాథుని హరవిలాసము

చీటుట పీల్చుట యగునప్పుడు అకారమగుటకు.

ఉ. పాఱుడు లేచిదిక్కులకు బాహులనొడ్డడు బంధురాజిలా
దూఱుడు ఘోరకృత్యమని దూఱుడు గోకిని మిత్రవర్గమున్
జీఱుడు మాతృసంఘము వసించు సువర్ణహంబులొనికిన్
'దూఱుడు' కావరేయనకు తాపమునొందకు కంటిగింపకున్.

పోతరాజు సప్తమస్కంధము

చీటుట చించుట యగునప్పుడు రేఘమగుటకు

ఉ. సారధిఁజూల్చి యశ్వముఁ జంపి రథంబువగిల్చి కేళువున్
'జీరి' శరాసనంబు వొడి నేసిన... 'శల్యపర్వము'

172

*వ. చూఱునుట రేఘ అకారముల రెంటుం గలిగియుండును
రేఘమగుటకు

ద్విపద.—ఏసిబంగారంపు టిళ్ళలాఁజొచ్చి

రాసుర్ధములు 'చూ రలుఁజల్లువారు 'రంగ నాథునిరామాయణం'
నీ వందిమాగధుల కై వారముఁజుభతూర్వ,

వారరవంబులఁ జూరఁగొనఁగ... 'వికర్ణర సాయనము'

శకటరేఘమగుటకు

క నూఱు దెరంగుల నెరఁగులు! మీఁగ నీవిభ్రమములు మెరయించిమునిం
గాఱగఁజేయుము మేనక! 'చూఱుకొనదె' యతనిఁ దెలివిసాములుచున్నన్
'ఎఱ్ఱాప్రగడ రామాయణము'

క వేఱుగఁగనిసంగకృతిం! 'జూఱ'విడిచినట్లు తనను సుజ్ఞానమున
కాఁగివిడిచి తనకంటెను! మీఱునొకటిలేమికాన్పు మేకొనవలయున్.
'ఆనుశాసనికము'

ఉ. మీఱిని భద్రరాగముల మీఁదికిదాటి తడియకుంభము
'బూఱులుకట్టి' కేసరికి శోరణఖావళిచుండిరాలి యా
తాఱని మాక్తికంబులు ప్రి యంబుననేటి కిరాతబాలిక
శ్రీఱిన గింజలాడుదురు కేలివల్లిర్పంగబక్తణంబులన్ 'కువలయాశ్వుచరిత్ర'

వ ఛేరనుట శకటరేఫయగుటకుఁ జింత్యము.
రేఫయగుటకు

ఉ. క్రిందనుగొందనుంబడియుఁ గించిదసూయఁ బెనంగులాడు న
రేందుఁడునుల్ల సత్ఫలన మృద్ధతమి సమువోరెఁజాలఁజె
న్నొందెడు ఫాలమన్న బి యుప్పరిపాపిటము త్రియంపు చే
రుం దిలకఁబుగఁ స్తురియు రూఢిగఁబాహులలీలనొప్పఁగన్
‘కళాపూర్ణోదయము’ 184

వ. చేరెడనుట శకటరేఫయగుటకు చింత్యము.

లక్ష — క జాణుటయనఁగ బజాణు హ
జాణము మొగ సాలమఱితు జాణులు ధనికుల్
జోణునవానలు గురియుట
మీఱును గురురేఫలగుచు మిహికాంశుధరా
జాణు శకటరేఫయగుటకు 185

ఉ. ‘జాణుటయుం’ దమారుయుగ సాంద్యుచుల్కటిమీదనుండిదె
వాణినఁగాంచి పంచశర పంచశరీపరికంపి తాత్కుడై
పాణుడుదాబహుశ్రుతము బల్కియు భావవిశుద్ధకల్పియు
స్మితననెమ్మనంబుఁగడి మింనిలుపొపఁగ లేకలాలతన్ ‘శృంగారషష్ఠము’

లక్ష — గీ. తాణుటయు తీణుటయు తీణు తీణిమయును
తూణుటయు తేణుటయుఁ గడి దేణుటయును
తేణిచూచుట ధ్నంబు దేణుటయును
తేణుదురనంగ బండిఱాల్ త్రిపురవైరి.
తాణుట గురురేఫయగుటకు 187

శా. ‘తాణంగగిననేల’ తంపఱతఁబా తాళంబుఁదాకంజనం
దూఱంజెల్లితిమిన్నుఁదాఁకితరగల్ దోరంబులై నల్లడల్
బాణంబెల్లుగ నేణులుబృహముగాఁ బైపెనసీతిక్కి దై
వాణన్ జెన్నులుచెన్నుమీఱె నఖిల పాణిల ముదంబందగన్.
‘ఎఱ్ఱాప్రగడ రామాయణము’
తీణుట అకారమగుటకు

క తీణడితనంబువెట్టుచు! దూఱంజనిలేదు నిన్నుఁ దొల్లిటిచెయ్యుల్
‘దీణ’ నదియనుభవింపక! వేణుండు నె పూర్వజన్త వివిధకృతంబుల్.
‘భాస్కరుని రామాయణము’

వ. తీరనుట రేఫ కారముల రెంటునుండును. అందు

రేఫయగుటకు

క. ఈరాజునకివముగనొక

‘తీరున’ గావించి నేడఁ దీర్పమిడుగునా...

‘యయాతిచరిత్ర

అకాటమగుటకు

అ. సందియంబువడ వి చారఁబునకుఁజేరి మాట వల్కనొందు ‘తీటునేయ’
వెఱఁగుఁగాఁగఁబిడుఁగు వేసినయట్లైనా మాటకియ్యకొనుచు బోటిబలుకు.

తీటుటకు

‘ఉత్తరరామాయణము’

ఉ. మీఱినకోటలున్ మిగుల మింటికి బర్హినపల్వ పెండ్లకల్

‘తీటిన’ మిట్టగుడ్డు నతి తిగ్గుతరంబగునట్టి సాహసం

బాఱని తేజమున్ దిశల నంటినచేతులు లోకరాజిల్లా

నేటిన మేటిరూపరుల నెఱయు నేర్పి రాక్షసుల్వడిన్

192

‘భాస్కరుని రామాయణము’

తేటుటకు.

క. ‘తేటుదురు’ రిపులునక్కఱి మీఱుదురును నిపుడుమూర్ఖ మెయినిట్లున్నా
తాఱని తేజంబులతో నీటుపయింగవిసియున్న నిష్కలునోలెన్

194

‘భాస్కరుని యుద్ధకాండము’

తేజిచూచుటకు

క. మీఱినభయమున రామునిఁ దేజి’కనుంగొనఁగనోడి ధృతిమాలి కడు

స్వేజొకనితేజిపైబడి బాఱి యతఁడు లంకసాచ్చెఁ జారులు జెడరన్.

‘రామాయణము’

*వ రికారములమీఁద దూఱుట అకారమగును. అందుకు ఉదాహరణములు
మునుపే బహుళముగాఁ జెప్పినాము.

లక్ష—గీ నాఱువిడుచుట్లులి నాఱుసాన్నాఱియు

నీఱునిష్ఠలందు నెఱయుబూది

నూఱుసంఖ్య పసపు నూఱుటయును బెద్ద

తాఱు జాతరూప శైలచాప.

195

నూఱునోయుట అకారమగుటకు.

క. కాఱువోతననారలో. ‘నాఱులో’వోసిన’ విలోక నమ్ములు నారలో
నూఱాఱువగలఁబెట్టిన యూఱుంగాయలుఘటించి రొందురులెడలక.

‘బహులాశ్వచరిత్ర’

నీఱునుటకు.

క. తేటుదురు రిపుల నక్కఱి మీఱుదురును నిపుడుమూర్ఖ మెయినిట్లున్నా

రాజని తేజఃబులతో, 'నీరు'పయింగవిసియున్న నిష్పలువోలెన్. 107

'భాసగిరుని రామాయణము'

నూలు పుష్పాపరమైనన్వసు గురురేఫయగుటకు

ఆ 'మాటుగతుల'నీవు వాటుదేసిన్నియు! నెఱుంగుబుల్లులెల్ల నెట్లువారు. 108

'కణకపర్వము

చ. అనుటయు భీతివేడుకొను యావున వేయును నెట్లనూలు నూ

లునురధముల' శతంబును మెఱుంగులమొత్తము వోనియంగనా

జనశతకంబి దంతిశత సప్తకముంగొని శాంతిఁబొందవే

యనినను మానడయ్యె వసు ధామరుకోపము ప్రితరూపమై 'వసుచక్ర'త'

లక్ష—క పాటును నదివాటుటయును

బాటుట మేనెల్లగగలు పడుటయు యింకన్

బాటుట వేటుట పెంగుట

పోటునాశకటరేఫ ములు మువ బొంక

200

పాడులును, పాటుటను శకటరేఫయగుటకు

గీ. ఆరుగు దెంచితివనియు ధ నార్థిననియు

నిట్లువినుపి చుటయు రాక్ష సేశ్వరుండు

తేటొనఁజూచి యాత్మని 'పాటుండదము'

డగుటఁ దోచుచున్నది యడుంగవలయు 201 'శాంతిపర్వము

క. 'పాటును' నీరడదద్వగ! దాటబెడిదమైనయండ దనుకఁగ నిదురన్

'బాటి' మడువంతవేకుక! కాటులుజాలలుబుజూచి ప్రిందుకొనంగక'

లక్ష—గీ బీటువోవుటగురురేఫ మాటుమొగము

మాటి మనగుటయును మాటు మాటడగుట

మాటువడుటయు వేమాటు మాటలాడ

మీటుటయు బండితాలు ను మేరుచాప

203

బీటువోవుట అకారమగుటకు

గీ 'బీటువోయె' రధ్యంబులు మాటుమొగము

పడిన దానొచ్చియుండియు నడచికౌరి . 204 'భీష్మపర్వము'

మారుమొగమనుటకు

ఆ. అమరనై న్యములును దమయంతవర్తింప

నేరకునికీనాకు 'మారుమొగము

గానొన్నరలనె 205

'ఉద్యోగపర్వము.'

వ. ఇందులో మారుమొగమనుట రేఫగా ప్రయోగించినాడు గనుక 'బీరువో'

పుటను మారుమొగమనుటకు రేఫ అకారములరెంటునుఁ గలవు
 మాటుదల, దూటుకొని, పెక్కు-మాటులు, మాతాడుట, వేమాటు,
 మీటుట అకారములగుటకు

చ గదతోడన్దదచుట్టిరాదిగుచుచున్ గండ్లోప్పలంఘించి మా
 'టుదలుల్' గైకొనుగుణగడంగి 'పలుమాటు' 'దాకుచున్'
 వాయుచున్.... 'శల్యపర్వము'

వ. ఇందులో మాటుదల. పలుమాటుననుటకు నున్నవి.

మాటుకొనుటకు.

గీ. పాండవులపై న్యమను సముద్ధుడెల్ల
 'మాటుకొని' నంతకను మూర్ఖుఁ దేజినకులు
 తమ్ముడమ్మామపైబడి... 207 'శల్యపర్వము'

పెక్కు-మాటులనుటకు

గీ ఓదిదుష్టాత్మ సేనిపుఁ బోరఁ బెక్కు-
 మాటు లెగువంగ సిగ్గతి పాటుచుండు
 దట్టినీకున్న యునిగిని... 208 'ఆరణ్యపర్వము.'

మాతాడుటయనుటకు.

క. వేలొక తెఱఁగుననొరులకు! 'మాతాడక' యునికిలెస్స మనుజేంద్రుకడక.
 దీటుమిగిలచోట్లం దా! మీఱకడఁగివచ్చిపెంపు మేకొనవలయున్. 209
 వేమాటుననుటకు 'విరాటపర్వము'

క. మీఱినహనులకినుకను! మాటులగకయున్నమీస మగ్రక్షమ 'వే
 మాటు' గొనియాడఁగాదగు! గిలునసాత్వికులబుద్ధి కిల్చివచయముల్.
 'సృసింహపురాణము'

ఉ కోటునుగ్గునుగ్గయిన కూరఘణింద్రుగతికదరంగముల్
 'మాటిన' భూరివారిధిక్ర మంబున రాహుకరాశవక్త్రముక
 దూటిన తీవ్రభానుక్రియ దోర్బలపైనన్బలబుత్రహీనతక. 211
 ఎఱ్ఱాప్రగడ రామాయణము'

ఉ గీటిపరాభవాదిగతి గీడ్పడిభూపతి నెమ్మనబునున్... 212
 వ మాటిమనుగుట అకారమగుటకు చింత్యము
 రేఫయగుటకు.

చ. అనినంతఁడు పాండ వాగ్రజుగవలచు! దాకివిపులభాహు దర్పమొప్పు
 నారసములబొదవి 'మారిమసంగిన'! త్పై నఁజూచినరుండు ననిలసుతుండు.
 'భీష్మపర్వము'

మీఱుటకు.

ద్విపద. 'మీఱి' ఇంద్రాదీన మితిగిట్టిమాఱు

మాఱులు గెలిచిన మగటమివాఁడు 'రంగనాథునిరామాయణము'

చ. చనుగవవేగిగునకామిగుల సన్నపుగానసియాడఁ 'గెంపుమీ

ఱిన' నునుబట్టిచేలకటి ఊంగులుపాఱగఁగట్టి భూమిభృ

త్తనయప్రసూనగుచ్చములుఁ దాలించి లేజగురుల్లరించి వ

చ్చిన నడదీగవోలె నిలి చెందగుజేందుకిరీటిసన్నిధికా. 'శ్రీనాథునిహరవి'

లక్ష—ఆ. తాచుటయును తాయి తాఁగ వేరీతేచుట

తెప్పతేవు తేసి తేకు తేడు

తేల తేచు గుక్క తేగు తోయుట తోత

తోలుటయును బండి తాలుశర్వ.

216

వ ఇందులో తాచుట అకారమగుటకు చింత్యము

రేఫమగుటకు.

ఉ. రామవృందాను నిన్నరయ 'రాచిన' హులినిఁగాను నీతను

వ్రోహముచేసినట్టి యల రోహిణితండ్రాగాను తజ్జగ

న్మోహిని నీలనీలకచ ముద్దులచక్కెర బొమ్మగూర్చక

యోగ్ పారిశాంకతాచక మ యూఖముఖంబులనేచ నేటికిన్

'మాదయగారిమల్లన రాజశేఖరచరిత్ర'

వ మఱియు నుదాహరణములు రేఫలగుటకు బహుళముగా గలవు.

గీ. రాయయ నెడుచోట బాయకరేఫయఁ! చాద్యులైబసిద్ధు లైనకవులుఁ

గృతులనిలిపిరమల మతితిక్కినయుఁగు! రేఫఁగాఁగనిలిపెఁ గృతినుమేళా.

రాయి రేఫయగుటకు

గీ మగుని యురులనఁదగు తేటి నెగులవఱులు

తెఱవ కఱులకు సరిగామి దివిరిగాక

కడిమి దమ పెంపువోహూరిఁ గఱవనేల

రహియార వేలుపుల 'రాచ రాలకెల్ల'

'యయాతిచరిత్ర' 220

క. నీలతెప్పమేనినూతపు! 'రాల'కనుఁగవయు పువ్వ రాగపుటెన్నున్

గారిలడు చొక్కపుతుమ్మెద! తాళియొక లేమపేర దన్నెలకొల్పెన్.

'చంద్రభానుచరిత్రము'

సీ. 'రాయైనతిదిసి' పే రంటాల్లిగిమ్మర,

గలిగించునడుగుచే వెలసివాడు... 'శృంగారషష్ఠము'

ఉ. బాయనుజూపవేమి యను జాయను నవ్విధియెంతఁజేసి నా

రాయను నాదుగుండె బలు 'రాయను'... 'రామాభ్యుదయము'
శకటరేఫయగుటకు

క. నాయుల్లమరయ నినురూ! 'తామూ' కాకిట్లు రూప అకవి నోరై
స్నాయక సముదయభర భర! దీయకచనచయముగివియు దేరిందిరమై.
'భీష్మపర్వము'

క పోకనడుకొట్ట తేనియు! తాకింతుజుమీ మొగంబు 'తాచట్టు' పయిన్
శ్రీకాశిక నిడించిన! నీకింతట నెలపోవు నీచచరిత్ర 'భీమఖండము'
ఆ అజ్జలాడి యిగి 'తాపడి' సభలూన! 'తేసిపాటి' లూన 'తొచ్చబొ' అని.
'పెద్దిరాజు అలంకారము'

తాగయనుట శకటరేఫయగుటకు

ఉ. అంతులు మీడిమిక్కిలిగ 'తాగతనంబున' దొమ్మిచేసి రు
ద్ధాంత పరాక్రమోన్నతులు దానవదైత్యులు .. 'భీమఖండము' 217
'తొప్ప, 'తేపు' అనుటకు.

ఉ. అప్పుడు ముద్దరాలి, జెలు లక్ష్మణుడేర్చి ముఖాబ్జమెత్తి క
'తొప్పల' బాష్పమల్లుడిచి 'తొ' 'పె' నృపాలుండుగారవింప... 'వసుచరిత్ర'
'తొవనుటకు, 'తొసియనుటకు

ద్విపద 'తొసి' చూడగరాని 'తొవు' చక్కటికి
డాసిన పొదలలో డాగి యేనుండ... 'రంగనాథునిరామాయణం'
చ. అనభయకగపమై విమల మై పరిపూర్తియులొతుడియ్యము
స్థవతయుగల్గి సజ్జనమ నస్సదృశస్థితిజాలనొప్ప మీ
తొన యది యన్న దీజలము 'తొవు' నుమంచిని... 'ఎత్తొ' పగడ రామాయణం'
'తొడు, 'తొసి' యనుటకు

క. దానిగనివచ్చి పైబడు! దానిని బల్లెములగొంగ వాలులగురెలన్
మేనులువారిచి పెంపున! 'తొనిక' సంతసముచేసి 'తొసికడకున్' 231
'యయాతిచరిత్రము'

ఉ. వీడె నలుండు విశ్వపుధి వీవలయొకవిభుండు వచ్చుచు
న్నాడని భీమభూమివర నందననూరడిలంగబల్కి పూ
బోగులమాట నేర్పుకొని ప్రోదిశకాంగన యట్లపల్కి న
'తొడిది' నన్ను నేక్రియ నె తింగె నొకో యనుచుండె నాత్మలూన్.
'నైషధము'

'తొకనుట అకారమగుటకు

సీ. కబరికా భరముపై గన్నెగేదంగిపూ,

తేకులతో, గూడ తేని జెరివి

233

ఉ. తొక్కలుచించి కరమున తేకులువాపీ శిరంబువచ్చి నే
రుక్కునగ్రాచి చందమగు నొడ్డణముంగలంగంగ భీష్ముడే

234

భీష్మపర్వము

తేలయునుట అకారమగుటకు

ఉత్సాహ చాలుజాలు నెంతకైన జాలునన్న గన్నెరలో
తేలఘాల తేలగోల తేయనిందులొనబో

తేలతాళుమన్న నన్న నెట్టితెట్టె దక్కటా

మేలుమేలు ముద్దరాల మెచ్చుచెన్నామదిన్ యయాతివక్రిత్ర

తేగు అకారమగుటకు

గీ మహిత కమల మధుర మధురసా స్వాదన

పరవశాత్తుయైన భ్రమరకాంత

తీచ్చబుద్ధినకట తేగుబువ్వుల రస

మాను నెట్లు తేట వైతిగాక

అరణ్యపర్వము

236

వ రోయుట అకారమగుటకు చింత్యణం

రేఘుగుటకు

క. పులికింబునువాతినక్రియ! నలవుజుగు సిగ్గువిడిచి యట్లాకగినికో

ల్లలకోర్వక విరిగిన పుత్రుల నేమనివిందు నేను రోయకయంకన్.

237

దోణిపర్వము

ఉ కూరతకోర్చియిందుకయు రోయక పైకొని యెల్లభంగులన్...

తాలుట అకారమగుటకు

భీష్మపర్వము

ఉ కాలను తేలనుంజదిపి గంధకరిన్ దెగటార్చు సింహముక

బోలుచుబేర్చియా ద్రుపద భూపసుతున్ సమయించి వేదనలో

తాలగ తోజగా బలుమ అున్ బొరలంబడ .. సౌప్తికపర్వము

లక్ష—క వేలునడుట వీణడియున్

వేటొకటియు బండితాలు వెరవొప్పగలు

గౌలు నిది యెలుంగకుండెడు

వీణడి రచియించు కవిత వృధగదకర్వా

240

వీణడియనుట గురురేఘుగుటకు

క. వీణడితనంబు వెట్టుచు దూఱంబని లేదునిన్ను చొల్లి టిచెయివులో

దీఱనదియనుభవింపక, వేలుండు నెఘూర్వజన్మ వివిధకృతంబుల్.

241

భాస్కరునిరామాయణము

వేటసుట

క. 'వేటాక' విలుగొని యమ్ములు! గీతమెఱుగునారసములు గఱకొల్పిన
టాటి మెయిన్ గ్రొన్నెత్తురు! వాఱనతఁడు తేటిమీదఁ బడిమూర్చిల్లెన్.
'దోణపర్వము'

లక్ష — గీ. అరయఁగరేఫహల్లుతో బెరసినపుడు
పొసములవిశ్రమములు రే ఫమలతోడ.
గలసియుండును సుకవిపుం గవులగృతుల
జగదవననూత్ర గిరితనూ జాకళత్ర

24.

ఈ దాహరణము —

ఉ. 'నూఱ్వురు' నొక్కచందము మ నోగతిపైరణచేసి నన్ను నా
సర్వకులంబు ను త్తమ యశంబున నుంచితిరమ్మలార మీ
కుర్చినిసాటియే యుబల లాండోరుదేవతలున్ బటుతుమా
నిర్దహణంబొనర్చుటకు నేరరు మర్త్యులఁజెప్ప నేటికిన్
'ఎఱ్ఱాపగడరామాయణము'

24.

క. 'కాఱ్చిచ్చు' గవసి మృగముల! నేర్చుకరణినేడుభీష్ముఁ డెచినకడిమిన్
'బేఱ్చి మనభీముబొదవె శ! రార్చులునవీరుఁగన్న లారంగంజే.
'భీష్మపర్వము'

వ. మఱియు.

నీ హయ మేధపర్యంతి మైనశ్రోతముబహు
స్త్రుతులుఁబుత్తునకు 'వేట్రోజు' దలిపె... 'భీష్మపర్వము.'

క చెలఁగిపటుసింహనాదం

బులు అంకెలుఁగాఁగ వారు నొలిచిరి వృషభం

బులకీయనొండొరులకు మా

'జ్జలయుదు' దాఁకుదునుదాత్త రభసోజ్వులులై. 'దోణపర్వము.'

ఇది అకారపకరణము

క. అలసానిపెద్దకి వి పిం గలిసూరన రామభద్ర కవివర్మఁడు పి
ల్లలమఱ్ఱివీరభద్రుఁడు! గలపిరిగదగృతులఱాలుఁ గడురేఫములక

వ. పెద్దన్న రేఫఅకారములఁ గలుపుటకు

శా. 'శ్రీణుల్ల' ట్టినభోంత రాళమునఁ 'బా తున్' బట్టులున్లుంతు పా
సాణవాతముకోన్లుమయ్యె .. 249
'మనుచరిత్ర.'

మ. ఇలకున్వేగుగబండుదీరవపుం ద్రేతుచ్చటల్ దీవు ల

గ్గలమైవొలసరుస్వనంబులెసఁగన్ గాఁదివ్వరాట్నుంపుగుం

‘ద్రులు’ నాదే నెకొలంకులంబొరలి ‘పాణన్’ విచ్చు పంకేరుహం
బులనాడెం దోలునంజదేటివలయుం ఓల్ తారర్పుంకారముల్

‘ఆముక్తమాల్యద.’

వ మణియు

మ పునుకుందావినవోదనంబు మీయం పుంబొల్లతోఁ జట్టి చు
య్యననాదారని కూరగుంపు ముకమం దైశేర్చనావన్ జిగు
‘రొగ్గును’ పచ్చళ్ళున పాయసాన్నములు ‘నూ టుంగాయములున్’ ..
‘ఆముక్తమాల్యద’

ద ముదియుదెదప్పితోటుముని ముఖ్యభవన్తే ‘యకగృహంబునన్’
బదిలముచేసినచ్చిమణి బట్టబుట్ వెడదూరుదూరెదా
నదనమికొక్కమాటరసి చంచలలోచనఁగానకున్నదూ
‘తొదు’ మదికానిబద్ధివివ ‘శీతశాఁ, బొందకపోయిచూడునూ. 252
ఆదిత్యకారమునకు

శా ‘తొవుల్’ మావుమతంగజంబునుమణి ‘శ్రీఘండ ముక్తాళియున్’
రావాణిజ్యముఁబెంచియేలంగనగున్ 257
సీ కానలో ‘దారు’ మృగంబులకైవడె, నైకొనియ సమాప్తి కర్మకలన...
‘నూరన్న రాఘవపాండవీయము’

వ. ఇందులో గానలో ‘దారు’=తమగు అను నర్థమునందు లఘురేఫయు, తా
రుట=యడుగుట అను నర్థమునందు గురురేఫయు నగును అందుకు వెల్లంకి
తాతదభట్లు నిడుపులమీద బండితా లేదనినాడు తారుట రేఫమే అని
రాఘవపాండవీయమునకు టిక వ్రాయుచున్న మద్దరాజు రామన్న
సమ్మతి వ్రాసినాడు అదికాని తారుట అకారమే సిద్ధము మణియు
సీ. ‘రేఖలై’ మీదటి ‘తొవులై’ యొప్పు ప,
న్నాగంపుగడనల్ప బాగునెఱవ. ‘కళాపూర్ణోదయము’

క. గ్రగునఁజనివ్రాలుదునో! ‘తొక్కలు’ గట్టుకొనిదివిజ ‘రిపుమేడల’ పై
నక్కొమ్మఁజూచుటెపుడెపు! దొక్తోయనునంతి తమక మున్నదిమదిలోన్.
‘ప్రభావతీప్ర’

ఉ. పైరిభవారిభద్విరద కాసనఖడ్గఖరాదిరూఢులై
దారలు బూరగొమ్ములును తప్పెటలున్ బటహంబులున్ బదుల్
‘నూరులు’ వేళిలుకొని గమ నుల్పడివెల్పడిహత్తియుత్తర
ద్వారమువంక దారకిరు వంకలపాఁజులుఁదీర్చిరయ్యెడన్.
‘కవిరామభద్రుని రామా’

వ మఱియును

ఉ . . . . . రీతిమీ
అంగ' నటించుగొబ్బరిపు రప్రభురంగనకీర్తిరంజితున్ 258

ఉ 'తూగుపు తెల్ల' వాణుటయుఁ దోడనమంగళపారకన్తుశుల్
మీఱఁదడియరాగముల మేల్గనికాల్క సమంచితక్రియల్
వీఱిచి వాఁడ పుత్తికి పను దేవసుకుల్ ప్రమదంబు మోసులం
దేఱగ వేడఁగతోచరుగు దెంచి భాస్థలిచ్చియ్యెడన్ 259
'పిల్లలమఱ్ఱ వీరన్న జైమినీభారతము'

గీ వన పుష్పకవంబయ్యు వలయుపాకి
'తేవు' లఁగాని చొఱరాని 'రీతి' దనరి
విష్వరూపమడయ్యు శ్రీ విఘ్నేశుకూర్మ
రూపమలసేయ్యడగ నారు రుతులఁగను 260 'కవికర్ణరసాయనము'

వ నానైసాంపై ద్భక్తులభ్యులభూనాం రయోస్తుత్యంతాత్ అని ఆంధ్ర
వ్యాకరణమూర్తయ నను టీక వ్రాసి రేఘణకారములుచుపరాదనిచెప్పిన
బాంసంస్కృత చరిత్రా పరిణయముందు

ఉ. అక్కమరేక్షున్ సవిం యంబుగాదుము నాదుమాటుగా
మొక్కిను-నునేను మాభవన మోహినినీకనిపలుకుమార్తి చే
జిక్కితివేగ వోవుమని చెప్పముపొమ్మిక తేటిరాయ నీ
'అక్కలమాటు' నన్ను బ 'రించి' లభింపుము కీర్తిపుణ్యముల్

వ. ఇటువలెనే మహాపులకును రేఘణకారముల పట్ల బరిశీలనలేకపోయినది

ఆ. కాకనూరియప్ప కవయహోబలపతి ముద్దరాజురామ ముఖ్యులెల్ల
పోతరాజుకబ్బ మనఁజూచు రేఘలు గదినెంచుబలికి రఁహించిక్కి. 262

ఉ. బమ్మెఱగొరరాజకృత భాగవతంబు సలక్షణంబుగా
కిమ్మహి నేమిటంగొదవ యెంతయు నారసి చూడనందురే
ఘమ్మలు జాతునుంగదపి పొగ్గిసములైన కతంబురంగదా
యమ్మగ నాదిలాక్షిణికు లెల్లను మాని గుదాహరింపగన్ 263

వ అని రామన్న చెప్పినాడు

క. పురసతులవిలోకనములు సరసాలాపములు సర్వ శుంభోగంబుల్
'మఱిగి' హరిమనలనొల్లడు! నరవరులొయమ్మనాతనప్రియులుగదే 264

వ. అని పోతరాజు చెప్పినాడని యహోబలపతి వ్రాసినాడు. మరియు గొం
దలు లాక్షణికులును ఆలాగే యన్నార గాని పోతరాజు లాక్షణికుండ
గుటను కాకుండుటను పరిశీలనము లెసఁగాఁ జేసినవారుకారు.

నీ. ఆఖిల వేదాంత విద్యారహస్య విద్యుగ్మ,
 సుకజ పాండిత్య నికాగగుం
 పట్టతిర కవితా విభాగిత ప్రతిభుం,
 సకలా ధర్మలక్షణ చక్రవర్తి
 రఘుకులేశ నికేత గవిత మహాభాగ,
 వత పురాణుండు పుణ్య వధానుండు

గీ. బుధజన హితండు బమ్మెర పోతిసుకవి
 యెన్న రేఫ తారయి లెలుగ డగుచు
 నజ్జు లొక కొంద రొకడు రమ్మహాస్యు
 కవిత కెందును యోపయు గలుగ చిబవ

265

నీ ఘమమ సోతన మర్చిత ముగ భాగవతిము ర,
 చిలగి దక్కికి సమ ర్చించు నెడల
 సర్వజ్ఞ సింగ య త్పాపగుడనుడు,
 కైచి ని కేదో దడకయున్న,
 నలిగి యా పుస్తకం బనని వాతించిన,
 జివికి యంగూక కొంత శిథిల మయ్యె
 గ్రమ్మర నది వెలి గడల గారవ,

రాజును మని బొప్ప రాజు గంగ

గీ. రాజుమొదలగుకొర లేజమెసంగ! శైవ్విరాగంధములయందెల్లప్పుడొదవె
 గానిపోతక వీందుగి కవితయందు! లక్షణంబె గుదప్పదు దక్షహరణ 266
 వ. పోతరాజుచెప్పినవి ప్రథమసంధమును ద్వితీయసంధమున కొంతయు
 వ్యసనప్రమాప్తమనవసంధములును దశమసంధము పూర్వ భాగము
 కొంతయునున్నది అందుల రేఫజూత సాంకర్యము లేకుండుటకు కా
 యుచున్నాము.

దీర్ఘములమీదిఱకారములకు

ఉ. మాటుపడంగలేనియస మర్థలనుపులనాత్మవిద్యలం
 దేజినిపిన్నపాపల తత్వరితిబునగుంచె గూర్చుడై
 పాటడుగావిపాతకుడు పొగొభయబునవెచ్చునార్చుచుం
 బాటెడువీనిగావునుక్య పామతి ధ్వజపాపవర్జినా 'ప్రథమసంధము'

కుటుపలమీదిఱకారములకు

చ. వెఱచినవారిదైన్యమున వేదురునొందినవారినిదమై
 కుట్రచినిపొలిసొఖ్యమున మద్యముదాగినిపాగిపొన్నులై

పఱచినవారిసాధుజన భావమువారినిఁగావ్రములచు వా
చఱచినవారిఁగామినులఁ జంపుటధర్మము గాదుఫల్లు నా
నిడుదలమీదిఱులకు

268

ఉ. పాఱకులేచిదిక్కులకు బాహులనొడ్డఁజుబంధురాజిలో
దూఱకుఘోరికృత్యమని దూఱకులేఁడినిమిఁవర్తమున్
జీఱఁడుమాత్మసంఘమువసించుసువర్ణగృహంబులోనికిన్
దాఱఁడుగావరెయనడు తాపమునొందఁక కఁటగింపఁకున్

269

‘సత్తమస్కంధము’

ఆదిత్యకారమునకు

ఉ. ‘ఊకల్లురావు’ పిల్లలకు ‘ఁపడనుండి చు’ మేతగానమిన్
బొక్కెడుగుంటిలోనెగసి పోవగ నేరవుమున్నదలియా
దిక్కుననుండివచ్చునని త్రిప్పటిచూపులనికొనిక్కిగల్
దిక్కులుచూచుచున్నదతి దీనతనెట్లుభరింతునకల్టా

270

కుఱుచలమీదిఱురములకు

చ. ఎఱుఁగఁడుజీవనావధము లెవ్వరుభర్తలలేమబాధలన్
దఱుకునెజజేజమున తధ్యమజాడ్యములేదుమిక్కిలిన్
మెఱయుచుచున్నవాడొకని మేషముదెన్యమునొందడింకనే
తెఱఁగునదుంతువేరతి దివ్యమవీనిభావమెట్టిదో

271

మ. ఉఱుకుఁగుంభయగంబుపైహరితమున్ హుమ్మించుబాదమ్మలన్
దిఱుగుంగండమువెన్నుదన్ను నెగియున్ హేలాగతిన్వాలమున్
జఱచిన్నగుగ వాఁకుమించుమునుగు న్నల్పంబులున్దంతమా
ల్విఱంగవ్వేయుచుబొంచిపొంచికదియున్ వేనంగుడయూధోత్తమున్.
‘అష్టమస్కంధము.’

క. ఒఱపగుచుఱుమునదిఱుదును| నెఱిదోక యుముఖముసిరియు నిర్మలభారములో
కుఱుచఁచెవులైలిగన్నులు| తఱుచగుకరంబుచూడ దగునాహరికిన్

క. వెఱచుచువంగుచువాలుచు| నఱిముఱిగుబఱులకుచుచుహరిహరియనుచున్
మఱుచుచునులుకుకుదిఱుగుచు| కుఱుమట్టపుపడచువశుగుకొంతనటించెన్.

చ. ఎఱిగితిమద్దిర్యుపడ వేటికిగుఱుపుగొంగబట్టుడి
జఱచినిబట్టిచంపుడతి సాధును నీంద్రుడపోలేనేతములో
దెఱవకబోకి| నోరుమెద లింపకమాసికవెట్టియంచున
య్యఱువదివేవురుంజనిక రాయధములోర్పుడిపించిడాయుచున్.

‘వసుస్కంధము.’

నిడుదలమినిఁజూచి మనకు

క పాటుదురుగికురుపొడుచుచు. దూఱుదురుభయంబులేక తోఁజునుటయుల్
క. జాఱుదురు భుగళిలాటెతి. మీఱుదురెన్నఁగ రాని మెలకువులనృపా 276

‘దశమము పూర్వభాగము’

కలుచులమినిఁజూకారములకు

క. తేజవయొక్కతెనిఁదింపఁగ. నెఱిగిట్టనవలువవిడిచి నేడొకతేలున్
కఱిసింపనీకుమారుఁడు. వెలుచునువిపఱువనగుట విహితమెసాధ్య. 277

చ వెఱుమఱలేనిమేటిబలు వీరుఁడుగృష్ణకుమారుఁడొక్కఁడే
జఱచిభిగేఁదుగ్గిందమునఁ జక్కఁగ దొడఁగువట్టివస్తులం
జొఱజొఱగుర్విషానలము నుబ్బివధింపకయె తీలిలలో
జిఱజిఱఁదిప్పవెఱచెఁబరి శేషితదర్పముఁగ్రొసర్చుమున్. 278

క. కఱచినభుజగమరదిములు! విఱగఁగవదనమునివఱము వెడలఁగఁగిరముల్
పఱియలుగనఁడచెగరుఁడు. తఱిమికనకరుదులుగలుగు తకదాఁజెక్కున్.

చ. ఇది పోతరాజుకవిత్వము వెలిగఁగల నారపరాజు చెప్పిన కవిత్వములూ.

రేఘుకారి సారకర్మమగుటకు

చ. హరివచనంబులాత్మకుఁబి యంబొనగి. పఁబయోజగియుఁడో
పరమపదేశయోగిజన భావనయొనిభూరియించునీ
వెఱుఁగనియట్టియర్థమొక లేనియుఁగల్గునెయైననామదిన్
‘పెరిసినకోరె’ నీకువిను పింతుదయాచుతిచి త్తగింపవే ‘ద్వితీయస్కంధము’

క. ఎఱుఁగమి నైననుభూసుర! వరులనంబవహరింప వలువదుపతికిన్
మఱపుననగలముముట్టిన! దరితొనివెసగాల్పకున్నె తను వెరియంగన్ 281

‘దశమము-ఉత్తరభాగము’

సీ కరుణాపయోనిధి మఱియొక యింటిలో, జెలిగూడిముచ్చటల్ జెప్పచుండ.

క. హరిపద నేవకుఁడరిభీ! కరుఁడెద్దునువలనమిగులఁ గార్ముకవిద్యల్
గఱచినబలియుఁడు సాత్వికి! వఱినినసుఖలీలనున్న వాఁడెదరిత్రీన్. 182

‘తృతీయస్కంధము’

చ మఱియుసరోజలోశనుని మంగళదివ్యకథానులాసని
ర్భరపరితోషభాష్పకణ బంధురచారుక పోలగద్గద
స్వరపులకీకృతాంగులగు వారునునిస్సృహచిత్తులున్న హం
కరణవిదూరులున్న గుసు కర్ములునుండెఱుపుణ్యవాసముల్. 284

చ. సరసిజగర్భయోగిజన సర్వసుపర్వమునీంద్ర హవ్యభు
క్తమమముష్టిపజాపతులు భక్తిమెయిఁజనుదెంచియుండెను

